

# Hrvatski glasnik



GLASILO HRVATA CRNE GORE



GODINA I \* BROJ 4 \* SRPANJ-KOLOVOZ 2003.

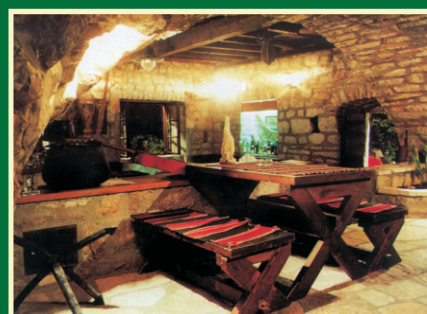
goriva  
**maziva**

**plin**  
plinska trošila

Održavanje redovitog snabdijevanja svim vrstama goriva i propan-butan plinom, plinskim trošilima i opremom, mazivima za razne primjene, te ostalim robama po zahtjevu predstavlja naš glavni poslovni prioritet.

Djelatnosti INA Crna Gora su:

- Prodaja propan-butan plina u bocama, malim rezervoarima, stabilnim rezervoarima za industriju, za pogon motornih vozila i za kamp potrebe
- Prodaja plinskog pribora, trošila i opreme
- Punjenje i prodaja plina u kamp bocama od 2, 3 i 5 kg
- Prodaja malih rezervoara
- Prodaja i ugradnja opreme za plin u motornim vozilima
- Usluge pregleda butanskih stanica i plinskih postrojenja kod korisnika
- Prodaja maziva putem prodajne mreže u Crnoj Gori i industrijskim korisnicima
- Izrada primjenskih servisa za potrebe korisnika (karte podmazivanja)
- Organizacija svih vrsta dostave robe do kupaca
- Prodaja mazuta, bitumena, goriva raznih vrsta krajnjim korisnicima i za dalju prodaju
- Prodaja raznog dopunskog asortimana za potrebe benzinskih pumpi



K O N O B A  
*Čatorića mlina*

85338 Morinj, tel.: 082/373-030

**„HRVATSKI GLASNIK“  
K o t o r**

Časopis izlazi svaka dva mjeseca.

Rukopisi i fotografije se ne vraćaju.

„Hrvatski glasnik“ je upisan u evidenciju javnih glasila kod Republičkog sekretarijata za informacije RCG pod red. br. 04/01-1828 od 31.12.2002. g.

*Adresa:*

Stari grad, Pjaca od kina  
85330 Kotor

*E-mail:*

hgd-kotor@cg.yu

*Žiroračun:*

55700-675-8-8995 Kotor

**Izdavač:**

HRVATSKO GRAĐANSKO  
DRUŠTVO CRNE GORE  
K o t o r

**Za izdavača:**

Tripo Schubert

**Glavni urednik:**

Tomislav Grgurević

**Redakcija:**

Siniša Luković  
Dario Musić  
don Srećko Majić  
Tripo Schubert  
Tomislav Grgurević  
Neven Staničić  
Silvio Marković

**Lektorica:**

prof. Ljiljana Markić

**Fotografije:**

Foto Parteli  
Damir Musić  
Anđelko Stjepčević

**Kompjutorski design:**

„TRICEN“, Kotor

**Tisak:**

„Cicero“, Cetinje

**Naklada:**

800 primjeraka

**Cijena:**

0,50 €

*Cijenjeni čitatelji,*

*U listopadu ove godine, ako se ne desi nešto neočekivano i nepredviđeno, pa opet dođe do odgode, treba očekivati da će se u Crnoj Gori obaviti popis stanovništva. Ljudski je vjerovati da će se taj dugo odlagani događaj ipak desiti jer teško da će Vlada opet pronaći neki „opravdani“ razlog za odgodu.*

*Tada će se znati mnogo toga što se sada ne zna, ili se samo nagađa. Taj popis biće posebno interesantan za pripadnike manjinskih naroda u Crnoj Gori, pa i za Hrvate, autohtoni narod na ovim prostorima.*

*Da podsjetimo. U proteklih dvanaest godina, koliko je proteklo od zadnjeg popisa, mnogo toga se promijenilo od onoga što se odnosi na Hrvate. Treba znati da oficijelni broj Hrvata koji su živjeli u Crnoj Gori, prema rezultatima popisa, nije bio točan. Evo i zašto: jedan broj Hrvata se tada u rublici „nacionalnost“ upisao kao „Jugoslaven“. Motivi za neisticanje vlastite nacionalnosti bili su različiti. Jedni su to činili jer je njihova matična država Hrvatska pripadala Jugoslaviji. Zato su se ti Hrvati smatrali državljanima zajedničke države. Ovih je bio mnogo manji broj od onih koji su se bojali da upišu svoju nacionalnost. Tada je popis pratilo i stanovište da su autohtoni Hrvati – Crnogorci. Drukčije stanovište moglo se smatrati velikim grijehom, a u onom sistemu zna se kako su kažnjavani grijehovi. Zato su mnogi, pod pritiskom, nevoljno upisivali da su po nacionalnosti Jugoslaveni ili Crnogorci.*

*Pritisci su ispoljavani i u svim prethodnim popisima, od 1918. godine, tako da nikada nije realno iskazan broj Hrvata u Crnoj Gori. Međutim, u svim analizama i dokumentima prihvaćeni su zvanični statistički podaci kao jedino meritorni.*

*Stiče se dojam da je sada situacija, na svu sreću, drukčija. Za očekivati je da će izostati zvanični pritisci na građane Crne Gore kako će se izjašnjavati. Moći će se slobodno opredjeljivati na osnovu onoga što osjećaju i to upisivati u rubriku „nacionalnost“. Dužnost je svih Hrvata na prostorima Crne Gore da postupe po savjesti i da upišu svoju stvarnu nacionalnost. Ne trebaju se plašiti eventualnih posljedica zbog ovog čina.*

*Zato svi građani treba da znaju, pa i Hrvati u Crnoj Gori, što je njihov interes. (Zato trebaju da prosude na osnovu mnogih činjenica po savjesti i da slobodno, ako se osjećaju Hrvatima, u rubrici „nacionalnost“ to i upišu.)*

*Uz ovo treba znati da od rezultata popisa ovisi i naše mjesto u crnogorskom političkom životu u narednom razdoblju, kada konačno treba očekivati da manjinski narodi u Crnoj Gori dobiju sva ona prava koja su im zagwarantirana međunarodnim propisima. To će značiti, prije svega i iznad svega, ravnopravnost sa većinskim narodom u svim pravima, ali i obvezama.*

*Više od toga nećemo tražiti, ali sigurno ni manje od toga.*

*Glavni urednik*

Izaslanstvo hrvatskih udruga Crne Gore u Zagrebu

## KORISNA RAZMJENA STAJALIŠTA

*Predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić i ministar vanjskih poslova Republike Hrvatske Tonino Picula primili su 16. srpnja predstavnike Hrvata iz Crne Gore: Tripa Schuberta, predsjednika Hrvatskog građanskog društva Crne Gore iz Kotora, Dalibora Burića, predsjednika Hrvatske građanske inicijative, i Silvija Markovića, predsjednika Hrvatskog kulturnog društva „Napredak“ iz Tivta.*

**P**redstavnici Hrvata koji žive u Crnoj Gori boravili su 16. srpnja u Zagrebu gdje su ih primili šef hrvatske države **Stjepan Mesić** i ministar vanjskih poslova **Tonino Picula** sa suradnicima. Tom prigodom predsjednik jedine hrvatske nacionalne stranke u Crnoj Gori, Hrvatske građanske inicijative iz Tivta, dr. **Dalibor Burić**, predsjednik Hrvatskog građanskog društva Crne Gore iz Kotora **Tripo Schubert** i predsjednik Hrvatskog kulturnog društva „Napredak“ iz Tivta **Silvio Marković**, održali su konferenciju za tisak na kojoj su javnost upoznali sa rezultatima razgovora sa čelnim ljudima Republike Hrvatske.

Uz napomenu da su sugovornike u Zagrebu upoznali sa značajnim demokratskim iskoracima koje je Crna Gora prošla u posljednje vrijeme, a o čemu svjedoči i osnutak prve hrvatske nacionalne stranke na ovim prostorima, što je do prije nekoliko godina praktično bilo nezamislivo, gospoda Burić, Schubert i Marković su kazali da su Mesića i Piculu informirali o aktualnom položaju i političko-gospodarskim problemima pripadnika hrvatske manjine u Crnoj Gori.

„Posjet predstavnika hrvatske manjine iz Crne Gore vrhu hrvatske države plod je naše dobre suradnje s Generalnim konzulatom Republike Hrvatske u Kotoru i Veleposlanstvom u Beogradu. Pred-

sjednika Mesića i ministra Piculu upoznao sam sa tijekom formiranja HGI, uspjehu koji smo polučili na lokalnim izborima u

utakmice sportskih selekcija SCG sa Hrvatskom, kada jedan broj navijača u Crnoj Gori provocira i maltretira građane hrvat-

bor Burić. Inače, zbog divljanja navijača koji su nakon finala Europskog prvenstva u vaterpolu demolirali hrvatsku ambasadu u Beogradu, a lakših incidenata tada je i bilo i u Tivtu, otkazan je planirani posjet ministra Picule Crnoj Gori.

Prvi čovjek HKD „Napredak“ Silvio Marković istakao je da su hrvatski čelnici obećali svaku moralnu i materijalnu pomoć udrugama Hrvata u Crnoj Gori, dok je predsjednik HGD Crne Gore Tripo Schubert podvukao da su i Mesić i Picula bili prijatno iznenađeni dosadašnjim rezultatima postignutim na artikulisanju zahtjeva i političkom organiziranju Hrvata u Crnoj Gori.

„Naš boravak u Zagrebu zapravo im je bio priprema za predstojeći posjet predsjednika Crne Gore Filipa Vujanovića Hrvatskoj, jer su željeli iz prve ruke dobiti informacije o našem statusu, pravima i problemima u Crnoj Gori. Razgovarali smo i o činjenici da Crna Gora još nema Zakon o manjinama, a da je hrvatski zakon izuzetno dobro uredio pitanja manjinskih prava, pa i mi stoga tražim da se takav nivo postigne i ovdje u Crnoj Gori.“ – kazao je Schubert dodajući da će hrvatski šef diplomacije Tonino Picula, vrlo brzo posjetiti Podgoricu, te da će i predsjednik Hrvatske Stjepan Mesić uskoro zvanično doći u Crnu Goru, ali i obići Hrvate u Boki kotorskoj.

**Siniša Luković**



*Sa prijema kod predsjednika Hrvatske Stjepana Mesića*

Tivtu i našoj suradnji sa DPS, SDP i DPZSCG sa kojima ovdje vršimo vlast. Razmotrena su i pitanja gospodarske suradnje pri-

ske nacionalnosti, što je nedavno posebno bilo izraženo u Tivtu. Izrazili smo našu bojazan povodom toga, jer je izostala



*Sastanak kod hrvatskog ministra vanjskih poslova Tonina Picule*

vrednih subjekata Crne Gore i Hrvatske i pomoći hrvatske države našim projektima. Moram napomenuti da smo posebice inzistirali i na nemilim, ali izgleda i orkestriranim dešavanjima nakon svake

adekvatna reakcija MUP-a Crne Gore, što se vidi i kroz njihovo priopćenje za javnost. MUP nije osudio takvo ponašanje, već se prečutkivalo da se u Tivtu išta dogodilo“ – kazao je predsjednik HGI dr. Dali-

Obilježena druga obljetnica formiranja Hrvatskog građanskog društva Crne Gore

## MNOGE OBVEZE ČEKAJU

Za dvije godine postignuti su rezultati koje su samo rijetki očekivali: osnovane podružnice u svim većim mjestima Boke kotorske, Budvi, Baru, Podgorici... Za ovo vrijeme 1.030 Hrvata iz Crne Gore postali su članovi našeg društva, a na svečanom skupu tisućitom članu Terezi Pušić iz Bara, uručena je nagrada. Na radnom skupu o rezultatima postignutim u dvogodišnjem periodu, kao i o narednim zadacima, govorio je Tripo Schubert, predsjednik Hrvatskog građanskog društva Crne Gore.

Preddsjedništvo Hrvatskog građanskog društva Crne Gore realiziralo je svoju odluku da se svake godine 23. lipnja, na dan formiranja društva, održi prigodna svečanost. S obzirom na nedostatak sredstava i veliki broj članova odlučeno je da se ovaj datum obilježi radno. Skupu su prisustvovali predstavnici svih podružnica društva u Crnoj Gori, a među uzvanicima bio je i Pero Poljanić, Generalni konzul Republike Hrvatske u Crnoj Gori. Skup je bio i prigoda da se članovi društva iz raznih krajeva Crne Gore uzajamno upoznaju, razgovaraju o postignutim uspjesima, ali i problemima.

Gostima se obratio **Tripo Schubert**, predsjednik društva, koji je zahvalio prisutnima na dolasku, a zatim je istakao da u ovakvim svečarskim trenucima treba iskoristiti prigodu da se govori o postignućima u proteklom razdoblju, ali i obvezama u narednim mjesecima. On je, potom, naglasio. „Od godišnje Skupštine aktivnog društva je bila usmjerena na proširenje mreže podružnica i imenovanje povjerenika u svim mjestima gdje žive Hrvati, radi ostvarivanja bolje suradnje sa članstvom i prvenstveno, kako bi što bolje ispunili osnovni zadatak a to je omasovljavanje društva preko koga se ostvaruje učinkovitije djelovanje Hrvata – kao manjinskog naroda u Crnoj Gori. Prvi zadatak u prošlom periodu, bio je obezbijediti minimalna sredstva za budući rad, prvenstveno za



Na svečanosti obilježavanja druge obljetnice HGD CG

tiskanje 'Hrvatskog glasnika' i odvijanje aktivnosti u društvu.“

Schubert je govorio o poduzetim mjerama na učešću u izradi Zakona o pravima nacionalnih manjina a zajedno sa ostalim manjinskim narodima u Crnoj Gori. Bilo je također riječi o organiziranom slanju naše djece na Hrvatska sveučilišta, što se sve bolje odvija, te o uspostavljanju veće suradnje na institucijama iz Republike Hrvatske i pružanju pomoći hendikepiranim osobama.

Schubert je potom govorio o obvezama Hrvatskog građanskog društva u narednom razdoblju. „Upravo je oputovala u Hrvatsku grupa od pedesetak djece koja će, kao gosti Skupštine grada Zagreba boraviti deset dana u glavnom gradu Hrvatske kao i 13 budućih studenata radi priprema za upis na fakultete u Hrvatskoj.

Ovo je bio težak posao koji je uspješno obavljen.“

Gosti su poznati i sa brojnim kulturnim gostovanjima hrvatskih institucija kulture u Crnoj Gori, naročito u mjestima gdje žive Hrvati. Tijekom kolovoza očekuje se gostovanje zagrebačke opere te predstave „Romeo i Julija“ sa kojom će gosti nastupiti u Kotoru, Tivtu i Podgorici. 14. kolovoza planirano je održavanje večeri Frana Alfirevića na otoku Gospe od Škrpjela, u sklopu stote obljetnice rođenja pjesnika, koji je dio svog životnog vijeka proveo u Kotoru. U znak sjećanja bit će postavljena i njegova bista. Schubert je zamolio prisutne za pomoć u realizaciji najvažnije ovogodišnje akcije „Dani Hrvata iz Crne Gore u Zagrebu“, koja će se odvijati koncem rujna u organizaciji Matice iseljenika Hrvatske. Hrvati iz Crne Gore prikazat će svo-

ja dostignuća u raznim oblastima kulturnog djelovanja.

„Jedan od naših osnovnih zadataka u budućnosti“ – rekao je Tripo Schubert – „je obezbjeđivanje sredstava za našu izdavačku djelatnost. Konkurirali smo za sredstva za izgradnju Hrvatskoga kulturnog centra, tiskanje „Bokeškog ljetopisa“ i formiranje izdavačke kuće koja bi tiskala prvenstveno djela koja se odnose na povijest Hrvata u Crnoj Gori, ali i suvremenih stvaralaca Hrvata.“

Na svečanosti je **Terezi Pušić** iz Bara uručena umjetnička slika kao tisućitom članu našeg društva.

U čast obilježavanja druge obljetnice čestitke su uputili Hrvatska građanska inicijativa i Hrvatsko kulturno društvo „Napredak“ iz Tivta i Opštinski odbor Socijaldemokratske partije Bar.

Naši razgovori

# TEREZA PUŠIĆ TISUĆITI ČLAN

Na svečanosti prigodom druge obljetnice rada HGD CG Terezi Pušić iz Bara uručena je nagrada. Malo tko je očekivao, da će društvo za relativno kratko vrijeme okupiti ovoliki broj članova. Veoma je značajno da masovno učlanjenje u društvo teče u svim mjestima gdje postoje podružnice.

Prigodom obilježavanja druge obljetnice rada Hrvatskog građanskog društva Crne Gore, među zvanicama je bila i Tereza Pušić iz Bara. Tom prigodom uručen joj je skromni poklon u znak priznanja što je postala tisućiti član našeg društva, i vođen kratki razgovor.

**Najprije da Vam čestitam na lijepom poklonu, umjetničkoj slici sa željom da Vas do kraja života podsjeća na dan kada ste postali tisućiti član. Molimo Vas recite nam nešto o sebi?**

Majka sam troje djece. Ja sam Crnogorka hrvatskog

podrijetla, a moj suprug je također Hrvat iz Konavala, iz sela Dunava. Čim sam čula da je osnovano Hrvatsko građansko društvo, osjetila sam neizmjernu radost što su se Hrvati u Crnoj Gori počeli samoorganizirati i zajednički djelovati na ovim prostorima. Zato sam i odlučila postati članom Hrvatskog građanskog društva Crne Gore kako bih pomogla da kroz razne djelatnosti pokažemo da smo svoji na svome, iako smo manjinski narod. Treba da djelujemo tako da ističemo našu prošlost i aktivno radimo u sadašnjosti, jer samo tako ćemo afirmirati nacionalni identitet.



**Da li znate kako je nekada bilo na ovim prostorima i da li je tada bilo teško biti Hrvat?**

Hrvati u Crnoj Gori ranije nису mogli niti smjeli iskazivati svoj identitet. Danas je ipak drukčije, na našu radost i zadovoljstvo. U Crnoj Gori sve se više čuje glas manjinskih naroda. Međutim, to ne znači da još uvijek imaju ona prava koja im pripadaju na osnovu međunarodnih propisa i konvencija. Treba napomenuti da mnogo toga ovisi i od nas, naše upornosti, odlučnosti i istrajnosti.

**Što Vas je rukovodilo da postanete član Hrvatskog**

**građanskog društva Crne Gore?**

Kako živimo u Crnoj Gori, želja mi je bila da moja obitelj i ja pripadamo našem hrvatskom društvu, jer time iskazujemo i našu nacionalnu pripadnost. Učlanjenje sam smatrala i osobnom obavezom s obzirom da sam Hrvatica. Na ovo me je navelo i sadašnje stanje u Crnoj Gori kao i ostvareni kontakti sa **Dariom Musićem**, tajnikom HGD CG. Kratko rečeno: Moja obitelj je hrvatska i smatrala sam obvezom da budemo članovi društva sa hrvatskim nacionalnim predznakom.

*Nagrada fondacije „Europa Nostra“ za restauraciju Katedrale u Kotoru*

## PRIMJERNO OBAVLJEN POSAO

Prestizžno europsko priznanje dodijeljeno je Kotoru i Crnoj Gori za uzorno istraživanje, restauraciju i seizmičku stabilizaciju najstarije sačuvane romaničke katedrale na istočnoj obali Jadranskog mora.

Dvadeset četiri godine nakon potresa Kotoru i Crnoj Gori stiglo je još jedno ugledno priznanje za uspješno obavljene radove na sanaciji spomenika kulture. Europska unija i „Europa Nostra“ – paneuropska federacija za naslijeđe, 9. svibnja ove godine, povodom Dana Europe i 40 godina djelovanja „Europe Nostre“, dodijelila je nagradu za kulturno naslijeđe za 2002. godinu projektu „Katedrala Sv. Tripuna – gradu Svjetske kulturne baštine, Kotoru.“

U izuzetno jakoj konkurenciji od 300 prijavljenih projekata, među tridesetak

nagrađenih, po prvi put je dodijeljena nagrada zemlji koja nije član Europske Unije. Inače, projekat je kandidirao Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture za, kako je rečeno u obrazloženju, „uzorno istraživanje, restauraciju i seizmičku stabilizaciju najstarije sačuvane romaničke katedrale na istočnoj obali Jadrana – Katedrali sv. Tripuna.“ Autor projekta sanacije bila je **Milka Čanak – Medić**, a zaslužni za ovu nagradu su također i mnogi radnici, koji su rukovodili sanacijom ili su izvodili radove, među kojima su mr. **Jovan Martinović** i

**Zorica Čubrović** te uzorni izvođač mnogih radova **Miro Franović**. Obnova je zbog složenosti poslova trajala više godina, ali je obavljena vrlo uspješno, na opće zadovoljstvo.

Priznanje je tim veće kada se zna da je „Europa Nostra“ napravila presedan i nagradu dodijelila gradu koji ne pripada zemlji – članici Unije, što znači da je realizacija projekta obavljena po najvišim svjetskim standardima.

Nagrada je dodijeljena u Briselu a nju su uručili **Vivijana Reding**, predstavnik visokog funkcionera europske komisije za obrazo-

vanje i kulturu, i **Oto van der Gablenc**, izvršni predsjednik „Europe Nostre“. Ova nagrada je veoma važna referenca za buduće samostalne ili partnerske projekte koji se odnose na obnovu naše kulturne baštine kod odgovarajućih međunarodnih organizacija, s obzirom da je Crna Gora proteklih godina pokrenula suradnju sa više država. Inače, kotorska katedrala je izgrađena 1166. godine na mjestu ranije crkve sv. Tripuna, podignute 809. godine čiji su temelji otkriveni arheološkim istraživanjima nakon potresa.

**T. D.**

Djeca Hrvata iz Crne Gore, u Zagrebu

# BESPLATAN ODMOR ZA MALIŠANE

**D**eset dana (od 23.6 do 2.7.2003) boravila je grupa djece, Hrvata iz Crne Gore, u domu Crvenog križa Hrvatske na Sljemenu, pod pokroviteljstvom **Vladimira Velnića**, dopredsjednika Gradske skupštine grada Zagreba, a u organizaciji Crvenog križa Hrvatske i Hrvatskog građanskog društva Crne Gore iz Kotora. Na ljetovanju je bilo 48-ro djece u dobi do 15 godina iz skoro svih crnogorskih gradova u kojima naše društvo ima svoja predstavništva: Kotor, Tivta, Bara, Herceg-Novog, Podgorice, Cetinja i Budve.

O djeci su se tijekom puta i boravka u Zagrebu skrbili **Miroslav Franić**, **Ljubinko Biskupović** i časna sestra **Brigita** iz Herceg-Novog. Gostovanje je financirala Gradska skupština grada Zagreba dok su dodatni troškovi naše udruge bili oko 650 €. Za ugodan boravak naše djece posebice smo zahvalni Vladimiru Velniću, dopredsjedniku Skupštine grada Zagreba, **Ludvigu Matiću**, tajniku Hrvatskog Crvenog križa – društva Zagreb, i djelatnicima doma Crvenog križa na Sljemenu **Zdravku Tomu**, **Mirjani**, **Verici** i svima onima koji su skrbili i družili se sa našom djecom, te Ljubu, Miru i časnoj sestri Brigiti koji su se zdušno i odgovorno brinuli o našoj djeci. Oni će ostati u lijepom sjećanju po korektnosti, pažnji i doprinosu da djeca provedu krasno ljetovanje.

Djeca iz Crne Gore u Zagreb su otputovala autobusom hrvatskog autoprevoznika iz Samobora, preko graničnog prijelaza Debeli brijeg, a do 2.

srpnja boravila su u Domu Crvenog križa Hrvatske na Sljemenu. Njihov odmor u glavnom gradu Hrvatske HGD Crne Gore organiziralo je na poziv i uz pomoć Skupštine grada Zagreba.

„Tijekom puta do Zagreba zaustavili smo se iznad Dubrovnika radi fotografiranja prekrasne panorame tog drevnog grada. Slijedeća stanica, radi kraćeg osvježenja bila je u Neumu, a potom smo obišli svetište Vepric kod Makarske te crkvu Gospe Sinjske u Sinju i mjesto gdje se održava čuvena 'Sinjska alka'. Nakon što smo se uvečer smjestili u Domu Crvenog križa Hrvatske, na Sljemenu kod Zagreba, drugog dana boravka obišli smo Sljeme i posjetili park prirode Medvednicu. Treći dan posjete bio je posvećen obilasku i upoznavanju znamenitosti grada Zagreba – priča vođa puta, profesor Miroslav Franić. Djeca su tom prigodom obišla središte grada, zagrebačku katedralu, Trg Bana Jelačića, kamenita vrata, Trg Svetog Marka, kulu Lotrščak, a posjetila su i dio Zagreba gdje se nalazi zgrada Hrvatskog narodnog kazališta, Pravni fakultet i muzeji.

Navečer su goste iz Crne Gore na Sljemenu obišli predstavnici Skupštine Grada Zagreba koji su im uručili prigodne poklone, a djeca su domaćinima uzvratila poklonivši im slike sa motivima iz Boke kotorske.

Četvrtog dana djeca su obišla Hrvatsko zagorje, posjetivši tom prilikom etno-selo Kumrovec, svetište u Mariji Bistrici, spomenike Antunu Mihanoviću i znamenitom vodi



Pred odlazak u Zagreb



Na trgu ispred crkve sv. Marka



Grupni portret sa brončanim Matijom Gupcem



U posjetu zoo vrtu na Maksimiru

jedne od seljačkih buna Matiji Gubeu, dvorac Oršić, te crkvu Svetog Juraja u Donjim Stubicama. Narodni dan opet je bio rezerviran za obilazak Zagreba, odnosno Donjeg grada, Trga Petra Preradovića, Cvijetnog trga, Zrinjevca, Štrosmajerovog trga, spomenika kralju Tomislavu i drugih lokacija u tom dijelu hrvatskog glavnog grada. Šestog dana boravka u Hrvatskoj djeca su bila u prilici razgledati jedan od najljepših baroknih gradova na ovim prostorima – Varaždin, uz obilazak stare gradske jezgre, muzeja i poznatog varaždinskog groblja. Loši vremenski uvjeti poremetili su plani-

rani izlet po Sljemenu narednog dana, te su ga djeca provela igrajući se i zabavljajući u Domu Crvenog križa Hrvatske na tom popularnom zagrebačkom izletištu. Slijedećeg dana organiziran je obilazak perivoja Maksimir i posjet zagrebačkom Zoološkom vrtu, da bi navečer goste iz Crne Gore ponovno obišli predstavnici Skupštine Grada Zagreba, sa punim rukama darova. Nakon što su razmijenjene zahvale i pozdravi, djeca iz Crne Gore su otišla u kraći posjet vršnjacima iz Rijeke i Istre smještenima u obližnjem hotelu na Sljemenu. Posljednjeg dana boravka u Zagrebu mališani i njihovi pratitelji

obišli su Samobor, ali su i sami bili domaćini uzvratnoj posjeti djece iz Rijeke i Istre, te je zajednička zabava u Domu hrvatskog Crvenog križa potrajala duboko u noć.

U sklopu povratka u Crnu Goru, djeca su posjetila i jedan od najljepših parkova prirode na Balkanu, Nacionalni park Plitvička jezera. Prošavši kroz nedavno otvoreni i jedan od najdužih tunela ovog dijela Europe, tunel „Sveti Rok“ kroz Velebit na novoj auto cesti Zagreb–Split, te preko poznatog Masleničkog mosta, autobus je nakon kraćeg zaustavljanja u Vodicama, uvečer prešao Debeli brijeg i ušao u Crnu Goru.

„Djeca su na ovom putovanju pokazala što su dobila obiteljskim odgojem, a mi koji smo za njima bili tih deset dana, možemo biti zadovoljni. Kao potvrda tog zadovoljstva su i suze domaćina Doma Crvenog križa prilikom oproštaja. Ovom im se prigodom posebno zahvaljujem na svemu što su učinili za nas i iskazanom gostoprimstvu. Također, zahvaljujem se i svima ostalima iz Hrvatske i Crne Gore koji su sudjelovali u ovom projektu u nadi da će se ova aktivnost i dalje nastaviti.“ – rekao nam je na povratku iz Zagreba profesor Franović.

S. Luković

## KAZALIŠTE MLADIH IZ SPLITA U KOTORU

Na XI. kotorskom festivalu pozorišta za djecu, koji se odvijao u prvoj dekadi srpnja, gostovalo je Kazalište mladih iz Splita sa predstavom „Poštarska bajka“. U javnosti i među publikom sa velikim zadovoljstvom je primljeno gostovanje jedne hrvatske kazališne grupe koje je upriličeno posredstvom Hrvatskog građanskog društva. Prije dva mjeseca uspostavljen je kontakt sa predstavnicom Hr-



Iz predstave „Poštarska bajka“ Kazališta mladih iz Splita

vatske matice iseljenika **Brankom Bezić-Filipović** iz Splita, sa kojom uspješno surađujemo od početka naših aktivnosti. Tada nam je najavila mogućnost gostovanja ove kazališne grupe. Bilo je dogovoreno gostovanje splitskih glumaca u Makedoniji, pa je iskorištena mogućnost da gostuju i u Boki kotorskoj. Pokušali smo se dogovoriti sa Centrom za kulturu iz Tivta, ali on nije prihvatio gostovanje, jer su već imali zakazana gostovanja za utvrđene termine. Nakon toga smo kontaktirali sa Sekretarijatom za kulturu Skupštine općine Kotor i Kulturnim centrom Kotor. Ponuda je prihvaćena i postignut dogovor da Kaza-

lište mladih nastupi na Kotorskom festivalu van konkurencije, u festivalskom programu.

Mladi splitski glumci uspješno su u Kotoru izveli predstavu „Poštarska bajka“ a publika je izvođače na otvorenoj sceni nagrađivala čestim aplauzima. Tom prigodom predstavnici Kazališta mladih iz Splita i Centra za kulturu vodili su razgovore o budućoj suradnji. Iskazana je obostrana želja da se međusobna gostovanja češće organiziraju.

## IZLOŽBA FILATELISTA SPLITA U KOTORU

Tijekom gostovanja Kazališta mladih iz Splita, Društvo filatelista Splita i Društvo filatelista Kotora organizirali su izložbu hrvatskih poštanskih maraka. Izložba, koja je trajala pet dana, otvorena je 3. srpnja u prostorijama „Atrijuma“ u Starom gradu. Izložene hrvatske marke probudile su živi interes Kotorana. Za uspjeh izložbe naročito su zaslužni **Pjer Baranović**, filatelista iz Splita, i **Branko Proročić**, predsjednik društva kotorskih filatelista.

T.G.



Filatelista Splita u Kotoru – detalj sa izložbe



Početak rada na Zakonu o manjinskim pravima

# ZAKON SE MORAO VEĆ DONIJETI

U Podgorici je 26. lipnja održan okrugli stol, u organizaciji Ministarstva za zaštitu prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa. Tema skupa je bila skori početak izrade Zakona o manjinskim pravima, a sugovornici – Vlada Republike Crne Gore, odnosno Ministarstvo za manjine i više nevladinih organizacija koje se bave pravima manjina (primjerice „Ask“, „Almanah“, Forum Muslimana – Bošnjaka, „Matica – Bošnjaka, „Matica Muslimanska“, „Iliricum“, „Art klub“, „Novi horizonti“, „Početak“, „Demokratski centar“, „Hrvatsko građansko društvo Crne Gore“), kao i organizacije koje se općenito bave ljudskim pravima i slobodama.

Na ovom okruglom stolu čulo se mnogo zanimljivih i konstruktivnih sugestija glede izrade Zakona, te su, među ostalim, i diskusije predstavnika HGD CG saslušane i komentirane s iznimnom pozornošću i uvažavanjem. Zbog nemogućnosti tiskanja integralnih diskusija, osvrnut ćemo se samo na zaključke skupa, odnosno točke dodira između Vlade i civilnog sektora, koje će Radnoj grupi za izradu Zakona (u kojoj će biti predstavnici Vlade, političkih partija, nevladinih organizacija, te neovisni eksperti i predstavnici međunarodne zajednice) biti svojevrsni naputak.

Konstruktivna kritika nikad nije suvišna, stoga i ovaj sažetak diskusije na okruglom stolu započinjemo umjesnim prigovorom, iznesenim od strane više diskutanata, da je Crna Gora posljednja od svih zemalja u regiji, moguće i šire, koja donosi ovakav Zakon. Iako je prethodna konstatacija neupitna, razjašnjenje zbog čega je to tako dovodi do različitih odgovora, ovisno iz kog se kuta gleda na ovaj problem. Jedni (nazovimo ih optimistima) tvrde da žurnosti nije bilo mjesta, imajući u vidu činjenicu da je Crna Gora, jedina od republika bivše SFRJ, odoljela pošastima etničkih sukoba koji su na ovim prostorima doveli do sveopće tragedije, materijalne devastacije i dugotrajne kontaminacije međuetničkih, međukonfesionalnih i me-

đuljudskih relacija. Po njima, Crna Gora je do zavidne razine uspjela očuvati međunacionalni sklad i toleranciju, te nije bilo prijekne potrebe za promptno donošenje ovog Zakona. Drugi (nazvat ćemo ih radije skepticima, nego pesimistima), iako ne niječu relativno dobre odnose među različitim narodima u Crnoj Gori, upozoravaju da slika ipak nije idilična, da je i u Crnoj Gori, osobito u prvoj polovici 90-tih, bilo primjera šovinizma, netrpeljivosti i isključivosti (npr. sudjelovanje u tzv. „RATU ZA MIR“, iseljavanja Hrvata iz Tivta pod pritiskom, etničko čišćenje Bukovice kod Pljevalja, uhićenje i mučenje bošnjačkih prvaka u Sandžaku, „pohod“ na Tuzi, progon Roma iz Danilovgrada, miniranje i otklanjanje sakralnih objekata). Stoga, oni smatraju da je Crna Gora pomenuti Zakon morala donijeti znatno ranije, makar kroz kodifikaciju nekih međunarodnih dokumenata ili pojedinih odjeljaka bivšeg saveznog zakona o manjinama, koji Crna Gora, poput ostale federalne legislative iz razumljivih političkih razloga nije mogla priznati. Također se prigovara (s pravom) da je u Crnoj Gori učinjeno jako malo na promicanju manjinskih prava. Dapače, mnogi ozbiljni problemi manjinskih naroda u Crnoj Gori su banalizirani i svodeni na folklorno-epsku komponentu.

Zbog toga je neophodno upoznati stanovništvo Crne

Gore, kako većinu, tako i manjine, sa impozantnim sustavom zaštite prava manjina koje baštine mnoge međunarodne organizacije: OUN – Organizacija Ujedinjenih naroda, OSCE – Organizacija za europsku sigurnost i suradnju, VE (CoE) – Vijeće Europe, EU – Europska unija, te mnoge druge međudržavne asocijacije. U moru međunarodnih dokumenata koji govore o pravima manjina, spomenut ćemo, ne slučajno, „Okvirnu konvenciju“ („Frame Convention“) koju moraju ratificirati sve zemlje članice Vijeća Europe. Federalni parlament bivše SRJ ratificirao je ovu konvenciju, te je, nedugo zatim došlo do primitka Državne zajednice Srbija i Crna Gora kao punopravnog člana Vijeća Europe sa sjedištem u Strasbourg-u. Interesantno je da Okvirna konvencija zapravo propisuje minimum manjinskih prava, dakle opseg i kvaliteta manjinskih prava mogu biti samo veći, nikako i manji od propisanog.

Provedba ovog, kao i brojnih drugih dokumenata će značajno doprinijeti afirmaciji manjinskih i općenito ljudskih prava, te integraciji u domicilni pravni sustav, nenaviknut da se bavi ovako suptilnim problemima, što je i razumljivo ako se uzme u obzir komunističko nasljeđe, te doskora ratno okruženje. Ipak, za očekivati je da će po ugledu na europski sustav zaštite manjinskih prava, koji je metaforično, već „velebni

neboder“, i Crna Gora početi „graditi“ svoju „kuću“, koja ne mora biti velika, ali mora biti „izgrađena“ na čvrstim temeljima.

Na okruglom stolu je također postignuto gotovo potpuno suglasje glede promjene onog dijela Ustava koji govori o manjinama. Naime, svi su se složili da je aktualna ustavna sintagma „nacionalne i etničke grupe“ neadekvatna, anahrona, čak i uvredljiva. Glede korektno pravno-jezične konstrukcije ovog pojma, izneseno je više sugestija od kojih su se kao najbolje i međunarodno pravnoj praksi najbliže pokazale sintagme „nacionalne manjine“, „manjinski narodi“ i „nacionalne zajednice“. No, konačni odabir ipak je ostavljen Radnoj grupi za izradu zakona, koja je, kako smo već naveli, po svom sastavu vrlo raznolika i multidisciplinarna. Inače, ovo je samo prvi u nizu okruglih stolova koji će uslijediti, kako tijekom izrade zakona, tako i kada ovaj tekst, u formi nacerta, bude „pred vratima“ crnogorskog parlamenta, tj. pred usvajanjem. Predviđeno je da Zakon bude usvojen do kraja 2003. godine.

Pojedini diskutanti su pledirali da oblast zaštite manjinskih prava prilikom izrade novog Ustava Crne Gore bude propisana tzv. Ustavnim zakonom, oslanjajući se pritom na praksu nekih zemalja u okruženju, kao i Državne zajednice i njene tzv. „Male povelje“. Ovim se želi naglasiti važ-

nost ovih propisa, kao i činjenica, da je Zakon o manjinskim pravima zapravo samo „krovni“ dokument kojim se propisuju opće odredbe iz ove pravne oblasti, te da njegovom istinskom provedbom počinje implementacija ovih prava i u mnoge druge zakone kojima se propisuju neke za manjine vrlo važne regule (npr. izborno zako-

nodavstvo, mediji, školstvo, lokalna samouprava, restitucija, itd.)

Spomenimo i to da je 10. srpnja 2003. u prostorijama CRNVO, uz nazočnost predstavnika HGD CG, održan konzultativni sastanak predstavnika nevladinih organizacija na kojem je izabran član Radne grupe za izradu Zakona koji će biti zastupnik civilnog sek-

tora. S druge strane, HGI, kao jedini politički konstituent Hrvata u Crnoj Gori, imat će svog izravnog predstavnika u Radnoj grupi skupa sa ostalim predstavnicima političkih partija, kako manjinskih, tako i svih parlamentarnih.

Dok će predstavnik NVO biti svojevrсни „Vox populi“, neovisni eksperti, sveučilišni profesori, i opu-

nomoćenici međunarodnih organizacija bit će zaduženi za završne, „fine“ radove.

Očekujemo u narednom periodu intenzivnije zanimanje za ovu temu. Na kraju, poželimo Radnoj grupi puno sreće, znanja i umještosti prilikom izrade ovoga važnog zakonskog propisa.

V.M.

## Izložba Željka Brguljana u Tivtu i Perastu

# EVOCIRANJE NA BOKELJSKE VRIJEDNOSTI

U okviru Tivatskog kulturnog ljeta, u Galeriji Buća je 10. srpnja otvorena izložba Željka Brguljana, slikara iz Zagreba. Nakon toga izložba je održana u Perastu.

Željko Brguljan je rođen u Kotoru, 1962. godine. Živi i radi u Zagrebu, gdje je završio studije. Likovnom umjetnošću se bavi od 1988. kada radi u crtežu, varijacije na temu Leonarda. Slike Bokeškog, sakralnog ciklusa, kojima se predstavio na izložbama u Tivtu i Perastu, kulturnoj javnosti Hrvatske su poznate, kao i posljednji ciklus posvećen Parizu, preko samostalnih i grupnih izložbi, od 1990. g. Izlagao je u Zagrebu, Bjelovaru, Rijeci, Karlovcu, Šibeniku, Splitu, Trogiru i Križevcima.

Željko Brguljan sa rijetkom strašću i entuzijazmom otkriva kulturnu prošlost zavičajnog prostora. Čovjek je rijetke erudicije i izvanredni poznavalac kulturne baštine Boke kotorske, koji doprinosi njenoj afirmaciji, posebno u sredini u kojoj živi. Jedan od načina je i njegov likovni kreativni napor, gdje evocira Boku, njene spomenike i kombinira sa europskim kulturnim vrijednostima, da bi istakao njen kulturološki i civilizacijski identitet.

Na slikama sakralnog bokeškog ciklusa dominira poetsko viđenje prošlosti Boke. Slike su izvedene u kolažnoj i kombinovanoj tehnici.

Danas se postupak kolaža rijetko koristi, a njegovoj afirmaciji i izražajnim mogućnostima, posebno su doprinijeli poznati slikari kubizma i nadrealizma da bi izrazili ideje, koje su dijelom markirale puteve europske moderne umjetnosti XX. stoljeća.

Brguljan se na originalan način opredjeljuje za ovu

Autor predano, u odabranoj tehnici, stvara originalne, minuciozno izvedene slike, koje su potpuno ujednačene po snazi umjetnikove vizije i realizacije.

Ove kolažne slike ostvarene u duhu postmodernističke poetike, unošenje *citata*, to jest, posezanja za dobro poznatim umjetničkim djelima, koja u novom

nje, prepoznaju se tragovi umjetnikovog bolnog doživljaja tragike prošle decenije i neraskidive veza- nosti za zavičajni prostor Boke.

Apliciranje, na tamnoj pozadini, reprodukcija fragmenata iz likovne baštine sakralnih motiva: Mante- nje, Karpača, Belinija i portretnog slikarstva Ticijana i Velaskeza, uz spomeničke vrijednosti Boke kotorske, Željko Brguljan gradi elegične slike, sa kojih je prognana radost, pred *strahom, samoćom, bolom ... smrću*. Ne samo u naslovima, nego i u melanholiji ovih slika, boja i simbola slute se odjeci autorove privrženosti Lorkinoj lirici, kao i nadrealnom i fantastici.

Na slikama koje evociraju sjećanja na Kotor, Perast, Prčanj, Dobrotu, neka čudna svjetlost iskri iz Katedrale, crkava, zvonika, kapetanskih palata i jedrenjaka nad kojima su nadvijene prijeteće gromade i tama. To je metafora Boke koja nestaje. Srebrne relikvije, davno iskovane da se zaštite čudotvorne moći svetaca, su ruke koje mole za *spas*. Ovaj sakralni ciklus – poetsko viđenje prošlosti Boke je svojevrсна „*Ex voto*“ – *zavjetna slika*, Željka Brguljana.

Marija Mihaliček



Sa svečanog otvaranja izložbe Željka Brguljana u Pomorskom muzeju u Perastu

slikarsku tehniku, koja podrazumijeva nanošenje različitih materijala na podlogu u nastojanju da se postigne vizuelna i sadržajna cjelina.

U prvom vizuelnom kontaktu sa slikama Željka Brguljana, koje osvajaju percepciju virtuosnom izradom kolaža, nameće se utisak neobične izložbe, nesvakidašnje, drugačije...

kontekstu bude asocijacije, dobijaju novo značenje i postaju nosioci intelektualnog procesa i dubokog promišljanja autora, koji nam preko njih šalje poruke.

Čitanjem ovog ciklusa izgrađenog oko sakralne tematike *Golgote i Kristovog raspeća*, motiva *mučeništva sv. Sebastijana* koji personificira općeljudsko strada-

Proslavljen Dan Bokeljske mornarice

## „...ULJEZIMO SVI U KOLO, RUKAMA RUKE STISNIMO...“

„Bokeljska mornarica“ u Kotoru nizom prigodnih manifestacija i priredbi obilježila svoj dan u prisustvu brojnih članova, ljudi dobre volje i turista koji su imali priliku da vide ceremonijal koji se odvijao po prastarom protokolu ustanovljenom prije više stotina godina. U okviru proslave obavljena je promocija dvije vrijedne knjige: „Život i djelo akademika Vladislava Brajkovića“ i dr. Miloša Miloševića „Pomorski trgovci, ratnici, mecene“, koje su privukle veliku pozornost probrane publike.

Po lijepom vremenu, ali uz visoku temperaturu, neuobičajenu za početak ljeta, u Kotoru je na svečan način obilježen 26. lipanj – Dan Bokeljske mornarice. Ovo je bilo podsjećanje na taj dan 1463. godine, u doba vladavine Mletačke Republike, kada je „Bratovština sv. Nikole mornara“, čije tradicije baštini Bokeljska mornarica, donijela svoj Statut. Inače, organizacija mornara – pod raznim imenima, javlja se u Kotoru veoma rano, po tradiciji čak od početka IX. stoljeća, a po prvom sačuvanom pisanom spomeniku, od 1353. godine. Po mnogima ovo je jedna od najstarijih bratovština u svijetu i upravo to joj daje posebni značaj. Inače, „bratovština“ je bila srednjovjekovni oblik organizovanja pojedinih zanatlija za zaštitu njihovih interesa. Kroz dugi period djelovanja imala je mnoge uspone i padove. Od kada je država preuzela sve funkcije koje su ranije imale društvene organizacije, živi kao memorijalna institucija, što se nije desilo ni sa jednom drugom bratovštinom.

I ovoga puta proslava se odvijala po utvrđenom protokolu. Nakon okupljanja članova podružnica iz Tivta, Herceg-Novog i Kotora, glavni odred je primio zastavu Kotora na jednodnevno čuvanje od Predsjednika opštine Nik-



Tradicionalno kolo Mornarice pred katedralom sv. Tripuna

ole Samadžića. Bilo je to simbolično podsjećanje na prošlost kada je Kotorska, odnosno Bokeljska mornarica, preuzimala atribute vlasti u doba Tripundanskih svečanosti. Bilo je to u vrijeme kada je Kotor bio jedan od najpoznatijih pomorskih centara na Jadranu.

Nakon toga Glavni odred je obavio svečanu opходnju grada prema davno utvrđenom pravcu kretanja. Međutim, iz godine u godinu sve je manje

Kotorana koji sa nekadašnjim oduševljenjem i zanimanjem prate kretanje bokeljskih mornara tokom obilaska grada.

Glavna svečanost održana je ispred glavnih gradskih vrata. Tamo je bio postrojen Glavni odred Bokeljske mornarice, a raport o spremnosti odreda za smotru predao je admiralu dr. Milošu Miloševiću, prvi major Bokeljske mornarice Josip Ribica. Potom je admiral izvršio smotru i pozdravio

postrojene mornare.

Nekoliko trenutaka kasnije admiral Milošević, primio je iz ruku Nikole Samadžića, predsjednika opštine ključeve grada, čime je Bokeljskoj mornarici bila simbolično predata i uprava nad gradom kao u dobra stara vremena.

Svečani nastup Glavnog odreda Bokeljske mornarice završen je kolom Bokeljske mornarice koje je izvedeno na Trgu od oružja, ali sada bez oružja. Kolo se nekada izvodilo u vrijeme Tripundanskih svečanosti u veljači, međutim, nakon donošenja novog Statuta drugi nastup ima 26. lipnja. U kolu, pored jasnih mladih elemenata iz života bokeljskih pomoraca, može se zapaziti i staro obredno jezgro, sa figurama punim simbolike. Baš takva slojevitost daje posebnu kulturnu i životnu draž starim stoljetnim fenomenima koji su sačuvani od trajnog zaborava. Inače, kolo se izvodi po jednoj karakterističnoj melodiji, koju je ovoga puta izvela Gradska muzika iz Kotora, što je također dio tradicije. Tekst ove pjesme, čiji je autor Pavo Kamenarović iz Dobrote, počinje riječima:

„Dan odvjetnika Kotorskog braćo, veselo slavimo, društva starog pomorskog slavno načelo slijedimo.

Igru začimo stogodnu, pjesmu pjevajmo narodnu...“

Brojni Kotorani i ostali ljubitelji naše pomorske tradicije su pažljivo pratili sve nastupe Glavnog odreda. Međutim, uočljivo je da se sve manje pažnje pridaje starom protokolu i kvalitetnom izvođenju predviđenih sadržaja. Ovo se odnosi na sve priredbe.

Ne smije se dozvoliti da se predviđeni sadržaji izvode bez dovoljno uvježbanosti, što je posljedica zapostavljanja nužnih kolektivnih priprema. Očito jedan broj članova je zashao u godine zato je nužno da svi organi Bokeljske mornarice počnu raditi na

njenom podmlađivanju jer samo tako bit će na pravi način sačuvani i prezentirani stari običaji, koji su pretvoreni u folklor, a upravo to zahtijeva stalno uvježbanje.

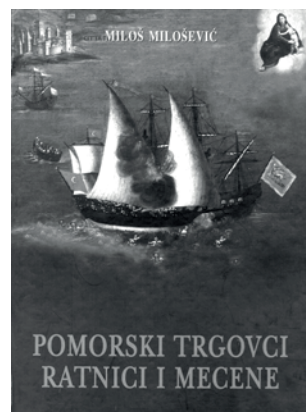
Ni turističke agencije nisu na odgovarajući način pratile odvijanje nas-

tupa. Iako je tih dana na području Crnogorskog primorja boravilo preko 40 hiljada turista, rijetke su agencije koje su im ponudile izlet u Kotor, gdje su mogli vidjeti nastup jedne od najstarijih pomorskih memorijalnih ustanova u svijetu.

### Promocija knjige

## „POMORSKI TRGOVCI, RATNICI I MECENE“

U okviru obilježavanja Dana Bokeljske mornarice u koncertnoj dvorani muzičke škole u Kotoru obavljena je na svečan način promocija knjige admirala Bokeljske mornarice dr. **Miloša Miloševića**: „Pomorski trgovci, ratnici i mecene“, u kojoj su sadržane studije koje se odnose na događanja u Boki kotorskoj u razdoblju XV.–XIX. u doba vladavine Mletačke Republike ovim krajem. Ovu veoma vrijednu knjigu, koja ima preko 600 stranica teksta, zajednički su izdali „Equilibrium“ iz Beograda i „CID“ iz Podgorice, dok je djelo za štampu priredio **Vlastimir Đokić**. Na promociji su govorili priređivač **Vlastimir Đokić**, dr. **Borislav Ivošević**, dr. **Milenko Pasinović**, dr. **Rajko Vujičić** i mr. **Vesna Vičević**. Oni su istakli zadovoljstvo što su se u jednoj posebnoj knjizi našla sabrana mnoga ostvarenja dr. Miloševića, koja se odnose na period mletačke vladavine ovim kra-



jem. Inače, radovi koji su sadržani u ovom izdanju već ranije su bili publikovani u godišnjacima, zbornicima i drugim publikacijama, kada su bili ocijenjeni kao veoma zanimljivo i znanstveno argumentovano štivo. Naglašeno je također da je priređivač **Vlastimir Đokić** uložio dosta truda da na najbolji način prezentira rad dr. Miloša Miloševića i to u pravom trenutku.

Na promociji su izveli prigodan muzički program prof. **Bojan Martinović** i muška klapa „Karampana“.

### Promocija knjige

## „ŽIVOT I DJELO AKADEMIKA VLADISLAVA BRAJKOVIĆA“

Promocija ove knjige, koju su zajednički izdali Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, Bokeljska mornarica – Kotor i Hrvatsko građansko društvo Crne Gore, obavljena je u Muzeju grada Perasta, mjestu u kome je živio bivši admiral Bokeljske mornarice prof. dr. **Vladislav Brajković**. Na početku promocije publici su se obratili predstavnici izdavača. **Ilija Radović** je govorio kao predstavnik Bokeljske mornarice, naglasivši da je Brajković veoma uspješno obavljao dužnost admirala Bokeljske mornarice 25 godina i to u vrlo teško vrijeme, kada je, nakon dugog perioda zabrane, trebala ponovo da stiče stari ugled. **Tripo Schubert**, predsjednik Hrvatskog građanskog društva Crne Gore, izrazio je zadovoljstvo što je Nacionalna zajednica Crnogoraca iz Zagreba, a posebno njen predsjednik dr. **Radomir Pavićević**, uspjela, uz pomoć suradnika, da na jednom mjestu okupi mnoge veoma vrijedne radove prof. dr. Vladislava Brajkovića, kao i više tekstova drugih autora koji se odnose na stvaralaštvo i susrete sa ovim vrlo uglednim znanstvenikom i iznad svega divnim čovjekom. Dr. Radomir Pavićević, koji se obratio skupu u ime izdavača, Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske, nazvao je Vladislava Brajkovića velikanom ovih prostora i naglasio obvezu da se nastavi sa izdavanjem njegovih najboljih radova. Na promociji knjige „Život

i djelo akademika Vladislava Brajkovića“ u Perastu još su govorili prof. dr. **Ivo Grabovac**, akademik **Mijat Šuković** i dr. **Miloš Milošević**. Tom prigodom izražena je zahvalnost prof. dr. **Mariji Radulović**, nasljedniku Brajkovićevog stvaralaštva, što je spremno ustupila izdavačima sva prava. Bila je to prilika da gospođa Radulović javno zahvali svima koji su radili na izdavanju ove knjige. Na promociji u Perastu izveden je i prigodan muzički program u kojem je nastupio „Trio Flauta“ učenika Muzičke škole iz Kotora.

Ne samo članovi Bokeljske mornarice, nego i brojni građani, primijetili su da se neka zvanična lica sve rjeđe odazivaju da prisustvuju svečanim priredbama Bokeljske mornarice. Tako je zapaženo da **Nikola Samardžić**, predsjednik Opštine Kotor, pored ove, nije bio prisutan ni na promociji knjige dr. Miloša Miloševića: „Pomorski trgovci, ratnici i mecene“. Na čitaocima je da prosude da li je prvi čovjek Kotora, domaćina ovih svečanosti, trebao da se odazove pozivu. I druga lica iz Podgorice, također zvanično pozvana, nijesu došla iz nepoznatih razloga.

Dalo se zapaziti da i u medijima ova proslava nije imala publicitet kakav zaslužuje. Drugi narodi bi iskoristili svaku prigodu da pišu o jednoj od najstarijih pomorskih institucija u svijetu, a u Crnoj Gori to se samo uzgred registrira.

**T. Grgurević**



Sa promocije knjige „Pomorski trgovci, ratnici i mecene“

Izašla je iz tiska vrijedna knjiga

# ŽIVOT I DJELO VLADISLAVA BRAJKOVIĆA

Tekstovi u knjizi podijeljeni su u dvije osnovne skupine: prva obuhvaća niz radova prof. dr. Vladislava Brajkovića u njihovom integralnom obliku, kako su ranije objavljeni u pojedinim publikacijama, dok se druga cjelina sastoji od nekoliko tekstova posvećenih životu i djelu prof. dr. Brajkovića iz pera ljudi koji su ga poznavali i radili s njime. Zbirka je zamišljena kao skup radova prof. Brajkovića i skup radova o profesoru Brajkoviću.

Izdavanje knjige *Život i djelo Vladislava Brajkovića* bio je dug prema dobrom čovjeku, prijatelju, znanstveniku, ali i dug prema povijesti u kojoj je ovaj ugledni Peraštanin ostavio vidni trag. Ovog posla su se prihvatili, i uspješno ga završili, na opće zadovoljstvo: Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske – Zagreb, Hrvatsko građansko društvo Crne Gore – Kotor i „Bokeljska mornarica“ – Kotor. Glavni i odgovorni urednik je Radomir Pavićević, a knjiga je tiskana u Skaner studiju iz Zagreba.

Izvorni tekstovi prof. dr. Vladislava Brajkovića objavljeni su na 160 stranica, i govore o raznim pravnim pitanjima, uglavnom, vezanim za pomorsko pravo. Tekstovi iz ove grupe imaju nesumnjivo znanstveno i nastavno značenje. Upravo njihovim čitanjem moguće je na neposredan način steći uvid u način rada, razmišljanja, metodologiju i tematiku kojom se kroz dugi niz godina bavio, ne samo profesor Brajković, nego i mnogi njegovi suvremenici u području pomorskog i općeprometnog prava. Neki tekstovi uz to imaju izuzetno kulturno i povijesno značenje, s obzirom da se radi o slikovitim zapisima prošlih vremena.

Prvi dio zbirke, koji sadrži izvorne radove Brajkovića, podijeljen je u tri skupine tekstova, skupljenih i predočenih po kronološkom i formalnom kriteriju. Naime, prema riječima

dr. sc. Radomira Pavićevića u predgovoru, svi tekstovi navedeni su redom kako su tijekom znanstvene i nastavne karijere profesora Brajkovića i objavljivani.

Od brojnih tekstova u prvoj skupini izdvajamo samo neke od njih: *Konzularna služba u našem pomorskom pravu*, *O sukobu na moru*, *Spašavanje i pomaganje na moru*, *Problem pomorskog zakonika ili za-*

bilješkomama u prigodnim publikacijama, te u Enciklopediji Jugoslavije, Enciklopediji Jugoslavenkog leksikografskog zavoda, Vojnoj enciklopediji, Pravnom leksikonu.

Drugi dio zbirke, manji po obimu, zamišljen je kao izbor tekstova o profesoru dr. Vladislavu Brajkoviću, koje su napisali ljudi sa kojima je surađivao ili prijateljevao. Oni su nadopuna

čiji je admiral bio dugo godina.

Zanimljivo je da su svi tekstovi profesora Brajkovića tiskani izvorno onako kako su publicirani u pojedinim publikacijama. Korektura i lektura je provedena samo na pojedinim mjestima koja su zahtijevala izmjenu zbog propusta kod prvog tiskanja. Pritom su poštovana pravopisna pravila koja su važila u vrijeme nastanka prvog izdanja. Odstupilo se samo utoliko što su neki radovi, koji su izvorno tiskani ćirilicom, ovdje objavljeni latinicom.

U uvodnom dijelu ove knjige dr. sc. Radomir Pavićević zaključuje: „*Obično se kaže da se čovjek pamti po svojim djelima. Znanstvenici imaju tu privilegiju da njihova djela redovno bivaju zabilježena na trajniji način nego što je to slučaj sa običnim ljudima. Ta privilegija ima i svoju kritičku tačku: protok vremena omogućuje, generacijama koje ostaju i onima koje dolaze, da sa jedne vremenske distance objektivnije prosuđuju njihove znanstvene radove*“. Sigurni smo da će djelo Vladislava Brajkovića, vrsnog pravnik i čovjeka, ma šta se desilo, biti uvijek aktualno i vrijedno. Zato treba pohvaliti izdavače koji su uložili napor da na jednom mjestu sakupe dio onoga što je akademik Brajković stvarao u decenijama svog inspirativnog života.

D. U.



Detalj sa promocije knjige „Život i djelo Vladislava Brajkovića“

konika u plovidbi, *Suvlasništvo brodova na karate u Kotoru u XVI stoljeću*, *Suvremeno pomorsko zakonodavstvo i Nagrada za pružanje pomoći ili spasavanje na moru*. Veoma je značajno da je na kraju prvog dijela knjige objavljena i bibliografija radova prof. dr. Vladislava Brajkovića koja je dragocjena za šire izučavanje neke pravne oblasti ili životnog djela akademika Brajkovića. Radi se o člancima, izvještajima, recenzijama i bibliografskim

prikaza života i djela ovog znanstvenika, zato će čitatelji s pažnjom pratiti zanimljive detalje iz njegovog profesionalnog, ali i osobnog životnog puta. Za Bokelje, i uopće ljude koji su se bavili pomorstvom, treba izdvojiti popis radova profesora Brajkovića koje je sastavio prof. dr. B. Jakaša, a govore o edukaciji kadrova za pomorska zvanja i vještine, zatim njegov dragocjeni prilog očuvanju tradicija memorijalne institucije Bokeljske mornarice

Nove knjige: Miloš Milošević

# POMORSKI TRGOVCI, RATNICI I MECENE

Ovo kapitalno djelo sadrži studije o Boki kotorskoj u periodu od XV. do XIX. stoljeća kada je Bokom vladala Mletačka Republika. Bilo je to doba pomorskog prosperiteta, ratova na kopnu i moru, kada su bokeljski pomorci bili dobro poznati u svijetu kao vrsni pomorci i trgovci, ali i mecene koje su dio stečenog ulagali u opća dobra. Mnoga su sačuvana sve do naših dana.

Miloš Milošević je istaknuti pripadnik starih pomorskih obitelji Milošević i Radoničić iz Dobrote, mjesta koje je dalo veliki broj kapetana. Rodio se u Splitu gdje mu je otac bio na službi: Zbog službenih premještaja oca često je mijenjao mjesto boravka. Studij pravnih nauka završio je u Padovi, a zatim se opredijelio za studije romanske filozofije koju je diplomirao 1948. godine.

Milošević je istovremeno i vrstan muzičar kojemu je bila proricana blistava karijera. Međutim, opredijelio se za nešto treće. Kada se vratio u Dobrotu, rodno mjesto svojih predaka, kao nadareni jezikoslovac zaposlio se u Državnom arhivu grada Kotora, kada u njemu nije bilo stručno profilisanih kadrova. Bio je to značajan trenutak ne samo za autora, nego i za našu povijest. Otada počinje rad Miloša Miloševića na istraživanju bogate pomorske prošlosti, prvenstveno u vrijeme vladavine Mletačke Republike.

Knjigu „*Pomorski trgovci, ratnici i mecene*“ zajednički su izdali „Equilibrium“ – Beograd i „CID“ – Podgorica. Priredio ju je **Vlastimir Đokić**. Radovi u ovoj publikaciji, koja ima 620 stranica, podijeljeni su na više poglavlja: *Pomorstvo – izvor života na kamenu, Oblici života, Stilovi i stvaraoci, Knjige i dokumenti*. Objavljen je

također i popis ilustracije, prilog o piscu knjige, bibliografija njegovih radova te indeksi imena, predmeta i pojmova.

Autor je dugo vremena istraživao kotorsku i bokeljsku prošlost ne samo u Državnom arhivu u Kotoru, gdje je bio zaposlen, nego i u ostalim arhivima ovog područja te u Veneciji, Zadru, Vatikanu ali i drugim gradovima gdje god je bilo podataka o dokumentima zanimljivim za povijest ovoga kraja u doba 377. godine vladavine Mletačke Republike.

U prvom poglavlju „*Pomorstvo – izvor života na kamenu*“ nalaze se prilozima: Neki aspekti pomorske privrede Boke kotorske u doba mletačke vladavine, Razvoj pomorske privrede u hercegnovskom kraju u prvoj polovici XVIII. stoljeća te o pohari Perasta 1624. godine. Upravo taj posljednji prilog govori kolika je bila cijena koju su bokeljski pomorci morali plaćati da bi na moru zarađivali svoj „kruh sa devet kora“ za sebe i potomstvo. Te godine pirati su napali Perast kojega nije imao ko braniti jer se većina sposobnih muškaraca nalazila na moru. Dakle, praktično nije bilo obrane. Pirati su opljačkali sve vrijednosti u gradu i sa sobom, u ropstvo odveli oko 450 građana. Iako su o ovoj temi i ranije pisali brojni autori, Miloš Milošević je priopćio mnoge nove podatke do kojih je došao istraži-



Promocija je naišla na veliki odaziv ljubitelja knjige

vanjem u Veneciji i na drugim mjestima.

U drugom poglavlju: *Oblici života*, koje je sa 11 naučnih priloga i najbogatije, govori se o zanatima u Kotoru, vojnoj organizaciji na ovom području, zdravstvenoj kulturi u vrijeme Mletačke Republike, grbaljskim bunama u XV. stoljeću, naseljima, kulturi stanovanja, društvenom životu i običajima u Boki u vrijeme mletačke vladavine.

Posebno su zanimljivi prilozima o Bratovštini sv. Duha u Kotoru i njenim članovima, pomorcima od XIV. do XVI. stoljeća, te o Bokeljskoj mornarici. Dr. Miloš Milošević, aktualni admiral Bokeljske mornarice, u ovom obimnom prilogu, na preko trideset stranica, iznosi mnoge nove podatke o ovoj bratovštini, a Statut „Bratovštine sv. Nikole, mornara“ iz 1463. godine sačuvan je do naših dana. U uvodnom dijelu priloga autor konstatira „Organizacija

mornara – pod raznim imenima, javlja se u Kotoru veoma rano, po tradiciji čak od IX stoljeća, a po prvom pisanom spomeniku od 1353. godine. Ta starina davala joj je posebni ugled. Bratovština je srednjovjekovni oblik organiziranja pojedinih kategorija zanatlija, za zaštitu svojih interesa.“ Inače, bratovštine se sreću i na mediteranskom prostoru, ali i van njega, a korijeni se nalaze, prema tvrdnji autora, još u antici, kada su se okupljale zanatlije iste vrste sa profesionalnim i vjerskim programima.

U knjizi „*Pomorski trgovci, ratnici i mecene*“, objavljeni su i brojni dokumenti, grafike, fotografije, gravire koje su interesantna ilustracija teksta, o čemu je na kraju knjige napravljen i poseban popis. Tu se nalazi i indeks imena predmeta i pojmova što će pomoći svima koji žele proučavati ovo kapitalno djelo.

Zagrebačka filharmonija gostovala u Kotoru

## ORKESTAR VELIKE TRADICIJE

Ovogodišnji „KotorArt“ otvoren je koncertom Zagrebačke filharmonije čije je gostovanje, po mnogim ocjenama, bilo najveći kulturni događaj posljednjih decenija. Pred početak nastupa na trgu sv. Tripuna najprije su se oglasila zvona sa katedrale stare više od 800 godina, a potom je počelo glazbeno veče zagrebačkih umjetnika koje je mnogobrojna publika pratila sa velikim zanimanjem. Na svečanom otvaranju „KotorArt-a“ govorili su don Branko Sbutega, Dobrila Popović i Vjekoslav Šutej. Filharmonijom je ravnao Alun Francis, dirigent svjetskog ugleda.

**P**red početak koncerta više govornika osvrnulo se, sa raznih aspekata, na gostovanje Zagrebačke filharmonije. Don **Branko Sbutega**, predsjednik Počasnog odbora nezavisne inicijative u kulturi „KotorArt“ podsjetio je da je na istom mjestu gostovala Zagrebačka filharmonija 5. kolovoza 1936. godine. On je naglasio da ovo gostovanje ima poseban značaj jer hoće da vrati dostojanstvo pokidanoj vezi „i to na delikatan način koji ne želi povrijediti ničija osjećanja pravedne tuđe, pa možda i pravedne srdžbe. Ovo veče nije da povrijedi, nego da pokuša, kroz ovakvu i druge inicijative, sanirati etiku, etiku čovjeka prema čovjeku. Zato je inicijativa „KotorArt“-a više od same kulture“.

Izraženo je također uvjerenje da je gostovanje Zagrebačke filharmonije inicijalni momenat za stvaranje trajne suradnje Dubrovačkih ljetnjih igara i „KotorArt“-a, ali i između Kotora i Dubrovnika, dva grada koja imaju mnogo zajedničkog. O ovoj temi je govorio umjetnički direktor KotorArt-a, pijanista **Ratimir Martinović**. „Čast nam je i zadovoljstvo da ugostimo jedan ovakav ansambl. Maestro Francis je pokazao nevjerovatnu fantaziju i moć da iz orkestra izvuče savršene nijanse“ – rekao je Martinović, naglašavajući da je ovo gostovanje muzički događaj godine u Crnoj Gori.



Sa koncerta Zagrebačke filharmonije na trgu ispred katedrale sv. Tripuna

Gostovanje Zagrebačke filharmonije realizirano je uz veliku potporu INA Crna Gora, koja je sav prihod od koncerta opredijelila za sanaciju zvonika crkve sv. Eustahija u Dobroti, teško oštećenog u potresu i dva puta od udara groma – trenutno je osiguran čeličnom skeletom. „Na neki način i taj zvonik je simbol – kultura je tek jedna skela. Sada je taj zvonik pod skelom, ali je fizički teško ranjen. I ova kultura koju mi stvaramo tek treba da bude jedna skela teško ranjenih naših prostora, da se po njoj život vere, da nas preobrazu iznutra. Da bi stigli do vrha, moramo graditi te skele i ovaj koncert je takav jedan pokušaj“ – rekao je don Branko Sbutega.

„Osobito mi je zadovoljstvo da sam bila prisutna otvaranju ‘KotorArt’-a i veoma mi je drago da je upravo Zagrebačka filharmonija imala tu čast da nastupi u Kotoru. Već smo

imali suradnju sa CNP, u Tivtu je nedavno gostovala predstava iz Pule i ovaj koncert je nastavak te uspješne suradnje koja će se i dalje razvijati“ – rekla je **Željka Udovičić**, pomoćnik ministra kulture Republike Hrvatske.

**Dobrila Popović**, savjetnik u Ministarstvu kulture Crne Gore, osvrćući se na nastup Zagrebačke filharmonije, rekla je „da je ovo jedna od amplituda po kojoj se mjere civilizacijski pomaci. Svi smo uživali u muzici i ambijentu i srećni smo što je ovo početak saradnje sa Dubrovačkim ljetnjim igrama i Zagrebačkom filharmonijom.“

**Vjekoslav Šutej**, glazbeni direktor Dubrovačkih ljetnjih igara, istakao je svoju fasciniranost podatkom da je Zagrebačka filharmonija gostovala u Kotoru 1936. godine. „Pošto smo tako blizu jedni drugima, vjerujem da bi mogli napraviti neke stvari zajedno u narednim go-

dinama“ – kazao je Šutej, naglasivši važnu ulogu don Branka Sbutega u realizaciji ovog gostovanja.

Zagrebačkom filharmonijom je ravnao britanski ravnatelj **Alun Francis**, koji je započeo svoju blistavu karijeru šezdesetih godina i sa velikim uspjehom je nastupao u Sjevernoj Irskoj, Nizozemskoj, Njemačkoj, Italiji, Švedskoj i drugim državama, a ravnao je sa više od 150 orkestara i operskih ansambala diljem svijeta. Prvo je izvedena kompozicija I. Passacaglia za gudače Krsta Odaka, čuvenog hrvatskog autora. Prvo djelo ove vrste u hrvatskoj glazbi skladano je 1938. godine. Uslijedio je Koncert za kontrabas i orkestar u h-molu od G. Bottesinia te solista Božo Paradžik. Intonacija besprijekorna, tehnički savršena, bez nejasnoća kakve se obično dešavaju na domaćim scenama. Na kraju su izvedene prva i druga svita iz baleta „Romeo i Julija“ Sergeja Prokofjeva, koja se poput tempesta prosto „sručila“ na slušatelje, u sutonu, na prostranom trgu Svetog Tripuna pod kulisama kotorske katedrale.

Alun Francis, gost i dirigent Zagrebačke filharmonije je izjavio kako je njegova bojazan vezana za akustiku prostora bila neopravdana, jer iako je otvoreni prostor, akustika je bila dobra. Veoma mi se dopao ambijent trga i divna publika.

A.C. i L.Đ.

*U Gornjoj Lastvi promovirane knjige don Iva Stjepčevića*

## VRAJANJE DUGA POZNATOM ZNANSTVENIKU

Izdavačka kuća „Gospa od Škrpjela“ ponovo je izdala, u sklopu reprezentativnog izdanja „Arhivska istraživanja Boke Kotorske“, radove koji na jednom mjestu sublimiraju šest najpoznatijih historiografskih djela don Iva Stjepčevića (1876-1957), katoličkog svećenika, poznatog i cijenjenog historičara i israživača slojevite bokeljske prošlosti. Osim „Prevlake“, u knjizi koju su objavili izdavačka kuća „Gospa od Škrpjela“ iz Perasta, Hrvatska gospodarska komora i Kulturno zavičajno društvo „Napredak“ iz Gornje Lastve, ponovo su tiskana Stjepčevićeva djela „Lastva“, Katedrala sv. Tripuna, „Kotor i Grbalj“, „Kotorsko propelo“, te „Vođa po Kotoru“.

Knjiga „Prevlaka“ čije smo reprint izdanje na našu radost doživjeli, baca sasvim novo svjetlo na u javnosti do sada prezentirane stavove povijesničara i velikodostojnika SPC o prvom sjedištu Zetske episkopije i kao takva, možda je i naj-reprezentativniji primjer jednostavnosti i osjećaja za realno interpretiranje povijesnih fakata koji u svojim djelima baštini don Stjepčević: „Don Ivo Stjepčević, citiran ili prešutkivan, jednako je valoriziran kao hvale vrijedan, ili nezgodan pionir svake ozbiljne, dovolimo takav pretenciozni izraz – bokeljstike... Specifično tvrdoglavi bokeljski mentalitet nije nepristankom na europski kontekstiranu emarginaciju poboljšao svoj položaj, a niti ga je poboljšati mogao. Mučnina pasivnih vremena i sudbinske viktimiziranosti, u njemu se, poput mnogih ugnijezdila kao dubinska vjernost nekim arhetipskim vrednotama menatliteta koji se već odavno formirao. To znači i skolastičku racionalnost i srednjovjekovnu mistiku i diplomatsku toleranciju i neku neobjašnjivu upornost da se ostane vjeran sustavima uvriježenih vrijednosti koje je XIX. i XX. stoljeće, bar kada je u pitanju Boka, temeljito pokopalo. Nepolemičan sa sudbinom, očigledno je bio vrlo polemičan sa ponudnim istinama o prošlosti i sadašnjosti koje su ga od-

ređivale“ – definiše, između ostalog, lik naučnog istraživača i povijesničara don Iva Stjepčevića don **Branko Sbutega** u predgovoru knjige „Arhivska istraživanja Boke Kotorske“.

Reprint te i knjige „Kulturni život staroga Kotora“ koju je don Stjepčević na-

kog rada afirmirao se kao pouzdan povjesničar i poznavatelj bogatih bokeljskih arhiva, te autor brojnih knjiga o etnološkim, kulturnim, religijskim, povijesnim i drugim obilježjima Boke kotorske.

„Večeras sam posebno sretan jer osjećam da mi, Lastovljani, napokon, na

„Vjerujem da ove knjige svima vama koji živite ovdje, ali i nama u Hrvatskoj, znače mnogo jer one pokazuju svu puninu onoga što nosimo u sebi i što nam je, na neki način, podloga da se možemo nadati da jednog dana živimo kao civilizirani ljudi u civiliziranom svijetu moderne Europe.“ – poručio je okupljenim predsjednik Hrvatske gospodarske komore Nadan Vidošević.

O ličnosti i životnom putu don Iva Stjepčevića govorio je don Branko Sbutega, istakavši pri tome da je Stjepčević kao istraživač prošlosti imao izuzetan osjećaj za realnost, te da su njegova djela poput „Lastve“, „Prevlake“, „Kotora i Grblja“, „Katedrale Svetog Tripuna u Kotoru“ i danas nezaobilazni izvori za historiografiju Boke.

„Jedna od temeljnih pretpostavki svih edukacijskih sistema, od antike pa sve do vremena don Iva Stjepčevića, ili ovih naših, je da, kad izgubiš povijest, ono što ti po povijesti dolazi o tebi samome, istovremeno izgubiš i orijentir samoga sebe u ovom svijetu koji je ipak preveliki za pojedinca. Koliko god danas popularno zvuče riječi kao što su globalizacija, planeta, univerzalnost itd, čovjek je uvijek na neki način samo jedno biće koje ima zavičaj. Naša najveća planeta je naš zavičaj“ – kazao je don Sbutega, ističući da je životni i znanstveni put don



Don Branko Sbutega govori na promociji knjige „Arhivska istraživanja Boke Kotorske“

pisao u koautorstvu sa **Ristom Kovijanićem**, promovirani su u prekrasnoj ljetnjoj noći 9. srpnja 2003 godine u ambijentu tamborja atraktivne crkve Svete Marije u Gornjoj Lastvi kod Tivta, uz veoma dobar odaziv publike i brojnih renomiranih znanstvenika iz Boke i Crne Gore.

Inače, svećenik i dugogodišnji vikar Kotorske biskupije don Ivo Stjepčević, rođen je u Gornjoj Lastvi, a tijekom svog dugogodišnjeg znanstveno-istraživač-

pravi način, vraćamo dug don Ivu Stjepčeviću, te zahvaljujem Hrvatskoj gospodarskoj komori koja je kao glavni financijer, pomogla izdavanje ovih knjiga sa djelima tog znamenitog čovjeka“ – istakao je predsjednik KZD „Napredak“ **Zoran Nikolić**, pozdravljajući prisutne među kojima su bili i kotorski biskup msgr. **Ilija Janjić**, hrvatski konzul u Crnoj Gori **Petar Poljanić**, te predsjednik Hrvatske gospodarske komore **Nadan Vidošević**.



Iva Stjepčevića determinirao specifični sistem vrijednosti i slojevitosti Boke kao njegovog zavičaja.

„Don Ivo Stjepčević je imao visok intelektualni kapacitet i jak osjećaj nekih vertikalna života, nekih univerzalnih vrednota. Istina, pravda, ljubav, poštenje, Bog – vertikale su kojima se on posvećivao. Obje ove knjige govore o krucijalnim temama naše lokalne historiografije, naše lokalne arhivistike, ali sve ove teme dodiruju i jednu temeljnu mjeru a to je da se don Ivo Stjepčević ni kao katolik, ni kao svećenik, ni kao Hrvat, Lastovljanin, nije ogriješio, koliko je znao i mogao, o ove temeljne principe. Pokazao je da se može biti i vjernik, i Hrvat, i Bokelj, i Lastovljanin, a da se nikada ne povrijedi ni princip istine, ni znanstvenog poštenja, i da činjenica nikada ne može biti protiv istine, te da se ona uvijek uvažava“ – kazao je don Branko Sbutega.

O nepristrasnosti don Stjepčevića kao znanstvenika govori i sljedeća rečenica iz „Prevlake“: „Pogrešno je pak, mišljenje da Prevlaka nema nikakve veza sa zetskom episkopijom, dotično da episkopi nijesu na njoj boravili, kao što pokazuju sledeći podaci...“ i onda iz pera katoličkog svećenika slijedi serija citata dvadesetak arhivskih dokumenata koji potvrđuju kraj te rečenice – „o kojem drugom biskupu, odnosno metropoli sv. Mihovila, spomenutom u gornjim ispravama, osim o onom zetskom, nema govora“. Stil kojim se don Stjepčević služi čitatelju daje najkraći i najsazetiji mogući uvid u tok povijesnih zbivanja, a brojni citati i obimne fusnote su tu da bi skeptike uvjerile u potkovanost fantastično jednostavnih ali i izuzetno realnih i na činjenicama utemeljenih piščevih tvrdnji. Kao takav, don Stjepčević je među povijesničarima izuzetno cijenjen i autoritativan, a nje-

gova djela nezaobilazan su izvor za proučavanje bogate i slojevite bokeljske prošlosti.

O istraživačkom radu i paleografskim sposobnostima don Stjepčevića, te njegovoj suradnji sa **Ristom Kovijanićem**, sa kojim je 1957. godine na Cetinju izdao dva toma knjige „Kulturni život staroga Kotora“, na promociji u Gornjoj Lastvi govorio je admiral bokeljske mornarice i akademik dr. **Miloš Milošević**.

Knjiga „Arhivska istraživanja Boke Kotorske“ don Iva Stjepčevića ima 393 stranice, u kvalitetnom je tvrdom povezu i opremljena je nizom prigodnih ilustracija u boji. Ovo je inače, 34. po redu knjiga iz oblasti povijesti, odnosno kulturne baštine Boke kotorske koju je izdala „Gospa od Škrpjela“ iz Perasta, mala ali veoma cijenjena izdavačka kuća izuzetno rafiniranog osjećaja za izbor naslova, odnosno autora koje čini dostupnima stručnoj, ali i najširoj čitalačkoj publici. „Gospu od Škrpjela“ inače, veoma uspješno vodi peraški župnik i iskreni zaljubljenik u ljepote i povijest Boke don **Srećko Majić**, koji i osobno obavlja najveći dio poslova oko pripreme tekstova za tisak, korekture i preloma.

Trideset peta knjiga „Gospa od Škrpjela“ je Kovijanićev i Stjepčevićev „Kulturni život staroga Kotora“ u istoj opremi kao i prethodna publikacija. U tom djelu na 282 stranice autori iznose obilje podataka o kulturnim institucijama i pojedincima koji su u Kotoru djelovali od XIV. do XVIII. stoljeća počev od Gimnazije, autora Grčke slikarske škole, neimara čuvene kotorske Građevinarske škole, majstora Kovačke škole, te starih kotorskih ljekara i apotekara.

Don Ivo se odlučio da u svom slobodnom vremenu počne proučavati veoma bogate sudske arhivske fondove pri kotorskom Okružnom sudu sa početka XIV. stoljeća koje je, jer je ta građa zahtijevala posebno znanje iz paleografije, ali iznad svega dobro poznavanje latinskog jezika i starog mletačkog dijalekta, malo naučnih radnika koristilo. Bez mogućnosti da prije toga prođe neki stručni tečaj, ili da kontaktira sa nekim dobrim znalцем, on je sam, pomoću strane stručne literature, ali uz veliki osobni trud i upornost, uspio izvanredno savladati složene probleme srednjovjekovnih notarskih rukopi-

sa i baš na osnovu te građe, davno prije osnivanja Državnog arhiva u Kotoru, napisati čitav niz izvanrednih monografija i studija. Nabavka tih djela danas je veoma teška ili nemoguća, pa je velika sreća da ih i mi sada, dragocjenim i neumornim trudom izdavača, ponovno imamo pred sobom“ – objasnio je značaj radova don Iva Stjepčevića poznati povijesničar, dr. **Miloš Milošević**.

Don Stjepčević je prema

neko o onome što je neposredno i čvrsto vezano uz odabranu glavnu temu. Koristeći ta krupna pitanja kao što su katedrala, Kotor i Grbalj, Prevlaka, Lastva i druga i tako brojnu izvornu građu najvišeg interesa, on je išao za svojom temom zadržavajući se veoma malo ili nimalo, na brojnim sporednim, iako ne nikako i beznačajnim pojedinostima. I za sav taj ‘sporedni kolosjek’ kojeg se u tekstu asketski odricao, on je ulagao golemo vrijeme i snagu jer je sve to veoma brižljivo ispitivao i ispisivao, pa onda unosio u guste citate bilježaka na kraju teksta“ – pojašnjava dr. Miloš Milošević. On je podsjetio da se don Stjepčević, radeći pedesetih godina prošlog stoljeća u Državnom arhivu Kotoru, upoznao sa kasnije poznatim crnogorskim povjesničarem Ristom Kovijanićem, kojega su posebno zanimali dokumenti iz XIV. i XV. stoljeća.

„Kovijanić, međutim, zbog jezika i paleografije na toj građi nije mogao samostalno raditi. Udružen sa don Ivom Stjepčevićem, stvoreni su veoma uspješni znanstveni tandem. pa su zajedno objavili veliki broj veoma dragocjenih radova koji su sada ponovno pretiskani, pred nama, u knjigu „Kulturni život staroga Kotora“ – ističe profesor Milošević, dodajući da su Stjepčević i Kovijanić sve to uradili u „dobroj vjeri da će odabrani iz mlade generacije nastaviti ove slične, tako uspješne poticaje, da shvatimo prošlost i neminovne procese promjena“.

Prisutnim gostima na promociji obratio se i direktor izdavačke kuće „Gospa od Škrpjela“ don **Srećko Majić**, koji je istakao da je u njihovom aranžmanu iz tiska, ovih dana izašlo čak šest novih knjiga koje nastavljaju uspješan niz ranije objavljenih vrijednih publikacija „Gospa od Škrpjela“ o povijesti, kulturnoj i umjetničkoj baštini Boke.

**Siniša Luković**

Promocija romana „Teuta“ Miraša Martinovića u Risnu

## ILIRSKA KRALJICA – VJEČNA TAJNA

Roman je priča u kojoj se sučeljavaju rat i osvajanje, s jedne strane, i ljepota, s druge strane, dok je treći nivo filozofski i tretira odnos mogućnosti i ostvarenja, neminovno ostvarenje imanentne suštine same stvari.

„Malo je danas pisaca koji sa takvim poznavanjem stvari uspijevaju približiti našem kompjutoriziranom svijetu antička vremena, još je manje onih koji to uspijevaju izvesti tako lijepim jezikom, a skoro da uopće nema takvih kao Miraš Martinović, koji u svoje stvaralaštvo ulaže ljubav i strast. Praktički, on je postao član naše arheološke ekipe“ – riječi su prof. dr. **Pjotra Dičeka** sa Arheološkog instituta u Varšavi, rukovodioca poljske arheološke ekipe koja već treću godinu obavlja arheološka ispitivanja u Risnu, na promociji romana „Teuta“ **Miraša Martinovića**. Ovaj svečani čin održan je na prostoru rimskih mozaika u Risnu, u pri-

ststvu brojnih ljubitelja književnosti i arheologije, koju je organiziralo Društvo prijatelja Risna.

Profesor Diček je podsjetio da Risan pominju Grk Skilaks u IV. stoljeću p. n. e., Polibije i Plinije Stariji, te da je istraživanje Risna obavljao i arheolog Artur Evans, vjerujući legendi o Teutinom blagu i „zlatnom grobu“. „Ima li bolje preporuke za pokretanje ovdašnjih istraživanja?“ – zapitao se profesor Diček, najavljujući projekat o desetogodišnjem istraživanju Risna i predstavljajući Martinovićeve knjige „kao romaničnu povijest ovog grada“ i „kao obaveznu lektiru za naše arheologe“.

U ime izdavača knjige, beogradske „Geopoetike“,

koja je do sada izdala tri Martinovićeve romana, govorila je **Jasna Novaković – Sibinović**. „Ova knjiga se može čitati na nekoliko nivoa. Na prvom se čita o ljubavi, izdaji, strasti, o drami jedne ličnosti i jednog naroda. Na drugom, metaforičnom nivou, ovo je priča u kojoj se sučeljavaju rat i osvajanje s jedne, ljepota sa druge strane. Treći nivo je filozofski. Tretira odnos mogućnosti i ostvarenja, neminovno ostvarenje imanentne suštine same stvari.“

Za autora, priča o Teuti je priča o ženi koju je usmrtio „višak vlastite ljubavi“. Upravo ta činjenica, po njemu „daje snagu dugog trajanja“ i omogućava Teuti za živi istovremeno u više stoljeća.

„Istorija dugog trajanja naklonjena je samo rijetkima. Tim fenomenom sam se bavio i ja u ovoj knjizi, ali nijesam siguran da li sam, i koliko, dodirnuo dubinu Teutine aure. U trenucima, kada mi se činilo da jesam, dubine su postale beskonačne. U toj nedokučivosti je možda tajna i moć imena Teuta. Toliko su ubjedljive legende o njoj da ponekad pomislim da Teuta nije postojala. Da ju je izmaštao narod u sudbonosnim i prelomnim određenjima, iz neke nužde ili dublje potrebe. Da bi uljepšao tragiku, narod je pleo legende o ljepoti svoje kraljice. One su, a ne istorija, potka ove knjige“ – rekao je autor na promociji.

**P. Janičić**

Risan – rimski mozaici



## Skupština Društva prijatelja Perasta

## VRATITI ŽIVOT GRADU

Perast je sve više ugrožen adaptacijom mnogih palača i kuća u gradu što se, u jednom broju slučajeva, odvija bez odgovarajuće kontrole. • Kako pronaći mjesto za smještaj peraške arhivske građe koja u sadašnjim uvjetima nije dostupna istraživačima? • Uspješne aktivnosti društva na organiziranju tradicionalnih fešta i brojnih priredbi u gradu, među kojima je bio najzapaženiji susret crnogorskih klapa. • Mnogi problemi, posebice oni na zaštiti ambijentalne cjeline, ne rješavaju se na odgovarajući način zbog male podrške organa vlasti.

U prelijepom ambijentu Muzeja grada Perasta gdje su se okupili, pored članova društva, i mnogi ugledni gosti, predstavnici Skupštine općine, nevladinih organizacija i kulturni radnici, održana je redovna Skupština Društva prijatelja Perasta na kojoj su sumirani rezultati u minulom četvorogodišnjem razdoblju, donesen program rada za ovu godinu i izabrano novo rukovodstvo.

Izvještaj o radu Upravnog odbora za prošlu godinu podnijela je **Marina Brainović**. Ona je istakla da se ove godine navršava četiri godine od formiranja društva. U ovom periodu Društvo prijatelja Perasta uradilo je dosta, ali ipak ne dovoljno. Marina Brainović je naglasila: „*Nakon četiri godine možemo ocijeniti da je osnivanje nevladine organizacije Društva prijatelja Perasta bilo opravdano. Osnovni cilj je bio očuvanje kulturno-povijesnih vrijednosti Perasta, njegovanje i čuvanje od zaborava tradicionalnih peraških običaja i uzdizanje Perasta na duhovnom planu. Cilj društva je bio da se grad Perast, kao jedina sačuvana barokna cjelina na ovom dijelu Jadrana, u potpunosti afirmira i da se sačuva njegovo graditeljsko-kulturno nasljeđe u maksimalno mogućem obujmu.*“

Marina Brainović govorila je i o prošlogodišnjim akcijama od kojih je posebno izdvojila onu na



Perast – pogled s mora

zaštiti peraškog graditeljskog nasljeđa i njegovog održavanja. U zajednici sa nevladinom organizacijom „Expeditio“ uspostavljena je suradnja sa asocijacijom stručnjaka iz Švedske – organizacijom za zaštitu spomeničkog nasljeđa, koji su prošle godine u studenom boravili deset dana u Perastu i radili na čišćenju i održavanju tvrđave Sveti Križ. Gosti su izrazili želju da i u buduće rade na zaštiti Perasta.

„*Radi zaštite spomeničkog blaga*“ – rekla je Brainović – „*koje je ugroženo velikim brojem adaptacija palata i kuća u Perastu, Društvo je iniciralo i održalo više sastanaka sa nadležnima iz općine Kotor, a tražilo je i pomoć Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture. Od svih smo dobili podršku i obećanja da će se angažirati na rješavanju nastalih problema kako bi se na pravi način valoriziralo arhitektonsko nasljeđe, a Perast nastavio život obogaćen kulturnim*

*i prosvjetnim sadržajima kako i priliči tom gradu.*“

I ovom prigodom je naglašeno da je jedan od najvažnijih poslova na zaštiti Perasta donošenje Urbanističkog projekta Perasta, kako bi se objektima, posebice palacima koji još nijesu adaptirani, dali pravi sadržaji. Ovo ne znači da treba sprečavati ulaganja u objekte, ali već treba raditi u skladu sa očuvanjem stare ambijentalne sredine.

U izvještaju su nabrojane i mnoge akcije održane u gradu protekle godine. Uspješno su realizirane priredbe „*Pozdrav mađu*“, „*Gađanje kokota*“ i „*Fašinada*“. Organizirano je i više izložbi u suradnji sa Muzejom grada Perasta, tematski vezanih za Perast i Boku kotorsku. U čast obilježavanja jubileja 160 godina osnutka Muzike grada Kotora, na peraškoj pjaci je priredn koncert. Održano je, također, i književno veče na kojemu je učestvovao književnik **Stevan Koprivica** i glumci Pozorišne akademije sa

Cetinja. Društvo je objavilo i knjigu „*Perast – grad legendi*“ autora Tomislava Grgurevića. Obavljena je i promocija knjige „*Izvori spomeničkog prava u Jugoslaviji*“ čiji je pisac **Vladimir Brguljan**. Organiziran je i prvi festival klapa Crne Gore na kojem je nasutpilo sedam klapa.

Na skupštini je usvojen i Program rada Društva prijatelja Perasta za ovu godinu. Kao osnovni zadaci istaknuti su: aktivnosti na donošenju Urbanističkog plana Perasta, zaštita graditeljskog nasljeđa, organizacija tradicionalnih svečanosti i brojnih kulturnih priredbi. Istaknuto je da će opseg poslova zavisiti od uspostavljanja bolje suradnje s nadležnim organizacijama i posebice s organima vlasti.

Za predsjednika Skupštine Društva prijatelja Perasta izabrana je prof. dr. **Marija Radulović**, koja je i u prethodnom periodu uspješno obavljala ovu dužnost.

G. U.

U posjeti Vjeku Veroni na Prčanju

## SAM U PRAZNOJ PALAČI

Diplomirani pravnik, profesor Vjeko Verona, star 93 godine, živi u palači svojih predaka na Prčanju, zaboravljen i napušten od svih. Ovaj dobroćudni starac nikoga ne optužuje za stanje u kome se nalazi i stojički podnosi ono što ga je snašlo ne nadajući se više boljim danima. Svakog tjedna mora ići od Prčanja do Kotora, oko 5 kilometara, da bi nabavio ono što mu treba, da bi sreo nekoga i razgovarao o običnim svakodnevnim stvarima.

Noć u Prčanju. Na jednoj istaknutoj krivini dvorac Verona, izgrađen prije mnogo stoljeća, kada je ova familija imala mnoge zgrade u Kotoru i Tivtu. Nije ime se ni broja znalo. Za dobrog čovjeka se govorilo: „Da Bog da imao kao Verone!“. Bili su poznati, slavni, bogati. Poznati kapetani, još ugledniji pravници, poznati daleko van ove sredine, čak i u inozemstvu, naročito Niko pok. Luidija i Anton pok. Stanislava.

Kucamo na vrata palače. Nitko ne odgovara. Zovemo. I dalje nema odziva. Pred nama zatvorena ogromna vrata za koja se više ne može razabrati kojom su bojom bila ofarbana. Prozori zatvoreni. Moj suputnik **Tripo Shubert** se snašao. Gurnuo je nogom vrata, provukao ruku i skinuo zasun. Izvježban je jer češće posjećuje jedinog stanara ove kuće.

Ulazimo i penjemo se: prizemlje, prvi kat, drugi kat, pa onda desno. U hodniku tinja slaba sijalica. U kutu jedan stari, prastari filadendron i četiri-pet sivih mačaka. Na vratima jedne prostorije dočeka nas čovjek obučen u zeleni kaput, sa kapom na glavi. Bio je to **Vjeko Verona**, naš dugogodišnji poznanik. Pozdravi nas i pozva da pođemo u pramaću sobu.

Ulazimo gotovo u prazni sobičak. Na podu mnoštvo novina „Politike“. Dvije stare stolice i mali limeni stol. Tripo, ne pi-

tajući, pali malu grijalicu i sjeda. Sjeda i Vjeko.

Teče priča o jednom životu započeto 1910. godine, ovdje u ovoj kući, nekada toplom domu obitelji Verona. Sada je čovjeku hladno oko srca. Jeza nije od hladnoće, nego od atmosfere. Ovdje se, 17. travnja 1910. godine rodilo muško dijete. Dali su mu ime Vjekoslav. Bilo je slavije u tada brojnoj kući Verona. Priča nam domaćin:

proforskog posla. Predavao je djeci i nakon umirovljenja. Kada više nije mogao izdržati, vraća se u Prčanj, da ovdje umre, da i mrtav bude sa svojim.

Životopis kratko ispričan, sažet, bez kazivanja o nevoljama ovog nesretnog čovjeka kome je život bio „zla mačcha“. Zastaje zadihan, treba mu predah, teško izgovara riječi. Prisjećamo se njegovog nedavnog istupa na Skupštini

tokolu. Sve zbog jednog od najstarijih Hrvata u Boki, Vjeka Verone.

Stari profesor očito je bio dirnut pažnjom i poštovanjem koji su mu ukazane. I sada se smješka dok se prisjeća. Kaže nam:

„Mi Bokelji moramo sve učiniti da govorimo bokeškim jezikom. Mi imamo svoje – bokeško narječje koje ne smije umrijeti, kao što je nestalo mnogo toga što je lijepu prošlost značilo. Ipak, treba znati da se i u prošlosti govor stanovnika nekih mjesta razlikovao među sobom. Muljani su u svom rječniku imali mnoge riječi koje nijesu znali oni iz susjednog Prčanja. Svega pola kilometra daleko, a sasvim drugačija leksika!“ – kaže nam stari profesor hrvatsko-srpskoga jezika, kako se nekada zvao, Vjeko Verona.

Tresu se staračke ruke. Glas podrhtava. Četiri, pet mačaka ulaze i izlaze ne obazirući se na goste. Pratim jednu od njih i primjećujem da je u drugoj prostoriji gledama poduprt plafon da se ne bi urušio. Toliko je ova kuća stara, oronula i zapuštena. Iako u njoj živi jedan Verona, kapetanka palača Verona potpuno je napuštena jer šjor Vjeko kao i da ne živi u njoj. Nastavio je monolog:

„Zanimljivo je uspoređivanje govora između mještanu Lepetana i Kamenara, koji govore dva različita jezika, a dijeli ih samo 400 metara morske površine. U Lepetanama,



Vjeko Verona govori na Skupštini HGD CG

„Školovao sam se u Prčanju i Kotoru, diplomirao pravo na fakultetu u Beogradu, 1938. godine. Zaposlio sam se u Sreskom sudu u Dubrovniku. Potom vojska i ponovni dolazak u Gimnaziju u Kotoru. Pakiram kofere 1945. godine i zaustavljam se u Pazinu, gdje ostajem šest godina. Potom opet u Boku, svom Prčanju. Do 1965. godine radio sam u pravnoj službi Pomorske oblasti u Kotoru, kada sam ostao bez posla.“

Tražeci zaposlenje obreo se u Rijeci i opet prihvatio

ni Hrvatskog građanskog društva u Tivtu. Trebalo mu je pomoći da dođe do govornice. U sali tajac. Odjednom progovara čovjek odlučno, veoma razumljivim glasom. Misli jasno izražene, rečenice bez suvišnih riječi. Upućuje apel da se u Boki učini sve kako bi sačuvao izborni bokeški dijalekat. Kada je završio slijedio je dugi aplauz. Nikako da stane. Prilazili su mu ljudi vidno potreseni: čestitali, zahvaljivali.

Neočekivano, za nekoliko minuta, prekinut je rad Skupštine, suprotno pro-

od najstarijih žitelja čujete naš bokeški dijalekat. To je uvijek onaj pravi jezik koji me podsjeća na djetinjstvo, dok se u Kamenarima govori jezikom uvezenim iz Hercegovine. U Lepetanima ćete čuti: „Inkapelat ću te nogom, ili ošamariću te rukon!“ Oni u sedmom padežu umjesto 'm' upotrebljavaju 'n'. U bokeškom dijalektu pridjev je uvijek iza imenice. Stari Bokelji su kazivali: „Stoliv Gornji, Stoliv Donji, Lastva Gornja, Lastva Donja, Orahovac Gornji, Orahovac Donji...“

Priča iskusni lingvista, zaljubljenik u sve što je staro – bokeljsko. Za trenutak se zanio. Nama izgleda kao da je zaboravio surovu stvarnost (koja bi mnoge na njegovom mjestu odavno slomila). Saznajemo, nema namještaja. Prodao je stare salone Verone, drage uspomene, samo da bi preživio. Dolazili su starinari, posjećivali ga sve dok su imali što kupiti. A onda više nijesu kucali na vrata.

Vjeko više nije imao što prodati. Ostao mu je samo goli život i gorak okus samoće jer su ga svi zaboravili, čak i oni koji to nijesu smjeli. Poznavalac bokeljskog govora objašnjava nam: „Pravi Bokelj neće nikada reći: ponedjeljak, nego prvi dan. Za nedjelju će kazati: „Ultimi dan“. Karakteristični su i nazivi pribora za jelo: ožica, pantaruo, pjat, teća, terina, pot, got, čikara, bocun. Treba kazati i tavaja, karijega, škanj, kantunao, pižuo, portik, koltrina, šumagan, lincuo, deka, kušin...“

Nabraja Vjeko i dalje. To čini bez napora, lako neusiljeno, jednostavno. Kaže da će nastojati da doprinese očuvanju bokeškog dijalekata. Čini nam se da je smetnuo s uma da mu se bliži sto ljeta i da mu život teče samom u jednom palacu koji je, bez

ikakvih pretjerivanja, sklon padu, rušenju. Prelaže nam:

„Mislim da bi se očuvanje bokeškog dijalekata moglo obaviti izdavanjem novina, ili časopisa na našem jeziku, bar svake dvije sedmice, a ako to nije moguće, onda bar nekoliko stranica „Glasnika“ pisati „po bokeški“. Ako bi se to čitalo, brzo bi ulazilo u uši mladih, ulazilo i ostajalo. Pamtilo. Teško mi je kada više ne čujem: „Jeo sam kruva“ ili kada sam prošloga ljeta pitao jednu djevojku:

mentima sam isticao pripadnost svome narodu čak i onda kada se nije smjelo, kada se moglo poći i u zatvor. Međutim, u prošlosti, ovdje u Boki, nijesam osjećao antagonizam prema Hrvatima. Živjeli smo u slozi i ljubavi. Mještani nijesu pitali jednog drugog za vjeru: posjećivali su se, čestitali jedni drugima blagdane, poštovali i uvažavali. Međutim, posljednjih godina kao da se počelo nešto mijenjati – na gore... Drago mi je što je došlo do reafirmacije hrvatske na-

mirovina. Kada je dobije, prvo podmiri velike obaveze za veliki palac koji malo vrijedi. Nema ni televizora. Na njegovom krovu nema televizijske, niti bilo kakve druge antene.

Kada su lijepi dani, najstariji Prčanjanin šjor Vjeko pođe do svojih mrtvih prijatelja sa kojima je decenijama drugovao, dijelio dobro i zlo: Don Lukovića, Nikolića, Lazarija, Đurovića, Verone. Oni su tamo, na mjesnom groblju. Pođe i razgovara: prisjeća se onog što je prošlo, a bilo je tako ugodno, lijepo. Do prčanjskog grada mrtvih stiže se stepeništem Bogorodičinog hrama a tamo prolazi pored bista dragog mu don Nika, Vuka Karadžića, Njegoša, Andrije Kačića Miošića...

„Više ne idem gore na prvo prčanjsko groblje gdje počivaju najpoznatiji Prčanjani koji su pisali našu istoriju. To putovanje za mene je postalo daleko, predaleko. Ipak, raduje me saznanje da se to groblje lijepo održava, da ga mještani paze... Ne-ka, imaju i zašto... Zaslužili su mrtvi da živi brinu o njima... U crkvu rijetko pođem, ali kada su blagdani: Božić, Uskrs, Krsno ime, to uvijek činim. Dođe kada treba i don Marko do mene da blagoslovi moj palac kao i nekada.“

Vjeko Verona više ne može sam u pustom zamku. Njemu treba pomoći. Treba ga zbrinuti tamo gdje će dobri ljudi o njemu brinuti, a to je Dom starih „Grabovac“ u Risnu. Žarko bi želio da tamo pođe da više ne mora misliti o tome kako da nabavi namirnice, da skuva ručak, pripremi večeru, namjesti krevet, opere suđe. U domu više ne bi trebao da vodi nijeme dijaloge za mrtvim palacem, jer u domu žive ljudi koji vole da razgovaraju.

**T. Grgurević**



Sadašnji izgled palače Verona na Prčanju

„Molim te, daj mi got vode!“ Bila je zbunjena a onda je rekla: „Šjor Vjeko, ja vas ne razumijem“

Izvana dopire urlanje bure. Brekću motori automobila koji prolaze pored samog dvorca Verona. U sobi, nama, naviklim na tople prostorije, veoma hladno. Razgovaramo svi obučeni u kapute sa kapama na glavama. Jedan od najstarijih Hrvata u Boki govori o svom minulom životu:

„Uvijek sam se pisao kao Hrvat. U svim doku-

cije u Crnoj Gori, što te mogli lijepo zapaziti na skupštini našeg društva. Nekada se nije smjelo, od vlasti, reći da si Hrvat... Ja sam uvijek uvažavao ljude koji su to zaslužili bez obzira na vjeru, naciju...“

Što danas radi Vjeko Verona? Dani jednolični, liče kao jaje jajetu. Nikako da prođe dan, a noći duge poput vječnosti. Nema radija da čuje vijesti, da sazna što se dešava u svijetu, kod nas, da čuje kada će biti isplaćena

*Iz povijesti katoličkih župa u Crnoj Gori*

## PRVI ŽUPNIK U NIKŠIĆU IMENOVAN 1932.

*Nikšić je ušao u sastav Barske nadbiskupije 1878. godine nakon Berlinskog kongresa, kada je i Bar pripao knjaževini Crnoj Gori. Nakon rata ruši se tadašnja crkva u Nikšiću „radi realizacije urbanističkih planova“. Međutim, cilj komunističkih vlasti bio je srušiti mjesto gdje se okupljaju vjernici. Upornošću župnika don Cirila Zajeca 1986. izgrađena je nova crkva i samostan za časne sestre, gdje sada živi njih sedam, od kojih pet radi u Bolnici na Brezoviku.*

**N**ikšić (nekadašnji Onogošt dok ga nisu Crnogorci oslobodili od Turaka 1876.) ušao je u sastav Barske nadbiskupije, nakon Berlinskog kongresa 1878. godine, kada i sam Bar ulazi u sastav knjaževine Crne Gore, skupa se Cetinjem, Rijekom Crnojevića, Virpazarom, Podgoricom, Danilovgradom i drugim manjim mjestima. Od tada se za katoličke vjernike u svim crnogorskim gradovima brinu barski nadbiskup. U tim mjestima katolici su bili većinom došljaci: trgovci i zanatlije, iako je bilo i stranaca koji su se bavili drugim djelatnostima. Nikšić se zajedno sa Danilovgradom, Podgoricom, Virpazarom, Rijekom Crnojevića i Cetinjem, u to vrijeme (nakon konkordata 1886. g.) ubrajao u misijske postaje. Cetinje i Podgorica su 1904. i 1902. godine dobili župe dok je status Nikšića ostao nepromijenjen.

### MISIJSKA POSTAJA U NIKŠIĆU

Za povjesničare se često nameće nezaobilazno pitanje: koliko je vjernika u to vrijeme moglo biti u Nikšiću? Nadbiskup Milinović u izvještaju iz 1887. godine piše da Cetinje ima 68, Rijeka Crnojevića 40, Virpazar 27, a Podgorica, Danilovgrad i Nikšić skupa 210 katolika, ali u izvještaju naredne 1888. godine samo za Podgoricu kaže da ima 210, a za Cetinje, Rijeku Crnojevića, Virpazar, Danilovgrad i Nikšić skupa 478 duša. Svakako, nije ih bilo puno. Nikšić je vjerojatno zadržao status misijske postaje sve do osnivanja župe tridesetih godina prošlog stoljeća. Ko je vodio brigu za tamošnje katolike? U staroj Crnoj Gori se vjerojatno djelovalo iz Podgorice a možda i vojni kapelani za vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Točan datum osnivanja

župe Nikšić nije poznat, ali je prvi župnik imenovan 31. listopada 1932. godine i odmah dobio naimenovanje od strane države. Prvi župnik bio je don Franjo (alla don Bepi) Stejskal, rodom iz Gradačca – Nevesinje, podrijetlom Čeh, koji je te godine zaređen za svećenika. Župna crkva je bila u sklopu župne kuće u ulici Ljube Nenadovića nedaleko od bolnice. U stvari, crkva je bila oveća prostorija kuće adaptirane za vjerske potrebe sa pročeljem na kojem je bio zvonik na preslicu sa zvonom na kome je bio natpis „Dar pitomaca 20. tečaja patrolne škole zetskog žandarmerijskog puka u Nikšiću 1937. godine“. Žig župnog ureda, što je veoma zanimljivo, bio je ispisan ćirilicom.

Godine 1938. formira se odbor za gradnju hrama, ali njegova izgradnja nije počela, jer izgleda da zato nije bio ni nadbiskup barski Dobrečić, a ostalo je

nepoznato iz kojih razloga.

### RUŠENJE ŽUPNE CRKVE

Za vrijeme okupacije službu Božiju u Nikšiću obavljali su povremeno vojni kapelani. Nakon oslobođenja Nikšića, 1944. godine, crkvena zgrada je bila zauzeta, a u nju je komunistička vlast uselila stanare. Ovdje su održavani i politički skupovi. Nije poznato što je bilo sa ono malo katolika koji su do tada živjeli u Nikšiću.

Nakon nekoliko godina dolazi do premještanja Sanatorija sa Cetinja u Brezovik, a sestre franjevke ovdje stižu 1955. godine. To je bio povod da se počne razmišljati i o dolasku svećenika. Ondašnjem livarskom župniku don Mateji Peranoviću, uspijeva da se oslobode crkva i župski stan, i to nakon petnaest godina upornog nastojanja. U stan se useljava don Marko Đokmar-



*Nova crkva u Nikšiću*

*Stara nikšićka crkva sv. Ćirila i Metoda*

ković i počinje obavljati vjerske funkcije. Svake nedjelje je išao služiti misu u Brezoviku, 7 km udaljenom od Nikšića. U početku je išao vlastitim biciklom, ali su mu uskoro časne sestre franjevke, koje su radile u bolnici, nabavile motorbiciklo. Inače, u to vrijeme je u Brezoviku radilo 13 sestara.

Međutim, Đokmarković 1959 god. ilegalno odlazi u Inozemstvo, a već naredne godine dolazi don Zefa Demirović, dotada župnik u Grudi. Ovdje živi sa majkom i sluškinjom. Poslužuje sestre u Brezoviku svaki dan (nedjeljom u župnoj crkvi) po svakom vremenu. Sestre su imale u Brezoviku svoju kapelicu, a misu je držao vrlo rano jer je kuharica morala rano na posao.

Uskoro se desilo iznenađenje. Iz navodnih urbanističkih razloga ruši se crkva, skupa sa stanom, koji je bio u posjedu crkve. Kao nadoknada dobijaju se sredstva kojim se mogla sagraditi samo jedna garaža. Bilo je to 1971. godine. Stalno se obećava nova lokacija za gradnju crkve, ali na neprikladnom mjestu. Te godine don Demirović odlazi u mirovinu i vraća se u svoj rodni Bar. Neko vrijeme prije toga boravio je kod sestara u Brezoviku.

### SALEZIJANCI PREUZIMAJU ŽUPU U NIKŠIĆU

Ondašnji nadbiskup msgr. Tokić se obraća salezijancima za pomoć radi preduzimanja dušebrižništva u Nikšiću. Župski pomoćnik vlč. Ivan Turk odlazi u Brezovik, koji tada postaje centar župe i u sestrijskoj kapeli okuplja vjernike.

Dvije godine kasnije, 1982, salezijanci šalju umirovljenog svećenika vlč. Antona Ternera za župnika u Nikšić. On sta-

nuje kod sestara u Brezoviku sve do 1974. godine, kada dolazi vlč. Ciril Zajec. On sebi postavlja kao glavni zadatak izgradnju nove crkve.

U početku je nailazio na velike prepreke i nerazumijevanje. Gradnji su se suprotstavili i vlasnici zemljišta, određenog za crkvu. Ipak, don Ciril je bio uporan. Nakon savladavanja brojnih teškoća, obilazaka kancelarija „odgovornih“, čestih posjeta zvaničnicima, uspio je 1976. godine dobiti građevinsku dozvolu i lokaciju za gradnju. Počeo je sakupljati dobrovoljne priloge, pišući stotine pisama sa apelima za pomoć, obilazeći salezijanske samostane po Belgiji, priložima glavne uprave družbe, pa i osobnim priložima. Don Ciril se odrekao novca dobijenog od prodaje auta i dijela ostavštine svoga brata. Gradnji su doprinijele i sestre franjevke iz Brezovika kao i njihova uprava posudbom novca.

Nakon mnogih nesporeda nadbiskup Tokić je 1976. godine blagoslovio kamen temeljac nove crkve, koja je također bila posvećena slavenskim apostolima sv. Ćirilu i Metodiju. Crkva je rađena po projektu arhitekta Vukajlovića, iz Nikšića, a građena je deset godina. Velečasni Zajec je za to vrijeme uložio mnogo truda da bi pribavio nedostajuća sredstva za njen završetak. Dio sredstava sakupio je u Americi bivši župnik Đokmarković. U prvoj fazi gradnje osposobljuje se kriptna crkve, kako bi se vršilo bogoslužje, dok župnik i dalje boravi u Brezoviku. Don Josip Bakan uspijeva zainteresirati sestre franjevke da sagrađe kuću uz crkvu. Kuća je završena 1981. godine.

Najprije je korišćena kriptna, ali se istovremeno nastavljala gradnja. U Nik-

šić ponovo dolazi don Ciril Zajec, kao upravitelj župe i nastavlja sa radovima. Tako je u maju 1983. godine crkva bila privremeno blagoslovljena uz prisustvo oko 200 hodočasnika (dobročinitelja) iz Slovenije, a svečano je blagoslovljena 25. srpnja 1986. godine uz nazočnost inspektora, nekoliko slovenskih salezijanaca i dvadesetak njihovih bogoslova. Vlč. Zajec crkvu je ukrašio umjetničkim vitražem koji je djelo umjetnika Perunovića.

### SAMOSTAN FRANJEVKI U NIKŠIĆU

Katolika je sada u Nikšiću mali broj u odnosu na broj stanovnika. Radi se, uglavnom, o strancima u ovom kraju, Hercegovcima, Albancima, Hrvatima, Dalmatincima. Prema sta-



tistici iz 1987. godine ovdje je bilo 210 katolika, što je znatno manje nego prije drugog svjetskog rata. Inače, župa je imala i svoje groblje koje je poslije drugog svjetskog rata brutalno srušeno, a sada se katolici sahranjuju na pravoslavnom ili gradskom groblju. Matice vjenčanih i umrlih vodile su se od 1934. do 1944., a Matice rođenih od 1956. Kroniku župe pisali su sa prekidima od 1934. godine a najopširniji njeni dijelovi su oni koje je ispisivao don Ciril Zajec.

Danas u Nikšiću živi sedam časnih sestara franjevki od kojih pet radi u bolnici u Brezoviku. One žive u samostanu koji se nalazi uz samu crkvu. Glavna sestra je Dijana, rođena u Topoli.

Inače, prve časne sestre franjevke došle su u Nikšić 1955. godine, a radile su u bolnici u Brezoviku gdje su, u krugu sanatorija, živjele sve do 1962. godine. Tu su imale svoju kapelicu. Pet puta su mijenjale zgradu van kruga u kojoj su imale i kapelu, koja je poslije 1971. godine služila i kao župska crkva do 1983. godine kada je u novoj crkvi u Nikšiću, u kripti slavljena prva misa, a kasnije od 1986. godine u samoj crkvi. U Brezoviku su sestre bile zaposlene u sanatoriju. Godine 1981. su sagradile samostan uz župsku crkvu kraj Bistrice i ona je predviđena i za kandidate. Župnik Bakan je nastojao da sestre dobiju svoj samostan, u čemu je uspio. Uglavnom, sestre su provodile miran život do vremena rata u Bosni, kada su imale neprijatnosti, pa čak su doživjele i napad na njihovu kuću i crkvu, tako da su namjeravale napustiti Nikšić. Nakon više intervencija, među kojim i nadbiskupa barskog, situacija se smirila.

U Brezoviku je radilo tridesetak sestara franjevki. Najviše ih je radilo u grupi: trinaest. Umrlo ih je četiri. Sada je u samostanu nastanjeno sedam časnih sestara od kojih ih pet radi u bolnici za plućne bolesti u Brezoviku. Sestre su sa raznih prostora: Kosova, Hrvatske i Slovenije. Trenutno žive bez većih problema, a za svoj rad primaju određene lične prinadležnosti. Veoma rado primaju sve goste koji ih posjete.

Lidija Kokotović

Završeni konzervatorsko-restauratorski radovi na skulpturi Bogorodica sa Hristom u Herceg-Novom

## NOVO LICE BOGORODICE

U jednoj niši, na stepeništu u blizini gradskih vrata, stoljećima stoji kip Bogorodice sa Kristom u rukama, koji je bio ugrožen u proteklom razdoblju. Zavičajni muzej u Herceg-Novom upravo je realizirao akciju njegove konzervacije i restauracije. Ocjenjuje se da je ovaj zahvat obavljen vrlo stručno i kvalitetno. Na području Herceg-Novog nalazi se više ikona na kojima je predstavljena Majka Božija.

Konzervatorska služba Zavičajnog muzeja i Umjetničke galerije „Josip Bepo Benković“ iz Herceg-Novog obavila je konzervatorsko restauratorske radove na skulpturi Bogorodice sa Isusom (XVIII. stoljeće) koja se nalazi ispod gradskog sata (Tora) na bočnom zidu na niši koja je posebno izgrađena za smještaj kipa.

Skulptura je rađena od maslinovog drveta (dimenzije 67×30×13 cm). Ova umjetničko-religiozna tvorevina, koja je stoljećima jedan od simbola grada cvijeća i zelenila, postala je na neobičan način. U prošlosti Herceg-Novi je bio važan pomorski grad i značajna tvrđava. Na ovom području bilo je više crkava u kojima su se nalazile slike i skulpture Majke Božije. Jedan od gospinih likova bio je istesan u hrastovini. Pri povijeda se da je taj kip nastao na neobičan način. Dok je kršćanska vojska opsjedala grad 1687. godine, pogodilo je tursko topovsko đule sa herceg-novske tvrđave jedan hrast na brežuljku sv. Ane, pod kojim su bili ušančeni kršćani. Časnik i vojnici, koji su tom prilikom ostali neozlijeđeni, iz zahvalnosti prema Presv. Djevici dali su izraditi taj kip od jednog komada razmrskanog debla. Nakon što su te godine Turci konačno napustili Herceg-Novi za sva vremena, zahvalni ratnici su kip postavili na jednom od najrepresntativnijih

mjesta u gradu. Za tu priliku dato je da se izradi u zidu jedna niša, u donjem dijelu ravna, a u gornjem polukružna. Izgrađen je zastakljeni drveni ram iza kojega je bio smješten kip, a ispred stolje za svijeću koja je gorjela u čast Gospe.

Zavičajni muzej je obavio složeni restauratorsko-konzervatorski zahvat. Ovom poslu prethodilo je dubinsko ispitivanje i čišćenje svetog kipa. Nakon toga stručnjaci su ustvrdili koje poslove trebaju obaviti. Tokom radova popunjene su nastale pukotine i oštećenja, izliveni i oblikovani oštećeni dijelovi. Poslije stavljanja osnovne zaštite nanesen je zaštitni premaz sa dodatkom sredstva čiji je cilj sprječavanje crvotočine. Po retuširanju, nanesen je još jedan sigurnosni sloj. Nakit sa skulpture je očišćen i ispoliran. Obrađen je ram i postavljeno novo staklo, a izrađena je i nova krunica po uzoru na staru.

Kip je blagoslovljen u crkvi sv. Jeronima u Herceg-Novom i biće vraćen na staro mjesto gdje se nalazi stoljećima na ponos i zadovoljstvo vjernika ovog kraja i svih ljudi dobre volje.

Zavičajni muzej Herceg-Novi, skupa sa Galerijom „Josip Bepo Benković“, posljednjih godina posvećuje veliku pažnju zaštiti spomenika kulture, pridajući posebnu važnost zaštiti ikona i skulptura. Ipak ocjenjuje se da bi trebalo zaštititi veći broj umjetničkih



Novi izgled skulpture Bogorodice sa Hristom

kih ostvarenja ali to se ne može raditi brže zbog nedostatka financijskih sredstava.

Inače, i u crkvi sv. Jeronima, podignutoj 1856. godine, na mjestu gdje je nekada stajala džamija, po zauzeću Herceg-Novog pretvorena u crkvu, veliki oltar posvećen je Blaženoj Djevici Mariji od Karmena. Oltarska slika predstavlja Majku Božiju sa sv. Jeronimom, pokroviteljom grada, sv. Antunom Padovanskim, sv. Filipom Nerijem i sv. Klarom. Na slici se čita povijesni natpis, koji podsjeća na oslobođenje Herceg-Novog od Turaka 1687. godine: „Acutore Deoet intercedente Virgine – praecante Innocentio – undecimo – sumo Pontifice – Sarcam – Deiparae effigiem exposuit adorando – Hieronymus eques Cornelius – D. M. Provinciae proconsul

– vivo Neocastro – MDLXXXVII.“

U istoj crkvi postoji oltar prikazanja Blažene Djevice (Gospe od zdravlja) sa starinskom ikonom i oltar Gospe od Rozarija.

Današnja crkva sv. Frana Asirškog (kraj kapucinskog samostana), podignuta 1688. godine bila je u početku posvećena Uzneseniju Majke Božije. Na tu uspomenu podsjeća i danas jedan oltar u ovoj crkvi posvećen Uzneseniju Presv. Bogorodice. Na drugom oltaru nalazi se slika Rođenja Kristova. Zanimljivo je da je i ta džamija bila pretvorena u crkvu.

Još jedna crkva u Herceg-Novom posvećena je Majci Božijoj. U franjevačkoj crkvi sv. Antuna Padvanskog nalazi se oltar Bezgrešnog začeca sa lijepim drvenim Gospinim kipom.



Nesporazumi barkariola i „Jugoregistra“

## DESET PUTA VEĆE CIJENE

Nakon što su aktivnosti pregleda čamaca i manjih brodica izuzete iz nadležnosti lučkih kapetanija i stavljene pod nadležnost „Jugoregistra“ u Tivtu, cijene koje ovog ljeta moraju platiti barkarioli, da bi dobili pravo na prevoz putnika akvatorijem Bokokotorskog zaliva i uopšte morem Crnogorskog primorja, porasle su više od deset puta. Prevoznici se s pravom pitaju odakle namaći potrebna sredstva i da li im se, u takvim okolnostima, isplati uopće raditi.

Mnogi turisti u Boki Kotorskoj godinama su koristili odmor da bi se provozali morem do Plave Špilje, Mamule, Svetog Đorđa, Gospe od Škrpjela, da bi razgledali Rose, ili otišli da se kupaju na Žanjici. Bili su zadovoljni kao i barkarioli, jer su i jedni i drugi našli svoj interes. Na ovome poslu nikada do sada nije bilo problema. Odgovarajuće dozvole su izdavale lučke Kapetanije u Kotoru i Baru a cijene za pregled i ostale poslove, da bi se dobila dozvola za prevoz putnika, bile su prihvatljive. Istina, bilo je i onih koji su prevozili „na divlje“ znajući da nije bila efikasna kontrola lučke kapetanije nadležnih da kontrolira događanja u akvatoriju Bokokotorskog zaliva, čija je površina 86 km<sup>2</sup> i vode duž Crnogorskog primorja.

Međutim, iznenađenje barkariola bilo je zaista veliko kada su saznali da im ove godine dozvole neće izdavati lučke kapetanije, nego „Jugoregistar“ iz Tivta, savezna institucija registrirana za ove poslove, odnosno firma koju ona ovlasti. Brodovi su prošle godine plaćali 1,48 € po dužnom metru. S obzirom na malu zaradu, i to je bila visoka cijena za mali posao. Međutim, bili su, u pravom smislu riječi, šokirani, kada su doznali kakve je cijene odredio „Jugoregistar“.

Izjave istaknutih barkariola veoma su konkretne

i na prvi pogled ilustriraju stanje u kome su se našli naši barkarioli. U ime Udruženja profesionalnih ribara na moru **Marko Kise** iz Herceg Novog je izjavio: „Cijene su 10 do 12 puta veće nego kada je te preglede vršio inspektor



Marina u Tivtu

Lučke kapetanije u Kotoru. One su za iste poslove višestruko veće od onih u Hrvatskoj. Ne protestiramo zato što je ovaj posao povjeren samo jednoj ovlaštenoj firmi, nego zato što ova izuzetno visoko naplaćuje svoje usluge. Za ovaj posao uzima ogromna sredstva. Za stabilitet se naplaćuje 500 € po komadu, i uz to 50 € po dužnom metru. zato za barku od 7 m treba platiti 850 €, a za onu od 13 m oko 1150 €.“

Sličnog je mišljenja i **Dragan Lazarević** iz Bigova, mjesta u kojem se 20 mještana bavi ribarstvom kao osnovnom ili dopunskom djelatnošću. On kaže: „Malo se zaraduje od ribarstva. Da se bavim samo njim, ne bih imao čime da prehranim

porodicu. Nikome iz ovog mjesta se ne isplati da registruje čamce po ovoj cijeni. Mnogo je skupo.“ **Sveto Stanišić**, ribar iz Budve, kaže: „Ljudi nemaju para. Rat jedan, rat drugi. Smanjen riblji fond. Sada trebam da obezbije-

teta broda.“ Ta cijena, po Momčiloviću, uopće nije visoka. On zaključuje: „To je po meni ispod svake cijene, jer to je strašno mukotrpan posao. Ti brodovi nemaju apsolutno nikakve tehničke dokumentacije.“

Mnogi vlasnici čamaca začuđeni su ovakvom izjavom prvog čovjeka „Jugoregistra“. Zar se mogu i smiju upoređivati cijene u Crnoj Gori sa svjetskim cijenama koje primjenjuje Biro Veritas koji radi u sasvim drukčijim okolnostima i naplaćuje usluge u kojima su uračunate i plaće mnogostruko veće nego što su ove u Crnoj Gori? Čudno je to da ga ne interesiraju cijene u okruženju ako ni zbog čega drugog, onda bar da bi vidio kako su stručnjaci u Hrvatskoj mogli ove poslove obavljati znatno jeftinije? Zašto izvršilac posla u Crnoj Gori nije mogao da bude racionalniji? Da li se mogao angažovati neki drugi poslovni partner? Kako je mogla da obavlja ove poslove lučka kapetanija po deset puta manjoj cijeni? Tko je u tom slučaju snosio gubitke? Iznosena je i optužba da je taj posao obavljen ranije bez odgovarajuće tehničke dokumentacije. Da li bi, zbog nesavjesno obavljenog posla, trebao da odgovara inspektor Lučke kapetanije?

Bez obzira na razvoj događaja nesporazum između „Jugoregistra“ i vlasnika plovila imat će štetne posljedice.

T.G.

# NIJESU PRESTALI RAZLOZI ZA TUŽBU

Hrvatska vlada povela je sudski spor protiv Srbije i Crne Gore, a od suda se traži da obaveže ove subjekte da vrate ukradene umjetničke predmete i ostala kulturna dobra prisvojena u ratu devedesetih godina na području Hrvatske.

Hrvatska je uzaludno pokušavala dobiti, u direktnim razgovorima sa Crnom Gorom i Srbijom, umjetničke predmete i ostale kulturne vrijednosti koje su opljačkane sa teritorija ove države u ratu devedesetih godina. Kada to nije uspjelo, Vlada Hrvatske je odlučila da taj zahtjev ostvari sudskim putem. Zato je uputila tužbu Međunarodnom sudu pravde u Hagu.

Na ovo je reagirala Vlada Savezne Republike Ju-

goslavije prigovorom u kojem je konstatala da Međunarodni sud u Hagu nije nadležan za rješavanje povratka kulturnih dobara. Prije kratkog vremena uslijedila je zvanična reakcija Vlade Hrvatske koja je saopćila da će ustrajati u sudskom postupku protiv SR Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore, kako bi se osigurao povratak ukradenih dobara i nadoknada realne štete.

Zbog stava Srbije i Crne Gore da je nadležnost suda u Hagu neprihvatljiva i sporna, Hrvatska će ustrajati u utvrđivanju odgovornosti Jugoslavije za počinjenu ratnu štetu nad kulturnim dobrima. U obrazloženju ovog stava se ističe da je šteta nesumnjiva kao i odgovornost Jugoslavije za odnošenje i

uništavanje hrvatskog kulturnog naslijeđa.

Hrvatska ima točne podatke o svim štetama napravljenim u ratnom razdoblju. Prema podacima Ministarstva kulture Vlade Hrvatske stradalo je 8.255 muzejskih predmeta od kojih je 5.038 nestalo ili opljačkano, 2.374 su uništena, a 843 oštećena. U tom ratu bilo je 70 uništenih ili oštećenih zgrada muzeja, galerija i zbirki, od kojih 44 ima štete na muzejskim zbirkama.

U ovaj popis nijesu uvrštene ratne štete na pokretnim dobrima iz vukovarskog Gradskog muzeja nakon što je dio njegove ukradene građe vraćen iz srpskih i vojvođanskih muzeja. Ratna šteta na pokretnim sakralnim spomenicima porcijenjena je na

ukupno 162 objekta. Popis 3.098 nestalih, oštećenih i uništenih slika, skulptura, crkvenog posuda i namještaja sadržan je u dokumentaciji koju je Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, u ožujku 2001. godine predalo vladinom uredu za suradnju sa Međunarodnim sudom u Hagu. Tom prilikom priložen je i popis predmeta, većinom ikona, iz objekata Srpske pravoslavne crkve, koji su 1990. i 1991. g. neovlašteno preneseni u Srbiju.

Javnost u Hrvatskoj, ali i u Srbiji i Crnoj Gori, sa zanimanjem očekuje dalji razvoj događaja koji se odnose na zahtjev Hrvatske o povratu odnesenih kulturnih dobara, te nadoknadi štete.

J. B.

# UGROŽENE IKONE ŠKOLE RAFAILOVIĆ

U okviru sve češćih upozorenja, koja stižu od zvaničnih crnogorskih institucija kulture i nevladinih organizacija, konstatira se da što prije treba prići temeljnoj akciji zaštiti ikona iz poznate škole Rafailović.

Ponom mnogih crkava u Boki Kotorskoj su ikone iz poznate bokeljske škole Rafailović. One su, u većem broju crkava i najvrijedniji eksponati. Međutim, mnoge od njih su „posuđene“ nestale bez obrazloženja, kao i više starih vrijednih knjiga, kulturne zastavštine.

Ovih dana iz Herceg-Novog je stiglo još jedno upozorenje. Konzervator **Goran Skrobanović**, prema pisanju „Vijesti“ iz Podgorice, saopćava da je stanje ikonostasa, odnosno ikona koje su izradili umjetnici poznate risanske slikarske škole Dimitrije-

vić-Rafailović u crkvi u Kalimožu, iznad sela Bjelske Kruševice, u vrlo lošem stanju. Skrobanović, inače poznati konzervator, stručnjak u konzervatorskom ateljeu Galerije „Josip-Bepo Benković“ u Herceg-Novom, kaže da se ova umjetnička djela mogu spasiti samo hitnom konzervacijom.

Treba znati da se radi o slikama prvih naših domaćih ikonopisaca Dimitrijević-Rafailović koji su od kraja XVII. do kraja XIX. stoljeća oslikali veliki broj ikona, u crkvama Crne Gore i Hercegovine, a najviše ih je u Boki kotorskoj. U njihov rad se ubraja i preko stotinu ikonostasa od kojih su najznačajniji u crkvama sv. Eustahije u Dobroti, sv. Đorđe, sv. Petka i manastiru Savina.

Uvaženi dr. **Rajko Vujičić**, profesor na Fakul-

tetu likovnih umjetnosti na Cetinju, ističe da je „stvaralaštvo nekoliko generacija risanske škole Dimitrijević-Rafailović posljednji odjek postvizantijske tradicije u ikonopisu“. On smatra da treba, što je moguće hitnije, preduzeti mjere da se očuvaju postojeće ikone. Kuriozitet je da za konzervaciju ugroženih ikona, u crkvi iznad Bijelskih Kruševica treba obezbijediti samo 4.000 € koje „nije moguće pronaći“.

Inače, ovakav nemar karakterističan je i za mnoge druge katoličke i pravoslavne crkve gdje vrijeme sve više ugrožava brojne umjetničke slike izuzetne vrijednosti. Nakon početnih uspjeha u konzervaciji i restauraciji slika, prvih godina nakon zemljotresa, akcija je skoro prekinuta. Istina, neke slike se konzerviraju, ali to je veoma ma-

lo s obzirom na broj ugroženih umjetničkih djela.

J. Bošković



P. Rafailović: Vaskrsenje Lazara i sv. Đorđe na konju

Prema izjavi direktora Državnog arhiva Crne Gore

## SURADNJA HERCEGNOVSKOG I DUBROVAČKOG ARHIVA

Mnogi spisi, zanimljivi za izučavanje prošlosti Boke kotorske, nalaze se u hrvatskim arhivima, naročito u dubrovačkom i zadarskom. Više nema smetnji da se ti arhivi otvore za zainteresirane znanstvene radnike i ostale istraživače iz Crne Gore.

U prošlosti je suradnja crnogorskih i hrvatskih arhiva bila veoma dobra. Ovo se odnosi na istraživanje dokumenata koji govore o bogatoj povijesti Boke kotorske. Međutim, tijekom nemilih događanja krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, ta suradnja je prekinuta. Sada, na opću radost, više nema smetnji da se arhivi u Hrvatskoj ponovo koriste. Ovo se odnosi posebno na arhive u Dubrovniku i Zadru gdje su pohranjeni mnogi dokumenti o Boki od najstarijih vremena.

Prema izjavi **Rajka Kalezića**, direktora Državnog arhiva Crne Gore, uskoro valja očekivati kvalitetnu suradnju hercegnovskog i dubrovačkog arhiva.

Zanimljivo je da se najstariji spisi, vezani za Herceg-Novu, nalaze baš u Dubrovniku. Ovdje se čuva i najstariji spis o osnutku Herceg-Novog. To je Povelja Tvrtka I, vladara koji je 1382. godine osnovao grad. U dubrovačkom arhivu pohranjeni su i dokumenti iz vremena turske i mletačke vladavine.

U dubrovačkom arhivu nalaze se i pisma, uglavnom trgovački ugovori, više generacija dubrovačke obitelji Kuveljić, pisana ćirilicom, a odnose se na period XVII. i XVIII. st., kao i dokumenta o katastrofalnom potresu 1667. godine kad su stradali Boka kotorska i Dubrovnik.

Iz novije povijesti u dubrovačkom arhivu se nalaze dokumenti iz perioda

dva svjetska rata, radničkog pokreta i NOB-a, te o suradnji između dva rata na prostorima prethodne Jugoslavije.

Zanimljivo je da su crnogorski arhivisti, na inicijativu direktora Državnog arhiva Hrvatske **Josipa Kolanovića**, uključeni u projekat: „Državni i pokrajinski arhivi zemalja Jadransko-jonske inicijative“.



Dubrovnik

U Podgorici održana Tribina o jeziku u Crnoj Gori

## POTREBNA KODIFIKACIJA NACIONALNOG JEZIKA



Pravo je crnogorskog naroda da svoj jezik nazove imenom nacije kojoj pripada, ali, na žalost, još uvijek nema u Crnoj Gori institucije koja će se baviti ovim pitanjem na naučnoj osnovi.

Uporedo sa ovim Hrvati u Crnoj Gori nastoje da reafirmiraju svoj jezik u novonastalim društveno-političkim uvjetima u zajednici Srbije i Crne Gore.

Nakon prestanka funkcioniranja Jugoslavije ponovo je aktualizirana rasprava o imenu jezika kojim govori crnogorski narod što se očekivalo s obzirom na novonastalu situaciju. Na tribini o jeziku, održanoj u Rektoratu Crnogorskog univerziteta, stručnjaci su iznijeli svoja stajališta o aktualnom jeziku kojim se govori u Crnoj Gori. Prof. dr. **Vuk Minić** podsjetio je na Novosadski dogovor iz 1954. godine u okviru kojega je normiran i sadašnji jezik u Crnoj Gori. On je iznio mišljenje da je jezik stvar dogovora i konvencija. Istakao je da u Crnu Goru ulazi na mala vrata ekavica, čemu su u znatnoj mjeri doprinijeli mediji, izmijenivši veliki broj izraza koji se koriste u svakodnevnom životu. Prof. dr. **Dragan Koprivica** naglasio je da je jezik u Crnoj Gori jedno od najispolitiziranijih pitanja dok je **Balša Brković** naglasio da je ime odraz političke zbilje dok je jezik uvijek ilustracija aktualne stvarnosti.

**Sreten Perović** je rekao da je pravo crnogorskog naroda da svoj jezik nazove imenom nacije kojoj pripada, podsjetivši da su crnogorski jezik pominjali i Vuk Karadžić u svojim spisima iz 1837. godine i Ljuba Nenadović 1857. godine. Jezik je živa materija, rekao je Perović ali, na žalost, nema institucije koja bi radila na kodifikaciji jezika.

**NAPOMENA REDAKCIJE:** Uporedo sa osnivanjem hrvatskih asocijacija, u Crnoj Gori je započela rasprava o reafirmaciji maternjeg, hrvatskog jezika, među Hrvatima koji žive u ovoj sredini. Preovladava mišljenje da ga treba njegovati, očuvati stari zavičajni govor u Boki. Redakcija bi rado objavila priloge na ovu temu, i stručnjaka, i naših čitatelja.

Još jedan periodični humoristički list u Kotoru

# „ČAKULONA“ – PRIČA O MANAMA

Organizatori su željeli izvaditi na svjetlost dana, iz škuribande, đe je čamila mnogo godišta, ovaj šaljivi foj čija je prva numera arivala u antika vremena 1886. godine na Mulu. Ova „Čakulona“ čakula po bokeški o manama, faljinkama i zafirancijama što su se zbivale u pasalu godinu na ovom bokunu zemlje đe ljudi brontulaju, čine škerce, smiju se i vesele iako je ovo, sve mi se para, pravi stađun od plakanja i korote. Ođe su već odavno finili bali i arivala vremena za koja bi voljeli da što brže pasaju.

Đornalisti „Čakulone“, kako nijesu dobili munide da pišu kako to drugi žele, u svoj portafolj mećali su cedulje o onome što im se para da u poverom Kotoru ne valja. Nijesu se brinuli oće li se ko ofendit na to što su „Čakuloni“ javno zborili. Evo što se tamo na drugi foj u zelenom kolu-ru pisanom kaže:

„Carissimi moji Kotorani, evo me po treći put među vama, da aloćam

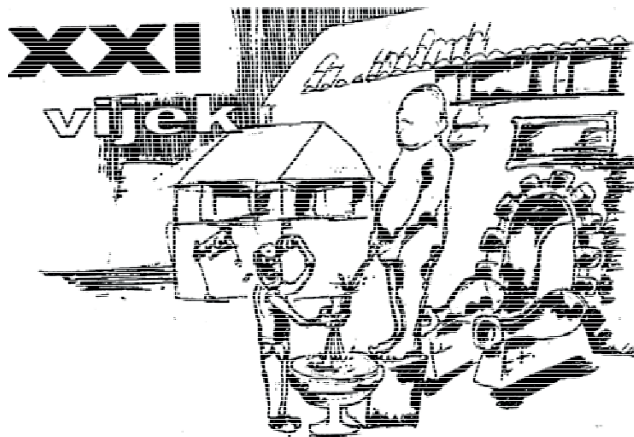
# ČAKULONA

U članu „Lode Čakulone“ zbori se o svemu i svaćemu. Najviše o špor-  
kim stvarima što su zadesile poverog našeg starog Kotoru. Ođe ima svakakvih šporkarija, a ne kao

Šporkece ima toliko da bi valjalo predložiti UNE-SKU da grad iznova proglaši svjetskom baštinom ali kao jedinstvenu depojnju sa istorijskih sadržajem i tradicijom. Kao i da se mencuju neki djelovi obale za posebne izložbene postavke smeća i urbanističke 'avangarde'. Ekspozata deboto ne fali. Ima tu svega od stramacu do špahera i kompjutera, fale perfino samo vasion-ski brodovi. (One druge je kao što vidim 'pojela maca'). Na svakih 50 metara a ponegdje i češće pjan-tani su saketni raznih boja sa škovacama i glibočem iz obližnjih kuća. Posebna alegria za oči su ljetnji šankovi. Sve sami turski čadori i doksati od šporke plastike. Paralo mi se da sam arivala u Istanbul. U

poneko je nasuo i proširio pontu na račun mora. Kako je krenulo još malo će se na Muo i Prčanj pješke kraćim putem odit. Ako donjim putem dirajete noću pazite da ne slomite nos preko onih ležećih džandara jerbo je u Dobrotu sve uštuvano i utuljeno ka prije pronalaska letrike.“

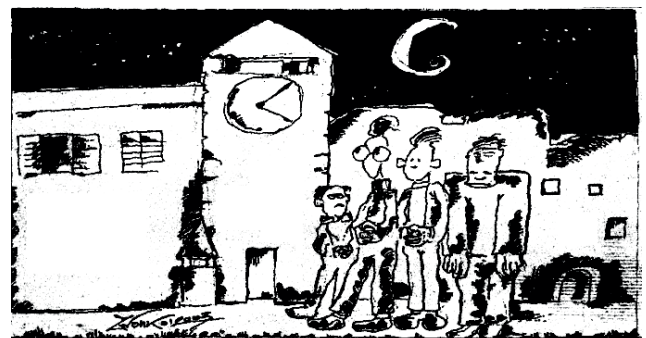
Lako je što je elekrika uštuvana, nego u Kotor kao da je, dopotanto, uštuvana i naša šperanca u bolje dane što ni obećavaju ovi što sada vladaju i drmajaju tako dobro da čovjek, kada dođe doma, vidi da mu ne trebaju ni pirun, ni ožica, a da pjati čekaju u kantunao kada će doć bolja vremena da se u njim ima što metnut. Mnogo se čini da se narod zamaštraka. Čaku-



ima li se što za pohvalit u ovi naš antykl (ne)zaštićeni grad. Za prvi foj su me probudili 1986. iz stogodišnjeg sna ka onu principesu iz bajke. Pravi šok me je strefio kad sam videla na šta je Kotor došao. Drugi put mi je žveljarin zvonio 91. godine. Ni tu nisam bolje pasala. Jedva sam čekala da se vratim u kočetu. Para mi se da sam imala ludu sreću da prespavam ovih 12 godina, jerbo bi mi svaki smisao za humor presušio ka onoj mojoj sestri kotor-skoj 'Karampani'.“

nekada. Nego, puštimo reportere da prezentaju ono što su videli darivajući kroz događaje i danas zapušteni grad u kojemu mnogi konduti šire apu jer kanalizacija ne funkcioniše. Ali nije to ultima napast:

„Prvo da vam pohvalim gradske roditelje što ovaj grad nikad tužnije i zapuštenije nije izgledao. Ima toga za tri foja pa ne kanim ponavljati što je moja sestra prezentala u karnevalsko numero pod imenom čuvene česme za slanu vodu.



mandraće ne možete više ni noge kišat a kamoli vezat barku. Na svako malo

lona spjega: „Ispada da je najveći problem Komunitadi ko u

ovoj državi uvozi i izvozi mande, ili vrsnice kako bi montenegrini kazali, da ne koristimo jednu šporku riječ što nije za štampu. I što su zaždili žrtvu umjesto krivca. Ispada da su za stanje u opštini krivi trafikanti a možebit i Marsovc. Hvale je vrijedan gradski Parlament koji će biti upamćen kao mirakuo od briljantne kadrovske strukture i novog doprinosa humanizmu. Zaposliće sve NVO za zaštitu ljudskih prava.

Podeštata ćemo pohvaliti što se ni anzi ne mješa u svoj posao. Nije se prezentao ni u Jugopetrol, ni na đubileo od Muzeja, niti je otvorio Fešte, što ni Musolinijev prefekt nije odbio. Zameritao je lodice i za odbijanje one jahte od 40 biznismena što se obrnuše zbog takse. Principijelno. Takve i u Monako dočekuju s dobrodošlicom jer ostavljaju više pinjeza nego svi ljetnji pamidora-turisti skupa.“

Čakulona se bavi temom kakva je meteorologija u opštinu i očeli se uskoro razvedrit i svanut poverim građanima što ode obitavaju od pantivijeka. Ima tamo i ljudi koji znaju da plivaju, iako, kako mi se para, nijesu ranije bili privezani za more:

„Dva vice prezidenta su tako dobri plivači da bi pasali u svjetsku reprezentaciju. Jedan se omrsio od svake vlasti te ako ga vidite da skače u počuo pravac za njim. Drugi je takođe sposoban da pretekne u svakoj situaciji, mijenja boje brže od kameleona. Ministro od finansija, čuveni guverner prslih banaka, imaće olakotne okolnosti pred istorijom jer se ništa ne pita. Urbanistiko će ući u Gini-sa kao najveći kolekcio-nar funkcija, a i po tome što je potrošio godišnje zalihe tinte da bi odobrio sve ono što su svi prije

njega odbili. Kadrovs-kog treba pofalit za efikasnost u izbačanju s posla protivničkih igrača i što će po budžeta spendžat za plate onih trideset novih u administraciji. A kolika je i do sada bila mogla bi upravljat državom Njujork. Sekretar je zameritao nagradu za inovacije. Više se u Mjesne zajednice ne zapošljava preko Konkursa, nego obijanjem brave. A plata se dijeli po principu ako je iz lokalne vlasti redovno, a ako nije kad na bor niknu dinje.“

Klari čitatelji, mogao bi neko reći da sam ja ovo izventao i da se ovakvi mirakuli ne mogu dešavat u Kotoru. Da bi mi vjerovali na riječ, ja sam sve metnuo među navodnike, pa neka odgovara Čakulona ako mi je podmetnula nekakve šporkarije.

Sada sam odlučio da Vam, štovani čitatelji, prezentam na ovi foj od originalne karte nekoliko novitadi. Evo vi ih:

„Čuje se, da će u Kotor biti što otvorenih i što još bude otvoreno, osam banaka. Para mi se da neće nijedna ostat dok je onog Guvernera Narodne Banke, što rabota u vrata odgrada i stalno broji mulja pare kroz ruke i čini velike kambjamente. Koliko se čuje počeo je i albanske leke da mijenja. Vazda malo!“

„Nekada se govorilo da je mjesec februar stađon od mačaka, a pošto se klima promijenila, cijela godina je postala stađon od kučaka i mačaka lualica. Općina nema para da ove beštije sredi, što po starom gradu kolju narod, laju da se od njih ne može počinut, a usput se šegaju na sred pjace. Molimo društvo za zaštitu beštija ‘Fifi’ da svojim ljubimcima obezbijedi udoban smještaj hoću rijet apartman jer su to i zaslužili.“

„Kolovođa i prvi vice

major Mornarice je toliko opterećen svojim političkim radom da je komandu svim časnicima i mornarima završio naređenjem da izađu na izbore. Isti je na pretprošle izbore dijelio pomoć penzionerima, a potla jedne emisije radio Kotora, umalo da nije završio u Tribunao.“

„U slavni Risan valjalo je nastaviti radove na novi Dom kulture. Arivali manualci, maranguni, i ostali meštari, ali prežidente od mjesne komunitadi ne da ključ. Infotao se pa ne potmažu ubjeđivanja. Neki ovom dešpetu pripisuju političku pozadinu, ali izjava koju je dao potpuno ga amnestira od takve optužbe:

– E, neće doć u Risan nikakva kultura dok sam ja Prezidente Mjesne zajednice“.

„Čakulona“ je kao prva novina diravala po mjestima vazdan šporkog zaliva pažljivo bilježeći razne šporkarije sa ciljem da se ofende i prpnu nos oni što vladaju. Evo nekoliko „botunadi iz Škaljara olitiga malog Zagreba“:

„Poglararica sela se temeljito pripremala da dočeka župnika, da joj blagoslovi kuću. U sklopu priprema, angažovala je vrtlara, koji je morao cijeli vrt ingleski okopat, a ne dirnuti niti jednu ružu. Baštovan se žalio da u zadnjih deset godina nije imao teže rabote ali je zato vrt bio ljepši nego kod Karingtona.“

„Budučí Kardinal je od jedne obitelji kritikovan, pasane godine, da im nije bio blagoslovit kuću. Ove godine se sjetio, a kako nikoga od obitelji nije našao doma, pred vrata je stavio bubulj od pedeset kila. Drugi dan ga je sreła domaćica i pitala zašto nije dolazio. Budučí Kardinal je odgovorio: Jesi li vidjela pred vrata senj od onog velikog bubulja.“

Čitav jedan foj, koji nosi judin broj „13“ posvećen je osmrtnicama koje su dali dobrim pokojnicima njihovi najbliži. Sudeći po njima ode kao da je došla kakva kuga koja neće skoro pasat. Poveri neki mrtvac: Da bi znali ko je sve umro evo, pročitajte:

„Obavještavamo pučanstvo da je evo godina dana od kada je ispustila plemenitu dušu naša majka, tetka i najviše muzara, pokojna ‘Jugooceanija’, 1952–2002. Ožalošćeni: kćerka, novoformirana Crnogorska polovidba, unuci i unuke, nema mjesta đe da ih sve mencujemo, i cijeli puk bokeški, što crnogorski.“

„Obavještavamo štediše, komitente, akcionare i sve zainteresovane da se navršava godišnjica od kada je, u teškim mukama, uslijed neizlječive bolesti preminula naša draga šestoprsta ‘Jugobanka’ – Kotor. Ožalošćeni: štediše stare devizne štednje, mnogi pomorci i bivši personal.“

„Rišnjani i svi ostali dužni smo vas obavijestiti da je u teškoj finansijskoj olitiga saobraćajnoj nesreći smrtno nastradalo naše plemenito čedo ‘Ljekobilje’. Kako je dugo bilo u komi, nijesmo krivi pto je dobilo krv umjesto finansijske infuzije. Privremeni upravni organ gonjenja.“

„Tužnim srcem, još nesabranim zbog duge, teške i hronične bolesti, obavještavamo zainteresovane da je umro naš voljeni gospodin ‘Fjord’. Mole se povjerioci i dužnici da se blagovremeno jave ako misle što zakučiti. Nemen-covani nasljednici.“

I mi izražavamo iskrenu sućut mnogobrojnoj rodbini od više od deset tisuća Bokelja zbog gubitka naših dragih i milih. Šteta što su pasali, a nijesu morali, da su imali bolje medike.

T. G.

*Amerika odobrila pomoć za obnovu spomenika u Kotoru*

## ZA OBNOVU TVRĐAVE 30 TISUĆA DOLARA

*Kotorski fortifikacijski sustav, uglavnom izgrađen u vrijeme mletačke vladavine, prilično je oštećen, što je posljedica potresa iz 1979. godine. Više desetljeća nijesu ulagana značajnija sredstva u kotorsku tvrđavu.*

Fond ambasadora SAD za zaštitu spomeničke baštine dodijelio je za revitalizaciju kotorske tvrđave 30 tisuća dolara. Ovo je priopćio američki ambasador u Beogradu **Vilijem Montgomeri** na konferenciji za tisak organiziranoj tom prigodom u Konzulatu SAD u Podgorici. U radu konferencije sudjelovali su **Vesna Kilibarda**, ministar kulture u Vladi Crne Gore i **Ilija Lalošević**, direktor Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Kotora.

Inače, ovaj fortifikacijski sustav dug preko 4 km, jedan od najvećih na Mediteranu, nalazi se u prilično ruiniranom stanju. Otkada

je izgubio prvobitnu namjenu obrane grada, prije više od 100 godina, nijesu investirana značajnija sredstva. Čitav tvrđavski kompleks teško je oštećen u potresu 1979. godine. Nakon toga urađeno je više projekata za sanaciju, međutim, niti jedan nije realiziran, jer nije bilo moguće obezbijediti potrebna sredstva.

Na pomenutoj tiskovnoj konferenciji Vilijem Montgomeri je rekao: „*Za mene je Kotor jedan od najljepših gradova u cijelom svijetu i veoma sam zadovoljan što možemo objaviti da ćemo pomoći restauraciju dijela kotorske tvrđave!*“. Inače, svake godine ambasade SAD diljem svijeta

dostavljaju američkoj vladi prijedloge projekata pomoći na spašavanju najdragocjenijih spomenika kulture u svijetu, među koje se ubraja i kotorska tvrđava. Montgomeri je na koncu zahvalio crnogorskom ministru kulture Vesni Kilibaldi što je preporučeno za financiranje projekata za zaštitu tvrđave. Izrazio je također, zadovoljstvo što se Stejt Department suglasio da ovaj projekat bude financiran.

U ime Vlade američkom ambasadoru je zahvalila Vesna Kilibarda i ocijenila da ova donacija, prije svega, ima simbolično značenje. Kilibarda je zaključila: „*Ovaj poklon nas*

*uvjerava da je došlo vrijeme u kojem ćemo početi nesmetano da obavljamo poslove revitalizacije i restauracije značajnih spomenika naše kulturne baštine. To će otvoriti put bogatijoj kulturnoj i turističkoj prezentaciji Crne Gore, i posebno njenog bisera Boke Kotorske!*“.

Ambasadorski fond za zaštitu kulturnog nasljeđa ustanovio je američki kongres 2001. godine sa ciljem pomoći u realizaciji projekata očuvanja kulturne baštine zemalja u tranziciji i razvoju, te da se pokaže poštovanje Vlade SAD i američkog naroda prema drugim kulturama.

T. G.

*Na konferenciji o obnovi povijesnih jezgara*

## PREDSTAVLJENI I BOKELJSKI GRADOVI

*Bokokotorski zaljev i njegovi gradovi Kotor, Perast i Herceg-Novi privlače sve veću pozornost brojnih stručnih asocijacija čiji je zadatak očuvanje brojnih spomenika prošlosti, između ostalog, i onih građenih u doba Mletačke Republike.*

U organizaciji Svjetskog foruma za urbani razvoj (INTA) na Malti je održana konferencija o obnovi povijesnih urbanih jezgara.

U radu konferencije sudjelovalo je oko stotinu predstavnika mediteranskih zemalja, ali je bilo i gostiju iz drugih europskih država koji su dali vidni doprinos uspješnom radu konferencije. Poziv za sudjelovanje bio je upućen i Vladi Republike Crne Gore, odnosno Ministarstvu kulture, koje je ovlastilo Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Kotora da predstavi gradove Crnogorskog primorja. Razgovaralo se o

čuvanju i obnovi venecijanske baštine.

Da podsjetimo: Mletačka Republika vladala je dijelom Boke kotorske od 1420. godine do propasti 1797. godine. Ovo je doba bokeljskog prosperiteta, posebno dva grada u Kotorskom zaljevu, Kotor i Perasta. U to doba, radi zaštite od napadača, posebice od Turaka, izgrađene su monumentalne kotorske zidine duge 4,5 km. U isto vrijeme je izgrađen i Perast koji je u vrijeme propasti Venecije raspolagao flotom od 90 jedrenjaka od ukupno 530 koliko ih je tada bilo u Boki.

Predavanje o venecijanskom nasljeđu na Crnogor-

skom primorju privuklo je veliku pozornost sudionika ovog znanstvenog skupa. Većina njih nije bila poznata sa našim kulturnim nasljeđem, te stanjem u kojem se sada nalazi. Znanstvenici su bili impresionirani kvalitetom kulturnog nasljeđa na ovom području, akcijama koje su poduzimane na njenom očuvanju, naročito poslije potresa 1979. godine, posebice kada se radi o kotorskom fortifikacijskom sustavu, starijim urbanim jezgrama Kotora i Perasta i kapetanskim palatama građenim u vrijeme Mletačke Republike, u baroknom stilu. Ovo se posebno odnosi na dvorce u

Kotoru, Prčanju, Dobroti, ali i još nekim mjestima.

Na konferenciji je više sudionika izrazilo zainteresiranost za partnerske projekte, u okviru proučavanja i zaštite kulturne baštine. Ovo se posebice odnosi na uvaženog profesora arhitekture sa Univerziteta u Bolonji **Antonia Cupini**. Već naredne jeseni Univerzitet u Bolonji će održati petnaestodnevni seminar o urbanoj rekonstrukciji gdje su pozvani i predstavnici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Kotora. Inače, ovaj Univerzitet je uključen u više partnerskih projekata na području jugoistočne Europe.

Gradska biblioteka i čitaonica Herceg-Novi izdala

## ZBORNİK „BOKA“ BR. 23

Dvadeset treći broj „Boke“, zbornika radova iz znanosti, kulture i umjetnosti, potvrdio je da se u ovoj publikaciji redovno objavi po desetak radova koji imaju trajnu vrijednost. Veselin Pestorić, glavni urednik, i Redakcija, nijesu ništa mijenjali u koncepciji u odnosu na prethodne brojeve, za čim nije ni bilo potrebe. U knjizi su objavljeni novi, zanimljivi podaci o palači Zmajević u Perastu.

Zbornik radova iz znanosti, kulture i umjetnosti „Boka“, u broju 23, na četiri stotine stranica standardnog formata 24×16 cm, objavio je više zanimljivih radova koji se prvenstveno odnose na povijest Boke kotorske. Tri priloga se odnose na interesantne teme iz prošlosti Perasta čiji su autori **Zorica Čubrović, Katarina Lisavac i Marija Mihaliček**.

Zorica Čubrović u prilogu „*Ka poznavanju urbanističkog razvoja Perasta*“ ističe da brojni podaci, do kojih se došlo tijekom urbanističkih analiza Perasta, kazuju o znatno starijem podrijetlu njegove urbane strukture u odnosu na dosadašnje spoznaje koje početke razvoja naselja lociraju na današnje mjesto, u XVI. i XVII. stoljeću. Autorka se bavi istraživanjima na više objekata u Perastu, posebno crkve sv. Ane, palate Mazarovića, Zmajevića, Štukanovića. Na kraju zaključuje da nalazi do kojih se došlo istraživanjima i analizom urbane strukture Perasta, omogućuju pouzdanu tvrdnju da sadašnja matrica naselja predstavlja srednjovjekovnu građevinsku tvorevinu, te da se za najstarijim urbanim ostacima ovog naselja mora i dalje tragati.

Prema istraživanjima autorka može se zaključiti da se podaci o najstarijem naselju na obali mogu naći u povijesnim izvori-



ma među kojima su i arhivski pomeni stanovnika Perasta najbrojniji. Tako je Jiriček navodio da su u XIII. stoljeću u Perastu nastanjeni „lađari, bočvari, kamenari, krečari i cigljari“ a kotorski notarski spisi pominju trojicu peraških brodograditelja početkom XIV. stoljeća. Zanimanja o kojima su se sačuvali pomeni u arhivskim izvorima – prema tvrdnji Čubroviće – ukazuju na mogućnost da je Perast u to vrijeme postojao na današnjem mjestu, a okvirni arhitektonski i urbani podaci to u velikoj mjeri potvrđuju.

Jedan od najzapaženijih radova u ovom zborniku je rad Katarine Lisavac „*Palata Zmajević u Perastu*“. Na tridesetak stranica, iznoseći mnoge nove, do sada nepoznate ili slabo poznate podatke, autorka govori o historijatu obitelji Zmajević, bavi se opisom kompleksne pačate, crkvom Gospe od Rozarije, zvonikom, vrtom, slikom palate, te osvrtom na ovo zdanje u vrijeme Andrije Zmajevića. Iznosi se također kronologija gradnje, ocjene o značaju palače, te natpisi na njoj.

Autorka zaključuje da palača Zmajević i dalje svojom arhitekturom snažno utiče na formiranje slike grada i na identitet Perasta. U dosadašnjim izvorima najčešće se pominje važnost palače zbog ljudi koji su u njoj živjeli, ili ju je gradili: Andrije, Vicka i Matije Zmajevića. Na kraju priloga Katarina Lisavac konstatira: „*Ono što je značajno za ovu palatu je da njena veličanstvenost, i pored različitih uticaja, nije rezultat jednog uvezenog tipa, već sukcesivnog rađanja i vještog prilagođavanja za formiranje jedne cjelovite arhitekture*“. Rad je ilustriran nizom zanimljivih fotografija i crteža.

Marija Mihaliček također se bavi jednom zanimljivom temom iz Perasta: „*Istorijska slika: kap. Marko Martinović uči ruske plemiće pomorskim vještinama*“. Inače, ova slika se čuva u Pomorskom muzeju u Perastu. Autor u uvodnom dijelu ističe da se na ovom platnu, nepoznata autora, iščitava jedna od najslavnijih stranica peraškog i bokeljskog pomorstva. Određena povijesna slika u potpunosti odgovara sadržaju

i važnosti jer to likovno djelo ima izraženu povijesno-dokumentarnu komponentu, čiji značaj daleko prevazilazi umjetničku vrijednost. Ova je slika mnogo puta opisivana kao značajan spomenik za koji se može kazati da je u pokretnom spomeničkom fondu profanog sadržaja, sačuvanog u Perastu, najviše prepoznatljiva kao simbol Perasta i njegove pomorske prošlosti.

U Zborniku se nalazi i više vrijednih radova posvećenih povijesnom razvitku područja. Dr. **Bogumil Hrabak** je autor članka „*Herceg Novi u doba propasti Mletačke republike i Napoleonovih ratova*“, **Svetislav Vučenić** piše o spomeničkom nasljeđu Herceg-Novog, a dr. **Dušan Martinović** saopštava saznanja o Vojnovićima koji su bili admirali i generali u ruskoj vojsci. **Boris Dabović** se bavi jednom hercegnovskom grobnicom iz XVI. stoljeća, a **Olivera Dokleštić** piše o Srpskoj kreditnoj zadruzi u Herceg-Novom. Vrijedan pažnje je i rad **Katarine Nikolić**: „*Crkveni spomenici na području Krivošija i Ledernice*“.

# Išempjani kantun

## PROFUNDANA JUGOOCEANIJA

Nekada je „Jugooceanija“ imala dvadeset šest vapura koji su navigavali po svim morima i oceanima svijeta, a na njima je bilo ukrcano oko 1500 bokeških i crnogorskih pomoraca. Iako nianci jedan nije potopljen, više nema nijednog. Pitaju se ljudi: đe su sada.

To je strogo čuvana vojna tajna. Ipak se zna da su potopljeni i da su to učinili „kreativni kadrovi od povjerenja“.

## LOŠ KOGO

Nekada je barba Ivo Andrić napisao u „Znakovima (senjima) pored puta“ da mu je spjegao jedan bokeški pomorac da nije važno ko je barba i koju bandijeru vapor vije, nego ko je kogo (kuvar).

U stari stađon na vaporima su se mogli naći dobri ili loši kuvari. Sada nema izbora. Kako se kuva, para nam se da su davno umrli dobri kuvari, a ostali su oni kojima čovjek ne bi dao da paričaju objed ni bizinima.

## POVERI NOVLJANI

Ako je suditi po raspravi o tome, koliko ko kome duguje i potražuje, između općine Konavli i Javnog poduzeća u Herceg-Novom mogli bi zaključiti da ima dosta neraščišćenih konata i da jedni drugima stalno ispaljuju botunade. Zato je neki čitadin Novoga rekao da se ne zna ni ko plaća, ni ko plaća.

Nažalost, još je mnogo gore od toga. Zna se ko plaća – poveri narod ercegovski.

## NIJESMO GLADNI

Posljednjih godina poveri Bokelji sve lošije žive. Sve više ih je bez rabote. Svršeni študenti se nemaju đe zaposlit. Opadaju procenti zaposlenosti, nataliteta, standarda, manja su ulaganja u kulturu. Priča se da smo gladni.

Otkud takva čakula kada smo siti svega i svačega?

## BLAGO IŠEMPJANIM

Statistike ukazuju da je sve više išempjanih u Psihijatrijskoj bolnici u Dobroti. Arivaju ođen sa svih strana naše republike Crne Gore. Čuje se na raznim skupovima i da neki, koji donose odluke, nijesu pametni, nego ludi. Žale naši čitadini one što su u špedao za išempijane u Dobroti, a da za to nemaju nikakvog razloga.

Blago njima: oni više ne mogu poludet nego što su. A mi?

## Okom foto-umjetnika

# KRSTO TOMIČIĆ – KIKO

Opredijelili smo se da prezentiramo stvaralački opus jednog od najboljih bokeljskih foto-umjetnika. To je **Krsto Tomičić – Kiko**, čovjek koji je radio u Foto-kino klubu „Mladost“ iz Gornje Lastve gdje je iznjedrio više izvrednih fotoamatera. Kiko, zapravo, nije ni bio fotograf koji je slikao okom kamere. On je njome crtao. Izuzetno je volio samo dvije boje: crnu i bijelu. Zato je bio prije svega grafičar. Onog trenutka, kada je preovladao kolor, Kiko se nije snašao jer on je i dalje vidio crno-bijelo. Dobro je što je tako, ali nije dobro što ga je kolor natjerao da se ostavi umjetničkog fotografisanja prostora.

Krsto Tomičić učestvovao je na više grupnih izložbi u zemlji i inozemstvu. Dobitnik je više nagrada i priznanja. Sada živi u Tivtu.



*Tiho umiranje II.*



*Mandrać*



*Napušteno ognjište*



# Priče iz slavne prošlosti

*Da li je prije 23 godine trebalo rušiti vjekovno sastajalište Kotorana*

## REKVIJEM ZA KAVANU „DOJMI“

*Prošle godine u Kotoru su prezentirani idejni projekti izgradnje nove kavane „Dojmi“ na staroj lokaciji. Neizvjesno je kada će se obezbijediti sredstva za njenu gradnju, ali je ocjena da je, iako teško oštećena u potresu, trebala biti sanirana, a ne srušena.*

Bila je teško ranjena u dobro znanom trenutku 15. travnja 1979. godine u 7 sati 19 minuta. Potom je umrla pod naletima bagera, koji su je dokrajčili umjesto da joj zacijele rane. Tako je umrla kavana koja je bila pozornica, sudnica, zabavljaonica, restoran, čitaonica – sve i svja u starom Kotoru.

Skupljali su se u kavani „Dojmi“ veliki umovi koji su išezli iz života, ali ne i

kog oktobra, sjedeći u „Dojmiju“ pisao je reportažne zapise, kasnije objavljene pod naslovom: „Pod Kotorom“. Bili su ovdje Tomas Man, Remark, Alberto Moravia. Sjedio je u kavani „Dojmi“, sa svojom mladom suprugom, i najveći rušilac prošlog stoljeća Herman Gering, koji je posebnom naredbom pošte-dio Kotor od travanjskog bombardiranja 1941. godine.

izuzev one „crvene“, mogli su se osmotriti samo stari predmeti, iz povijesti, davno zašli u godine, sazreli da se presele. Ipak, zahvaljujući ljudima što su ih s pažnjom koristili, i savjesnoj posluži, dugo još bili su dio ambijenta. Lak je već davno izgubio sjaj, kvake, od velike upotrebe i glačanja, ostale su bez metalnog bljeska, pa su rdale a kroz spojeve, kišnih dana, tekla je voda. Uzalud je Tripo Ka-

su mu tadašnji rukovodioci da je to učinjeno „u cilju turističke propagande i afirmacije Kotora“, uz obrazloženje da i Dubrovnik ima gradsku kavanu. Fjoreli je na to, lupajući štapom po stolu, gnjevno uzvratilo: „Gospodo drugovi, ne dozvoljavam da se ova kavana upoređuje sa bilo kojom drugom. Time nanosite uvredu njoj i nama koji poštujemo to zdanje i događanja u njemu“. Više ni-



*Bašta kavane „Dojmi“*



*Unutarnji izgled kavane „Dojmi“*

iz povijesti. Već davno su se preselili na brojna ne samo kotorska nego i svjetska groblja. Kažu da je ovdje boravio Stendal, dok je bio francuski konzul u Trstu. Slušao je priče o stravičnim kotorskim zatvorima o kojima je kasnije pisao. Sigmund Frojd je sa porodicom sjedio u bašti i smišljao na koji izlet u okolinu da krene narednog dana. Ispijao je u „Dojmiju“ vino i kontravezni fanatik Žil Vern i diveći se viđenom konstatirao: „Boka je najatraktivniji kutak starog kontinenta“. Lav Trocki, jedan od najobrazovanijih vođa crvenog rus-

Bili su za stolovima, pred prozora, a kroz stakla su mogli gledati more i na njemu jugo što se poigrava pučinom, ili sunce kada ga kupa zlačanim bojama, austrougarske oficire utegnute u svoje mundire, kotorske ljepotice, trabakule i velike prekoceanske brodove.

Sastajali su se u njoj, više puta, tri velika Vuka naše književnosti: Karadžić, Popović i Vrčević. Bili su tu i Ljuba Nenadović, Stevan Mitrov Ljubiša, Miloš Crnjanski, Marko Car, Ivo Andrić.

U kavani „Dojmi“, onoj poslijeratnoj – partizanskoj, kada više nije bilo „elite“

raman, poznati privatni hotelijer, tada raspoređen na mjesto upravnika, brinuo da starosti vrati sjaj mladosti.

Kavana „Dojmi“ je umirala a da to niti jedan pravi Kotoranin nije želio. Bila je optužena od partizanskog suda da je „ostatak kapitalističke prošlosti“. Zato je 1945. godine bilo riješeno, bez prava žalbe, da se preimenuje u „Gradsku kavanu“. Uklonjene su stare oznake i ispisane nove. Zbog te promjene protestovao je Romeo Fjoreli, stari Kotoranin, kojega su duboka starost i veliki ugled sačuvali od hapšenja. Objasnili

kada nije svratio u ovu kavanu. Ipak, nikakva naredba nije mogla iz sjećanja izbrisati staro ime. I dalje su je zvali „Dojmi“. Trebalo je deset godina da odgovorni shvate svoju zabludu, i na zahtjev kotorskog puka, ponovo joj vrate staro slavno ime „Dojmi“.

Mnogo je priča o jednoj od najpoznatijih kavana na Jadranu. Pisali su o njoj obični bezimni smrtnici, za koje se i ne zna da su postojali, ali i besmrtnici koji su zauzeli mjesto u povijesti, po dobrim ili zlim djelima, jer kroz njene dvore nije su prolazili samo čovjekoljupci.

Rođena je slučajno. Bio je ovdje, posljednje decenije 19. stoljeća, običan travnjak, a hladovinu su činila stabla slučajno iznikla. Tu se sunčao kotorski načelnik Stjepan Dojmi. Primao je prijatelje. Da bi ih lijepo ugostio, podigao je mali objekat, čiji se obrisi i danas vide. Oni su tu pijucali i sunčali se na travnjaku pored mora, jer je tada morska obala bila znatno bliže bedemima.

Nepoznato je ko je predložio Dojmiju da se tu sagradi kavana, tek vrijeme je pokazalo punu opravdanost takovog opredijeljenja. Uskoro je nikla moderna kavana. Dali su joj ime „Dojmi“ u znak sjećanja na prvog čovjeka Kotora i velikog zaljubljenika u kotorske starine.

Tada je Kotor bio pogranični grad. Imao je pet hotela (znatno više nego danas) i aristokraciju: domaću i stranu. „Dojmi“ je bila mjesto okupljanja svih ljudi. Početkom XIX. stoljeća reporter bečkog „Kurira“ Artur Baungarter je pisao da se u „Dojmiju“ pleše valcer isto tako dobro kao u Beču, da su kotorske dame otmjene kao da su dugo živjele na plavom Dunavu i da ovdje svira glazba kao da je glazbenicima Štraus bio učitelj. I umjesto pisanja ratnih reportaža reporter je izvještavao o prijatnom životu u jednom gradu sa brojnim kavanama i hotelima. U zadnjoj reportaži obećao je da će ponovo doći. Međutim, uskoro su došli ratovi. Umukle su pjesme, opustjeli separei, gosti otišli na ratišta, progovorili su topovi.

Stari, ugledni Kotoranin šjor Tripo Tomas, kompozitor i dirigent, jednom je zapisao: „Kotorska događanja bila bi mnogo siromašnija kada bi im se oduzelo ono što se dešavalo u kavani ‘Dojmi’.“ Nije to rekao slučajno, ovaj boem dobrog srca i djetinje duše, čiji je puls kucao ritmom kotorskih ulica. U „Dojmiju“ su nastupali „Skala“ iz Milana, Simfonijski orkes-

tar iz Beča, Teatar iz Triješća. U bašti, a o njoj zaslužuje mnogo toga lijepog da se kaže, jednovremeno je goste zabavljao orkestar od preko 150 glazbenika iz pet kotorskih limenih glazba. Neko je taj sastav nazvao „Bokeška filharmonija“. Bili su to koncerti za svaku priliku i za svakog gosta.

Velika sala kavane „Dojmi“ imala je nešto više od dvije stotine četvornih metara (a u njoj se zbilo toliko toga velikog i vrijednog). Pjevala su ovdje kotorska pjevačka društva „Zvonimir“, „Sastanak“, „Tomislav“, „Sveti Tripun“ i najčešće „Jedinstvo“. Gostovali su ugledni zborovi „Sloga“ i „Dubrava“ iz Dubrovnika, „Obilić“ iz Beograda, „Njegoš“ sa Cetinja, zagrebački, splitski, novosadski, talijanski, mađarski, austrijski umjetnici. Uvijek je sala bila mala da primi sve znatizeljne. Kotorani su voljeli glazbu i živjeli za nju.

Miloš Crnjanski, dok je sjedio u bašti kavane „Dojmi“, u sjenci tada još nevelikih platana, kazao je Ivi Andriću: „Mobilnost ljude u Kotoru čini sposobnim, more ih hrani, a muzika oplemenjuje.“

Sjedio je jednom, u istoj bašti, u biranom društvu načelnika i austro-ugarskog komandata mjesta, dubrovački gospodar i ugledni književnik Ivo Vojnović. Uživajući u hladovini i udobnosti ovog kutka, u čestim melodičnim zvucima brodskih sirena, kojima su kapetani najavljivali stizanje ili odlazak, kazao je: „Čujte, kjari šjori, što mi je činit rijet: ‘Dojmi’ će živjet dok budu prijakoštavali brodi, a ako oni ne budu arivali, moji gospari, finila je ‘Dojmi’. Adio mare! Bez vapura nema ovdje života jer na kamu je kameni život!“

Slušali ga ljudi, čudili se Ivovom pesimizmu. Mislili su da u Kotor nikada neće doći samrtnički gospodar Ivov „Ekvinocio“, da će ih zaobići nedaće. Ipak, nijesu.

Počeli su stizati sve lišiji dani. Sve je manje bokeljskih brodova pristajalo, sve je manje mladića iz ovog kraja sa valizom odlazilo u bijeli svijet. Kavana „Dojmi“, jedan od simbola Kotora, poput zidina ili katedrale Svetog Tripuna, sve je nedaće stoički podnosila. Bila je vrlo drag kutak za okupljanje najcjedenjenijih boema. Ko ovdje ne pamti čuvenog Rada Drainca, Gustava Krkleca, Tina Ujevića, Franu Alfrevića, koji je jednom, gledajući kako se nebo oblači, zapisao: „Neki iskusni stari putnici rekli su, da je ovo najljepši kraj na svijetu, ali mnogi su, uza sva divljenja, otišli sa osjećanjima da je pejzaž Boke nadčovječan. Jer ovo je irealna samoća, gdje priroda govori snagom stvaralačkog duha i ovamo treba da dođe onaj, ko hoće da osjeti njenu praiskonsku čistoću ili možda da vrati sebi mir, koji je izgubio, nešto od svoje davne djetinje duše.“

Beogradski boem, novinar i pisac, Rade Drainac, kada bi u Kotoru zakazivao sastanke, za vrijeme čestih boravaka, rekao bi kratko: „Vidimo se u Skadarliji“ Nije to bio lapsus linguae već oboljelog i pićem oštećenog stvaraoca, nego ga je „Dojmi“ stvarno podsjećala na znamenitu beogradsku kavanu.

Nitko nikada nije napravio bilans koliko je u njoj stotina hektolitara pića popijeno, čaša polomljeno, koliko svečanosti održano, veselja proslavljeno, velikih događaja obilježeno, počasti uglednim gostima ukazano? Odgovor ne može dati ni najpažljiviji kroničar, ni najurednije vođene knjige.

Pamti se, da je u vrijeme održavanja „Bokeljske noći“, u kavanu htio ući engleski suveren Edvard osmi. Bio je u bijelim kratkim hlačama i karakterističnoj mornarskoj majici. Nijesu ga htjeli pustiti jer portir nije mogao ni u snu pomisliti da bi engleski kralj mogao biti tako „nepristojno“ obučen. Gosti su znali

kako se treba odijevati za ulazak u „Dojmi“ čak i ljeti, kada su temperature oko 40 stupnjeva.

Ponešto se razaznaje, između redaka, ili u kazivanjima umnih o zaslugama „Dojmi“ za širenje renomea Kotora. Bilo je ovdje stjecište intelektualne elite Kotora. U pripremama za Crno-bijelu redutu 1926. godine, skupili su se šali skloni i peru vični, i odlučili da pokrenu „Karampanu“ u kojoj su ismijavali kotorske mane i „vrline“. Ostalo je zabilježeno da je pokrenuta jedne noći, za jednim stolom, u jednom uglu male sale kavane „Dojmi“, u poznim satima, uz petrolejku i mnogo praznih flaša na stolu.

Kavana je oštećena u potresu. Mogla se popraviti i uskrnuti. Što su tadašnji rukovodioci mislili, zašto su joj potpisali smrtnu presudu, ostalo je nepoznato. Zna se samo da su ih podržavali i kotorski inženjeri urbanisti. Kako su to mogli učiniti ljudi od zanata koji su dobro znali i kulturni i simbolični značaj „Dojmi“ (za Kotor i Kotorane, one prave koji cijene tradiciju)?

Tako je, nakon što su uklonjene ruševine, nestala jedinstvena riznica prošlosti. Bila je nijemi svjedok minulog, lijepog ali i krvavog, dragog i slavnog, vrijednog i skupo plaćenog. „Dojmi“ kavana, sa vanjskih strana zidina, pored mora, bila je svjedok uspješnog održavanja kulturne tradicije koja nije sintetizirana samo u kamenju, mobilijaru, lapidama, nego i u prostoru, događanjima, zvuku i knjigama. Čudne li simbolike: „Dojmi“, građena van kruga zidina, bila je namijenjena onima unutra, koji su, po pravilu, da bi ušli u kuću, morali proći bar kroz dvije kapije, kao nigdje u svijetu. Bila je i simbol novog vremena i toplog dočeka onih koji su trebali doći do starodrevnog Kotora. Kako je to novo doba na vrijeme osjetio Stjepan Dojmi!

T. Grgurević

Iz slavne prošlosti katoličkih svetišta

# GOSPA RATAČKA

*Veliku naklonost, koju su vjernici ukazivali ratačkoj opatiji, još više je uvećala nadaleko poznata i mnogo čašćena slika Majke Božije Ratačke. Radi nje su ovdje hodočastili ne samo Barani nego i Kotorani, Dubrovčani. Spominjana je u oporukama i darovima vjernika iz raznih krajeva. Kada su se Turci počeli približavati, slika je sklonjena iz bezbjednosnih razloga...*

**B**lizu Sutomora, 4-5 kilometara sjeverozapadno od Bara, nalazi se lokalitet Ratac. Na njegovim hridinama, gotovo nad samim morem, okruženi borovom šumom, uzdižu se ostaci stare benediktinske opatije sv. Marije Ratačke. Cio kompleks, obuhvaćen jakim zidovima, ojačanim uz to kulama, čine tri crkve, klaustar i nekoliko objekata stambene i gospodarske namjene.

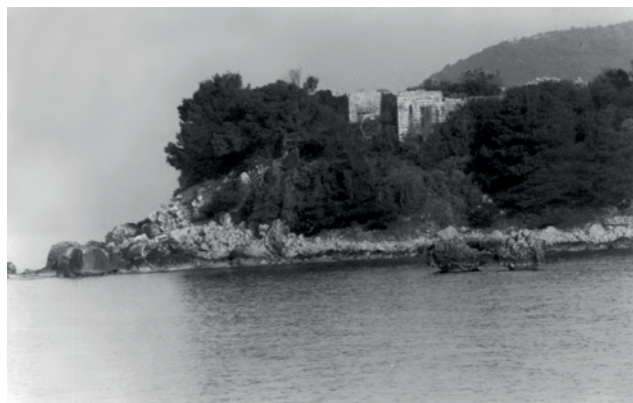
Najstarija među crkvama, jednobrodna, potiče iz XI. stoljeća, a neki znanstvenici, istražujući temelje crkve i klaustara, tvrde da je starija (IX.-X. stoljeće). Ova crkva izgledom podsjeća na crkvu sv. Luke u Kotoru. Druga, manja, romanička kapela sa kriptom datira iz XI.-XII. stoljeća. Postojanje kripte svjedoči da je u njoj bila grobnica nekog crkvenog dostojanstvenika Barske nadbiskupije ili benediktinske zajednice ovog samostana. Treća, monumentalna trobrodna bazilika, posvećena Gospi Ratačkoj, potječe iz polovine XIV. stoljeća. Smatra se da upravo izgradnjom ove bazilike dotadašnja opatija sv. Mihovila mijenja ime u opatiju sv. Marije Ratačke. Natpis sa lijeve strane južnih vrata samostanske bazilike je kazivao da joj je temelje položio 1347. godine opat Pavao Ruder.

Izgledom Ratačka opatija se vezuje za svoje talijanske uzore: benediktinsku crkvu San Angelo al Monte Raporo i naročito

San Micaele di Monte Gargano, koje se nalazi sa druge strane Jadrana. U vedro jutro sa vrha Sozine, golim okom se može vidjeti brdo Gargano u čijem se podnožju vidi glasoviti samostan sv. Mihovila, jedan od najjačih centara benediktinskog reda.

Dolazak benediktinaca u naše krajeve vezuje se za 840. godinu, kada je sagrađena njihova crkva u

pomenutom dokumentu se kao svjedok u parnici poziva Gvalterij, opat sv. Mihovila na Racu. Još od najranijih vremena kršćanstva, štovanje arkanđela Mihaela je jako rasprostranjeno širom Italije, pa se preko Monte Gargana raširilo i na drugu obalu Jadrana. Pretpostavlja se da je opat Gvaltarej bio rodom negdje sa Apenina. Ovo su i najstariji doku-



Ratac (foto: Ilija Vukotić, Bar)

Budvi, poznata kao Santa Maria di Punta. Smatra se da je najstarija crkva u Ratačkom kompleksu tek nešto mlađa od budvanske. Ako tome dodamo benediktinski samostan sv. Petra u kotorskom naselju Šuranj, da se zaključiti da su benediktinci u sve krajeve južnog Jadrana stigli skoro istodobno. Time su odigrali ključnu ulogu u kristijanizaciji Duklje, odnosno Zete.

Benediktinska opatija sv. Marija Ratačka ranije je bila posvećena sv. Mihovilu. To potvrđuje dokumenat iz 1247. godine koji se odnosi na poznati spor između Barske i Dubrovačke nadbiskupije. U

mentu u kojima se pominje ratačka opatija.

Krajem XIII. stoljeća posjedi Gospe Ratačke znatno su uvećani zahvaljujući obilatim darovima Jelene Anžujске, srpske kraljice. Ona u povelji Ratačkom samostanu, koji datira od 1303. do 1305. g. potvrđuje da Sutomore (Spič), istočni dio Paštrovića (Kastel Lastva i Sveti Stefan), Sozina i jugozapadni dio Crmnice, čine posjed ove opatije. Na istok, benediktinski posjedi prostirali su se od Šušnja do barskog polja, a po nekima čak do Bojane. Tako je kraljica Jelena, pobožna i revna katolkinja, znatno uvećala bogatstvo gospe

Ratačke. Kraljčinu darovnicu potvrdio je njen sin, srpski kralj Stefan Uroš II., poznatiji kao kralj Milutin. Njegova povelja iz 1319. godine oslobađa darovane zemlje od svih nameta i izričito naglašava da se daju Bogorodici Ratačkoj, a da se od prihoda hrane i odijevaju starci, slijepi, hromi i braća (benediktinci). Čitajući povelju da se zaključiti da kralj Milutin, iako pravoslavac, sa velikom ljubavi i poštovanjem govori o jednom katoličkom samostanu, ostajući pritom upamćen kao jedan od najvećih mecena ovog svetog mjesta. Da bi dočarali njegovo istinsko nadahnuće, citiraćemo jedan dio njegove povelje, prilagođen suvremenom jeziku: „... ugledajući se na glas arkanđelov i mi grešni, nedostojnim usnama Tebi vapijemo: Raduj se, raduj se, obradovana, Gospod s Tobom, i po Tebi se pomiriše nebesa sa zemljom. I po Tebi je čovječanski rod izbavljen bio od prvog prokletstva Adamova, Ti, slavo Anđela, ispunjenje proroka, pohvalo apostola, kruno mučenika, moći careva, pribežište grijehova... ja sluga tvoj, Stjepan Uroš samodržavni, kralj serbski i pomorski, po milosti Tvojoj i po milosti Onoga, koji se je od Tebe bez sjemena rodio, sunca Istine, Hrista Boga našega, pripadam k prečistim nogama tvojim, proseći milost i proštenje grijeha svojih, da pomiluješ i obraniš mene, grešnog slugu Tvoju...“

Citirani tekst pokazuje koliki je ugled uživala Ratačka Gospa, kako među kraljevima, tako i među običnim pukom.

U dubrovačkim je knjigama zapisano kako je 1348. godine neki Dživo, sin Dunakov, oporučno ostavio svetoj Mariji de Ertezo: pet perpera. Radak Paštović 1363. godine ostavlja u oporuci šest groša ratačkoj crkvi, a Marin od Sovata kalež od srebra. Neki su kao Ivan de Zeren i Radoje Hranislav plaćali druge ljude da o njihovom trošku ispune zavjet Gospi Rotačkoj.

Veliku naklonost, koju su vjernici ukazivali ratačkoj gospi, još više je uvećala nadaleko poznata i mnogo čašćena slika Majke Božije Ratačke. Radi nje su ovamo hodočastili, pored Barana, mnogi Kotorani i Dubrovčani, naročito na blagdan Male Gospe. Kada su se Turci počeli približavati ovom području, slika je iz sigurnostnih razloga bila prenesena u Bar i to u katedralu sv. Đura (sv. Đorđa).

Zanimljiv je podatak da je u rujnu 1395. Dubrovačko vijeće dozvolilo svojim sviračima da odu na proslavu Gospe Ratačke. Prisutnost trubadura iz Dubrovnika najbolje govori o značaju ove proslave.

Spomenimo i to da obližnje Sutomore svoje ime duguje Svetoj Mariji Ratačkoj (Sutomore – Santa Marija), a ne nekakvom sutonu ili moru, kako neupućeni smatraju. Također, čitav ovaj kraj poznat kao Spič (od Kufina do rijeke Željeznice) nosi ime po tome što je tu bio hospicij ove benediktinske opatije: Santa Maria degli Ospizi.

O bogatstvu i moći ratačke opatije najbolje govori jedan izvještaj podnesen Svetoj Stolici koji kaže da su „*godišnji pri-*

*hodi sezali do dvanaest tisuća forinti, te da su ratački opati u XV. i XVI. stoljeću plaćali papinu taksu u visini 66 i 2/3 forinti*“. Ratac je bio i stjecište glasovitih sajмова koji su opatiji donosili pristojne prihode od kupoprodaje, kao i od takse na trgovačku robu. Opatija je bila i vlasnica više crkava koje su se nalazile na udaljenim posjedima. O financijskom stanju govori podatak da je samostan sv. Marije Ratačke jednom prigodom pozajmio zetskom suverenu 1.500 perpera.

Krajem XIV. stoljeća papa Bonifacije IX. postavlja za ratačkog opata cistercita Bucija iz Italije, dotadašnjeg priora priorita na Termitima i nalaže mu da se u svemu prilagodi propisima samostana. Na tom mjestu on naslijeđuje opata Ivana, koga je papa Urban VI. premjestio za opata samostana Santa Maria de Rambona u papinskoj državi.

Inače, ratački opati su uživali veliki ugled. Često su im tadašnji vladari povjerali diplomatske misije na dvorovima zapadnih kraljeva i careva, kao i primorskih gradova, koji su poput Bara, u to doba imali široku autonomiju, a neki i potpunu samostalnost. Opati su često bili rodом barski patriciji. Giovanni Battista Guistiniani, mletački sindik za Dalmaciju, u svom putopisu 1553. opisuje krvavi sukob barskih plemića i pučana 1512. godine u vrijeme mletačke vladavine u Baru. Povod je bio postavljanje jednog barskog plemića – svećenika za ratačkog opata, iako je prethodno, uz suglasnost Rima, to mjesto bilo namijenjeno svećeniku iz redova pučana. Tom prigodom, uoči blagdana sv. Andrije, u Baru je došlo do pravog rata između patricija i pučana. Poginu-

la su, sa obje strane, šezdeset dva čovjeka, a pučani su tada opljačkali mnoge plemićke kuće. Tada je u Bar došao mletački providur Anzolo Malpiero sa 200 vojnika, te nakon teških, no vješto vođenih pregovora, zaključio mir između dvije strane.

Privilegije koje je Gospa Ratačka uživala kod srpskih vladara priznate su i od Mlečana. Neki znanstvenici pretpostavljaju da je pop Dukljanin svoj slavni „ljetopis“, odnosno „Barski rodoslov“ napisao u biblioteci i skriptoriju Ratačkog samostana. No, ono što je sigurno, je da su ratački benediktinci, poput franjevaca u Dubrovniku, imali svoju apoteku, baveći se uzgajanjem, sakupljanjem i prepariranjem ljekovitog bilja. Kao veliki poznavaoци galenske medicine, imali su u svojoj biblioteci, pored teološke, filozofske literature i beletristike i specijalne priručnike iz medicine i drugih prirodnih znanosti. Benediktinci su, kao veoma obrazovani ljudi, osim svoje duhovne, obavljali i prosvjetiteljsku ulogu.

Još za vrijeme Mletaka samostan je, zbog čestih turskih upada, djelomično pretvoren u vojnu utvrdu. Barski nadbiskup Giorgio Bianchi, 1637. godine, spominje „Franov Kastel“ na kome se nekada uzdizala benediktinska opatija „sv. Marije Ratačke“. Sam naziv Franov Kastel govori da je nastanak ovog utvrđenja vezan za predturski period. Turci su dva puta, u vrijeme Mletaka, opljačkali samostan. Potvrdu ovome nalazimo u odluci mletačkog Senata 1554. godine, kojom se ratačkom opatu nadoknađuje građa koja mu je bila oduzeta u proteklom ratu, a bila je potrebna za obnovu znatno oštećenog samostanskog prostora.

Nema pouzdanih podataka kada je Gospa Ratačka definitivno ugašena. Prema bilješci, koju je napisao barski đakon Blaž Bataia, benediktinci su napustili Ratac nakon turske pljačke 1532. godine, dakle, još za vrijeme Mlečana. Nakon toga u napuštenoj opatiji živjeli su samo komendatarni opat i jedan svećenik. To je trajalo sve do 1571. godine, kada Turci osvajaju Bar i okolicu, a ratački samostan biva opljačkan, razoren i ugašen.

Međutim, ova bilješka se ne slaže sa jednim mletačkim izvješćem iz 1574. godine, u kojemu se kaže da je njihovu deputaciju, dok je čekala na turski odgovor, u ratačkom samostanu lijepo primila redovnička zajednica. Ovaj podatak ukazuje da su benediktinci i pod Turcima, mada otežano, nastavili svoj redovnički život. I narodna tradicija bliža je ovom mnjenju jer smatra da su samostan jednom prilikom razorili turski gusari.

Interesantno je da svaki benediktinski samostan, pored jednog ili više zvona, uvijek ima i jedno razlupano zvono. To čuva uspomenu na sv. Benedikta, koji je jednom prigodom izdržavao silne kušnje sotone, pa je napasnik, ne mogavši nikako prevariti sv. Benedikta, iz velike jarosti i nemoći razbio zvono.

Kao i mnoga druga Marijina svetišta na Jadranu, i Gospa Ratačka bila je, a i danas je, mjesto velikog hodočašća. Narod ovoga kraja odaje joj najviše počasti na Spasovo i Veliku Gospu. Tada iz svih okolnih župa stiže veliki broj hodočasnika da zajedno proslave Boga i Njegovu, ali i našu Majku, kojoj je bila posvećena ova opatija.

Vladimir Marvučić

## ODJECI SLAVNIH VREMENA

*Bog mora Posejdon pomogao je zaustaviti divljanje grifona na taj način što ih je sakupio na jednom mjestu i potom zatvorio u jednu veliku pećinu gdje i sada žive okovani. • Jednog dana u ove krajeve stiže nomadski narod Pirusti koji, kada dođoše kraj Crnoduboke rijeke, odlučiše da se zaustave. Tamo gdje to učiniše, rodi se uskoro grad Perast koji dobi ime po nazivu ovog plemena. • Bijela je u davna vremena bila zlatni grad nad gradovima. Dugo se živjelo srećno i raskalašno. Jedne noći desilo se strašno zlo. Grad se preseli u podmorje, a more ga prekri.*

GRIFONI I  
STVARANJE ZALIVA

U svoje vrijeme, Posejdon, bog mora, odlučio je preurediti svoje carstvo koje se prostiralo na  $\frac{3}{4}$  zemljine kugle. Bio je to složen i obiman posao...

Što će kome podariti, zavisilo je od njegovog raspoloženja. Radio je svojim čudotvornim tridentom, iz kojega su sijevali plameni jezici, pa se i do danas u Boki održalo vjeronanje da su munje odbjegli sa njegovog trozupca i da još uvijek haraju morskim prostranstvima.



Provlačio je Posejdon morske granice i utvrdio svoje carstvo. Linije između kopna i mora u sadašnjem Bokokotorskom zaljevu, odradio je jednog jutra, nakon ugodno provedene noći u društvu krasnih nimfi. Poslije provoda sa ljepotom odlučio je da narednih sati daruje svijetu ljepotu nad ljepotama. Tako je voljom boga mora stvoren zaljev bajne ljepote kojem se dive svi ljudi svijeta.

Međutim, i u vrijeme vladavine bogova bilo je

zavisti zbog ovozemaljskih krasota. Boginja ljepote bila je ljuta na Posejdona što je na zemlji stvorio nešto ljepše od nje – prave boginje. Zato se među njima izrodila svađa.

Kako su i bogovi imali svoje slabe strane, Posejdon je odlučio da popusti. Ne želeći da mijenja već stvoreno, odlučio je da pošalje grifone kako bi život učinili drugačijim i tako žiteljima omrznuili ovaj kraj. Rečeno – učinjeno. Neznano odakle, sasvim neočekivano,

nišno i vile koje su također bile ugrožene.

Konačno, donio je odluku. Sve grifone sakupio je na jednom mjestu. Potom je dao da se napravi velika pećina – tamnica, u koju ih je zatočio. Po savjetu svojih mudraca, dao je da se zazidaju vrata, da niko ne zna gdje se nalazi. Zevs je ovo učinio da opaki ljudi ne bi pustili grifone koji bi opet mogli činiti zla.

Kada u ovom kraju predstoje teške nesreće, iz utrobe zemlje čuje se rika lavova i krici orlova. To se grifoni raduju zlu što će pogoditi Boku Kotorsku.

PIRUSTI OSNOVAŠE  
GRAD PERAST

Pirusti, hrabri i odvažni ratnici, vični borbama u kojima su životni vijek provodili – a mnogi i stradali – stigli su, kaže legenda, u ovaj kraj iz Drinske doline, gdje su do tada ugodno živjeli u svakom izobilju. Ipak, krenuše na put da bi potražili mjesto gdje će im biti još bolje. Nije ih mnogo brinulo što su se zaustavili na mjestu gdje su im susjedi trebali biti vojnici Rimskog carstva, čiji su legionari, štiteći granice od upada divljih hordi, surovo postupali sa svima koji su ih ugrožavali. Rimski graničari bili su zabrinuti zbog njihove pojave i odluke da ovdje sagrade trajno naselje, za razliku od privremenih u kojima su ranije boravili.

Nedugo nakon ovoga caru u Rimu je stigla brzom fustom informacija o čudnim ljudima, prispjelim sa sjevera, koji su se zaustavili u region Crnoduboke rijeke i tamo, ne pitajući nikoga, zauzeli dio teritorije gdje su se ponašali kao svoji na svome. Odmah su počela vijećanja kako da ih primire i zaustave, nastojeći po svaku cijenu da se izbjegne ratovanje koje bi neminovno dovelo do velikih žrtava među legionarima. Rimski mudraci i car Dioklecijan su upravo ovo htjeli izbjeći.



Grb Perasta

Pleme novih doseljenika Pirusta živjelo je u novom naselju, pod šatorima, kako je to u ono doba bilo uobičajno, na suprotnoj strani jednog moreuza. Kada je trebalo, odlazili su u bojeve koji su za njih, navikle na ratovanje, bili uobičajen posao. One koji bi poginuli, zamjenjivali su drugi. Na novoj lokaciji posebno su se plašili dolaska neprijatelja sa mora, pa su zato podigli stražarsku kulu na jednom ostrvu pod gradom. Tamo su poslali svoje najbolje ratnike koji su znali dobro

plivati, manevrirati splavovima i vješto se boriti protiv neprijatelja na moru.

U neposrednoj blizini bila je prijestolnica ratnički raspložene dražesne kraljice Teute, koja je odmah počela cijeniti ratničke osobine pridošlica, nastojeći ih iskoristiti u borbama, posebno nakon što je izgubila mnogo svojih vojnika.

U međuvremenu do rimskog cara Dioklecijana počese stizati dojave o neobičnoj ratničkoj vještini doseljenika, uz procjenu da jedan Pirust više vri-

Emisari se odmah uputiše brзом fustom na drugu stranu Jadrana. Proče izvjestno vrijeme dok starješini Pirusta stiže glas da je car osobno prihvatio molbu Pirusta i dozvolio im da sagrađe grad, računajući da će mu oni postati dobra obrana sjevernih granica. One su bile često ugrožavane do tada. Nakon toga Pirusti ubrzaše poslove na izgradnji grada jer se zima približavala, a i život pod šatorima im je dosadio.

Kada sagradiše grad neimari mu dadoše ime Perast, po imenu svoga ple-

lenila, plavetnila i sivila što su ga okruživali.

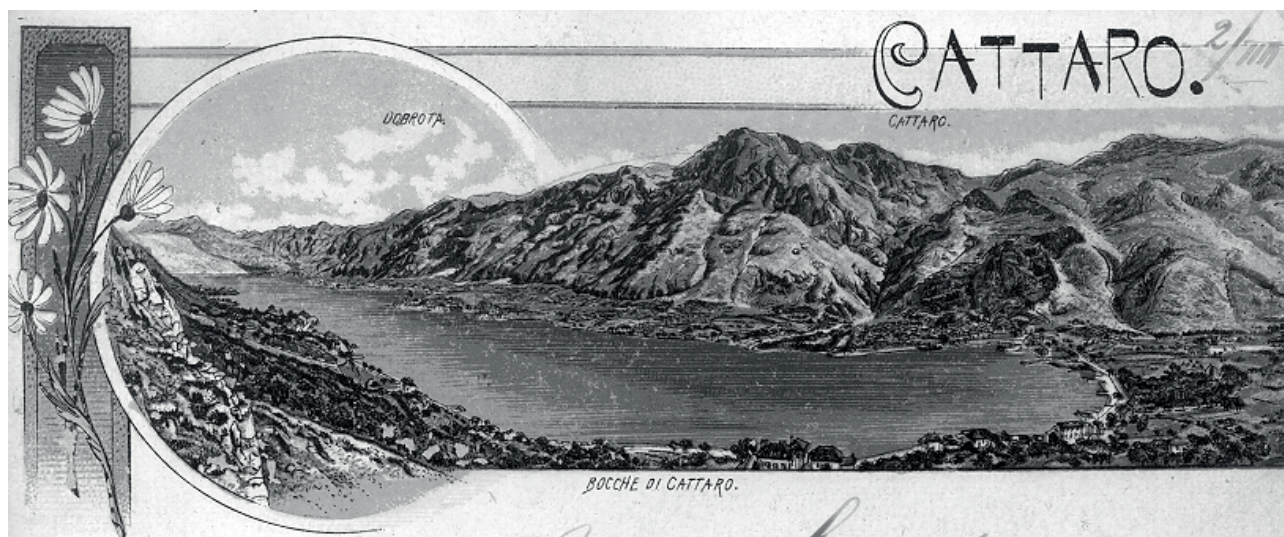
Bijela je bila ljubimac bogova koji su pomogli da se tu steknu mnoga bogatstva. Bilo je u gradu više velelepniх zgrada, crkava sa visokim zvonici-ma što su se uzdizali u nebo, velikaških dvorova, punih zlata i srebra. Nekima su čak i krovovi bili optočeni tim dragocjenim metalom. Tko god je dolazio, odlazio je ushićen videnim i doživljenim.

Da bi se zaštitio od upada neprijatelja, grad je bio opasan debelim, čvrstim zidinama na kojima

za. Oni su – kroz naročiti žlijeb koji se zvao gurla – svakog jutra slali u grad potrebne količine mlijeka.

U starom gradu, koji se prvobitno zvao Grad Svetog Petra, postojali su sud, škole i druge ustanove. Bilo je izgrađeno i posebno mjesto za provod i zabavu žitelja. Uz obalu su mirovali privezeni mnogi jedrenjaci koji su isplivljavali čim bi iskricali teret. Noću, za lijepa vremena, mještani su šetali ulicama, uz drvoed palmi..

Srećno se živjelo dugo, sve do katastrofalnog stra-



Boka Kotorska na staroj razglednici – pogled na Kotorski zaliv (iz kolekcije gosp. Mira Ulčara)

jedi nego deset rimskih legionara. Kada je čuo ove podatke, ljutiti rimski car je odlučio da protjera Piruste koji su ugrožavali rimske granice na tom području.

Međutim, carevi savjetnici mislili su drugačije: kako da Piruste iskoriste za svoje potrebe, umjesto da sa njima ratuju. Dioklecijan prihvati savjet. Poslao je specijalne emisare sa darovima Pirustima. Ovi su bili zadovoljni poklonima i pažnjom koja im je ukazana, kao i povjerenjem da postanu rimski ratnici. Za uzvrat su tražili da im car dozvoli podići grad na njegovoj zemlji, jer im je dosadilo potucanje po svijetu.

mena. Grad se ubrzo počeo razvijati i širiti, iako na stiješnjem prostoru. Njegovi stanovnici brzo su shvatili da se najbolje može živjeti korišćenjem blagodeti mora. Zato se otisnuše na pučinu u potrazi za boljim životom u novoj domovini, nekom novom gradu...

## ZLATNA BIJELA – GRAD NAD GRADOVIMA

Prije mnogo stoljeća, na području Crnoduboke rijeke, pri samom njenom ušću u Jadransko more, postojao je, kažu – „grad nad gradovima“. Tadašnji njegovi građani nadjenuše mu ime Bijela, jer se bojom svojih svijetlih zidina i dvorova odvajao od ze-

su bila sagrađena troja vrata. Mnogi neprijatelji su željeli da se domognu bogatstva, ali oni mudriji su odustajali kada bi saznali kakvi bedemi izvana i ratnici iznutra brane Bijelu. Oni koji bi se odlučili za napad, morali su se povući, prije ili poslije, uz ogromne žrtve. Tako je Bijela za dobronamjerne bila grad dobrodošlice, gdje su ih dočekivali prijateljski raširenih ruku, dok je za neprijatelje bila neosvojiva tvrđava, mjesto stradanja i pogibija.

U Bijeloj su, navodno, stanovali samo bogataši i plemići, dok su seljaci živjeli na obližnjem Orlovom brdu, gdje su imali ogromna stada ovaca i ko-

hovitog potresa, koji je srušio sve crkve, zvonike, raskošne dvorove, pa čak i masivne zidine i utvrđenja. Pritom je došlo i do pomijeranja tla, pa je more pokrilo grad, od pogleda znatiželjnika. Samo na mjestu zvanom „Rak“ ostale su u moru ruševine koje su dokaz da je tu zaista postojao grad...

U noćima punim mjesečine, tim pomorskim predjelima šću vile i igraju kolo. Njih obični smrtnici ne mogu vidjeti, jer se svevišnji pobrinuo da njihove igre sakrije od pogleda znatiželjnika. Oni koji su ih vidjeli, morali su umrijeti, jer zauvijek mora ostati tajna što se dešava u Bijeloj na morskome dnu...

Putopisac iz Italije, Giuseppe Roseccio, o Boki

## GRADSKE UTVRDE S MORSKE STRANE

Početkom XVII. stoljeća Boku je posjetio tada poznati talijanski književnik i putopisac Giuseppe Roseccio, koji nije krio oduševljenje viđenim i doživljenim. Zahvaljujući gostu iz Italije ostali su divni opisi kotorskih utvrda kao i tada veoma cijenjenih crkava Svetog Tripuna i kolegijalne crkve sv. Marije.

**M**nogi gosti Boke Kotorske bili su oduševljeni onim što su u njoj vidjeli, a o svojim utiscima ostavili su pisane tragove. Među takvim svjedočanstvima su i veoma interesantne putopisne bilješke talijanskog pisca i geografa **Giuseppa Roseccia**. Zanimljiv je i naslov knjige, u Veneciji 1.606 godine: „Putovanje od Venecije do Carigrada, morem i kopnom i ujedno u svetu zemlju – ukratko opisano od Giuseppa Roseccia“.

Radi boljeg razumijevanja teksta autor je priložio 72 crteža iz geografije i kartografije koji su ilustracija viđenog na putovanju, a odnose se na gradove, utvrđene luke, zaljeve, otoke, brda i mora. U uvodu ističe da je „rad koristan trgovcima, pomorcima i učenicima geografije“. Na početku kaže: „U okolini Boke Kotorske, u jednoj nizini, zimi se nakupi dosta vode, pa se čini jezero i u njemu se namnoži mnogo ribe neobine debljine. Kada se u proljeće zemlja osuši, tu se posije žito koje veoma dobro uspije...“

Iz putopisa saznajemo niz zanimljivih detalja ka-

ko je nekada izgledao Kotor. To je jedna od najstarijih opisanih slika grada. Već tada, u doba ratovanja i nemira koji su se u kontinuitetu odvijali ovim prostorima, bio je okružen gradskim bedemima, što je otežavalo pristup neprijatelju:

„Grad je okružen zidinama, gdje se sa strane Dobrote, do tvrđave Svetog Ivana, koja dominira gradom, vidi pet bastiona, a sa druge strane tri. Tu je i most koji spaja grad sa Dobrotom, ispod kojega teče rijeka Škurda. Poviše mosta, kao na nekom platou, nalaze se dvije zgrade, a iznad njih je, reklo bi se crkvica sa zvonikom. To je, svakako, crkva Svetog Nikole, zadužbina Nikole Buće, čuvenog protovestijara srpskog cara Dušana Silnog. Na brijegu, iznad grada, postavljena je velika tvrđava Sveti Ivan, sa istoimenom crkvicom. Sa morske strane veliki je bastion na uglu koji pravi zidine, što se nalaze pored Škurde i one uz duž mora...“

Skoro svima onima, koji su morem stizali u Kotor, padale su u oči kotorske utvrde, koje su opasivale grad, a u njemu izgledom

i veličinom dominirala je katedrala Svetog Tripuna najstarija i jedna od najvećih na Jadranu. Mnogo stoljeća Kotor je bio po njoj prepoznatljiv. Često se o njemu se govorilo kao o gradu Svetog Tripuna, a Roseccio je zapisao:

„U gradu, što je veoma važno, naročito je istaknuta katedrala Svetog Tripuna, a pred njom prostrani trg. Crkva ima dva (kako se čini) okruglasta zvonika, koji imaju šiljat zvaršetak, sa križem na vrhu. Na zvonnicima su četiri para prozora (valjda bifore), ali ispod ovih ima jedan mali prozor i ispod njega vrata. Pročelje crkve, između zvonika, dosta je visoko. U vrhu je okulus (zvijezda), a ispod svega vide se četiri obična prozora. Ispod ovih prozora, a u visini dvaju para prozora na zvonnicima, postavljena su dva stupa, spojena među sobom zvonnicima preko tri polukružna svoda...“

To je slika „zaustavljenog“ trenutka u starom Kotoru, na početku XVIII. stoljeća. Vremena neizvjesnosti i srama, životnog suputnika putopisci su registrirali taj nemir i pisali o brojnim opasnos-

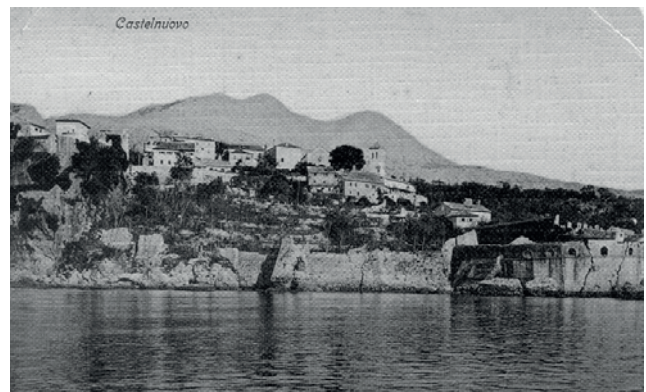
tima što su prijetile u gradu.

Istina, to je činjeno površno, jer se radilo o osobama koje su tu boravile veoma kratko. Sa toga aspekta interesantan je i Rosecciov opis crkve Svete Marije od rijeke:

„Kolegijalna crkva Svete Marije je blizu zidina, ali dosta poviše mosta koji vodi za Dobrotu. Na zvoniku se vidi križ. Zapažaju se još četiri crkve, od kojih dvije na zvonnicima imaju križ. Niže od mosta, koji spaja Kotor sa Dobrotom, su dvije kućice – iznad njih, prema mostu, dvije stražarnice, ili možda, vješala, da bi se zastrašili opsjednuti stanovnici Kotora. Kod topa se vide tobžije koje pucaju ka gradu...“

Roseccio je opisao i Herceg-Novu:

„Grad je potpuno okružen zidinama i podijeljen u tri dijela. Ima deset kula. U gornjem dijelu grada vide se neke zgrade od kojih su dvije sa piramidalnim završetkom s polumjesecom na vrhu. Imaju i prozorčice – puškarnice. Po sredini zida, koji dijeli gornji od srednjeg dijela, takođe je jedna puškarnica...“



Gradske utvrde Kotora (lijevo) i Herceg-Novog (desno) na starim razglednicama (iz kolekcije gosp. Mira Ulčara)

Boka Kotorska prije jednog stoljeća

# CARSKA SE MORA POŠTIVATI

Početkom prošlog stoljeća, prema administrativnoj podjeli carevine Austrougarske, Boku kotorsku su sačinjavali teritoriji sadašnjih općina Herceg-Novi, Kotor, Tivat i Budva. Tada su ovdje bile općine hercegnovska, risanska, kotorska, muljanska, dobrotska, prčanjnska, stolivska, lastovska, tivatska, krtoljska, lušička, grbaljska, budvanska i paštrovska.

Izvršna vlast ovog područja bila je u Kotoru, tadašnjem centru političkog i sudbenog okruga kotorskog. U ovom gradu su bile stacionirane centralne vlasti, žandarmerije, policije, inspekcije i vojna komanda koja je zapovijedala svim tvrđavskim, pješadijskim i mornaričkim jedinicama stacioniranim u akvatoriju i priobalju Bokokotorskog zaljeva, u čijoj se posrednoj nadležnosti nalazila i Ko-

velike krize, u kojoj se nalazila Boka kotorska, raspoloživo zemljište se koristilo znatno više nego ranije što nije iznenađenje. Treba imati na umu da je upravo u to doba Boka kotorska (koja je u doba Mletačke republike imala jednovremeno i po 500 brodova) ostala bez posljednjeg jedrenjaka duge plovidbe. Kako se više nije moglo živjeti od pomorstva, stanovništvo je bilo prinuđeno da potraži

remontna baza ratnih brodova na Jadranu, sagrađena nekoliko godina ranije. Tivat se tada još vodio u katastarskim knjigama u kategoriji većih sela.

Inače, prema sačuvanim zvaničnim austrougarskim podacima u Boki kotorskoj bilo je 116 sela, podijeljenih u više zasebnih cjelina. Ona su bila pod upravom općina na čijem su se području nalazila. Prostori općina, odnosno sela, tačno su teritorijalno utvrđeni, a granice evidentirane u katastarskim knjigama. Tamo su upisani i posjedi privatnih lica, crkava i ostalih vlasnika imovine. Ove precizne katastarske knjige koristile su se sve do prije tridesetak godina, kada je uveden novi način registriranja imovine. U ovim kartama bila je evidentirana i imovina na području priobalja, a posebnim propisima bilo je određeno gdje se smije, u akvatoriju zaljeva, u kojim „postama“ ribariti i u koje vrijeme.

Tada je u Boki živjelo 37.096 stanovnika – muških 19.008 i ženskih 18.088. Od ovog broja bilo je pravoslavnih 24.130 i rimokatolika 12.777, a ostalih vjeroispovijesti 189. Ako je suditi po statističkim podacima, stanovnici se nijesu popisivali po nacionalno pripadnosti. Evidentno je da se tada na ovom prostoru uspješno odvijao suživot kršćana različitih vjeroispovijesti, ali i pripadnika drugih vjera. Načela, nacionalne, duhovne, kulturne i vjer-

ske tolerancije veoma su se poštovala. Nikada na ovom području u ratovima i sukobima nije bilo međusobnih obračunavanja na vjerskim osnovama.

Početkom prošlog stoljeća u Boki kotorskoj djelovalo je oko 350 svećenika katoličke i pravoslavne vjeroispovijesti. Bilo je registrirano osam pravoslavnih manastira i isto toliko katoličkih samostana. Bilo je 50 pravoslavnih parohija i 29 katoličkih župa. Pojedina mjesto imala su svoje krsne slave, a najveće svečanosti su bile u Kotoru kada su početkom veljače održavane Tripundanske svečanosti u čast sv. Tripuna, zaštitnika Kotora i bokelj-skih pomoraca.

Na Tripundanske svečanosti, u to vrijeme, okupljalo se po 15 do 20 tisuća vjernika katoličke i pravoslavne vjeroispovijesti. Tadašnja brodska poduzeća i agencije organizirale su dolazak vjernika iz mnogih mjesta Dalmacije. Svi pristigli parobrodi nijesu mogli dobiti vez u kotorskoj luci, nego su se morali sidriti u zaljevu. U to vrijeme kompletan saobraćaj priobaljem Bokokotorskog zaljeva odvijao se morem. Saobraćajnica, koja je povezivala mjesta duž obala Hercegnovskog, Risanskog, Kotorskog i Tivatskog zaljeva izgrađena je krajem prve decenije prošlog stoljeća. Bilo je to vrijeme kada je Boka bila veoma dobro povezana svakodnevnim linijama sa sjevernim Jadranom.



Tivat, 1897. godine  
(razglednica iz kolekcije gosp. Mira Ulčara)

manda flote razmještene u Tivatskom i Hercegnovskom zaljevu.

Prema tadašnjim katastarskim podacima u Boki kotorskoj bilo je 67.395 hektara zemljišta, od čega je oporezivano 65.546 hektara. Oranice su pokrivala 6.510 ha, livade 303 ha, vrtovi 3601 ha, vinogradi 1.072 ha, pašnjaci 30.711 ha i šume 23.349 ha. Oko 98% zemljišta se oporezivalo, a stope su bile vrlo visoke, naročito za neobrađeno zemljište, kako bi se stanovnici prinudili da ga obrađuju. U to doba

druge izvore prihoda. Zato su se veoma dobro koristili prirodni resursi, iako nijesu bili dovoljni da se obezbijedi egzistencija stanovništva.

Prema tadašnjoj austrougarskoj administrativnoj podjeli u Boki su bila dva grada: Kotor i Budva i tri varoši Herceg Novi, Risan i Perast. Zanimljivo je da u ove dvije kategorije nije bio uvršten Tivat, centralno mjesto u Tivatskom zaljevu, gdje je bilo stacionirano preko dvadeset velikih ratnih brodova i pomorski arsenal – najveća



Bokeljski škerci u anegdotama

# ŠALOM SU SE POBJEĐIVALE NAREDBE

*Kotorski galioti bili su dobri ljudi. Živjeli su kao i svi ostali građani. Pravili su škerce, zabavljali se, veselili, proslavljali. Uspjelim dogodovštinama su se ponosili. Škercima su se borili i protiv vlasti, izigrali naredbe, ili se rugali nerazumnim naređenjima.*

## IZIGRANA NAREDBA

U Kotoru između dva rata, o kažnjavanju prekršitelja javnog reda i mira brinuo je javni tužitelj Stjepan Buzolić. Bio je to strog čovjek koji je nastojao dosljedno poštovati propise. S obzirom da ga je dovela Banska uprava sa Cetinja, nastojao je opravdati „ukazano povjerenje“. Zato nikada u Kotoru nije stekao prijatelje. Svojom strogošću i nastojanjem da se dodvori banu Petru Ivaniševiću, revoltirao je kotorske galiote koji su pokušavali na razne načine da se osvete čovjeku „kome zakon leži u topuzu“.

Jednom je, u želji da dosljedno primijeni općinske odluke, naredio da se ograniči kretanje pasa po Kotoru „ukoliko se ne nalaze na uzici čiji jedan kraj drži vlasnik životinje“. Uslijedila je prava reakcija jednog od poznatih galiota Ilije Jelavića. On je u gvozdari, kod Šmita, kupio sedam lanaca za pse i sve ih spojio u jedan. Kod prijatelja iz Grblja pozajmio je džukelu. Nakon obavljenih priprema izašao je sa njom u šetnju. Desilo se to u subotu kada je bilo najviše šetača na kotorskom korzu. Džukela se počela otimati. Lancem, kojega je na drugom kraju čevrsto držao Ilija, opasivala je dame od kojih su mnoge popadale. Među „žrtvama“ bila se i supruga komandanta mjesta. Intervenirala je policija. U općinskom zatvoru našli su se Ilija i stara džukela, koja je, na njegovo zadovoljstvo, odlično obavila posao. Sljedećeg dana pri-

veli su optuženog Buzoliću koji ga je ljutito pitao: – Što ste to učinili?

Ilija je mirno odgovorio: – Postupio sam tačno po vašem naređenju o ograničenju slobode kretanja pasa i tako poslušao Vas, a završio u zatvoru.

Buzolić se počeo za zatljku. Nije znao što da radi. Shvatio je da je nadmudren. Obratio se nadzorniku gradske straže:

– Nadzorniče, nijeste ga smjeli zatvoriti, pogriješili ste. Nigdje ne piše koliki može biti lanac!

Ilija je izašao. Napolju su ga čekali drugari. Tako je zahvaljujući kotorskim galiotima oborena jedna općinska odluka.

## SAVJET VREDNIJI OD JEZIKA

U Kotoru su nekada službovali mnogi stranci privučeni dobrom zaradom. Ipak, oni su tokom dugogodišnjeg boravka zavoljeli grad i ponašali se kao pravi starosjedioci. Ni

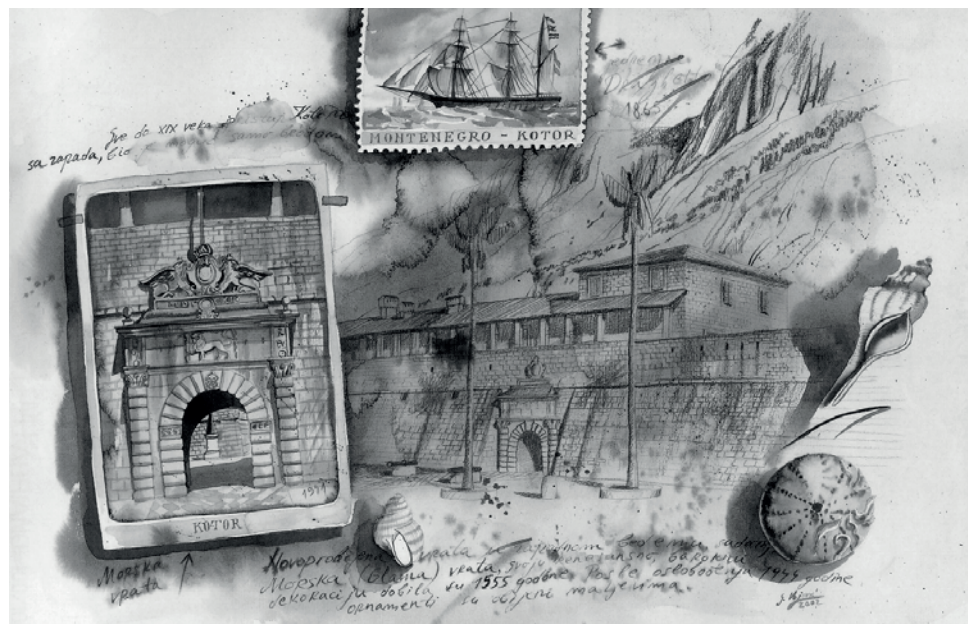
po čemu se nijesu razlikovali od njih. Jedan od tih bio je Jakov Veneti, čovjek veoma iskričav i snalažljiv, ali blage naravi. Volio je pse, koji su pod zaštitom moćnog gospodara nanosili zla Kotoranima.

Jednom je Venetijev pas upao je mesarnicu Franovića pod Markat. Tamo je napravio štetu. Mesar je odlučio naplatiti štetu na

vorom, zaključio:

– Znači, vi mi dugujete dvadeset dinara jer to je bio vaš pas!

Advokat je otvorio ladicu i izbrojao na ruke srećnog mesara dvadeset dinara. Ovaj je zadovoljno trljao ruke smatrajući da je nasamario advokata. Međutim, odvajkada je bilo pravilo da se onaj koji se posljednji smije, najsladše se smije. Veneti je ka-



originalan način. Uputio se Venetijevoj kući, ali pošto ga je kućepazitelj obavijestio da gazda spava, morao je čekati. U određeno vrijeme advokat je otvorio kancelariju i počeo primati stranke. Franović je još sa vrata pitao Venetija.

– Treba mi jedan savjet: ako pas ponese veliki goveđi jezik iz moje mesarnice, ko će snositi štetu?

Veneti je, ne sluteći ništa, mirno odgovorio:

– Pseći gazda... tako piše u Zakonu...

Mesar, zadovoljan odgo-

zao klijentu:

– Sada ću poslati sluškinju da donese teleći but kojega ste mi dužni.

Mesar, inače kotorski galiot, predosjetio je opasnost:

– Ko će to platiti šjor Veneti?

Advokat se ustade sa stolice i, smješeci se, objasnio:

– Jezik, koji je odnio moj kućak, vrijedi dvadeset dinara, a savjet koji sam vam dao u svojoj kancelariji tri puta više. Kada date meso, podmirite račun!

Najpoznatiji kotorski oridinali

## ANTO ČIČA – RIBAR

*Anto Marović – Čiča, muljanski ribar, ugledni kotorski oridinal, živio je 103 godine. Bio je veseljak, uvijek spreman za šalu, da ispriča dobar vic, da se provede, zabavi. Vispren, snalažljiv, duhovit čovjek, brojne probleme je prevazilazio životnim optimizmom. Bio je skupa sa obučarom Ilijom Jelavićem jedan od vodećih kotorskih oridinala, galiota, škeraca. Teško je povjerovati da će ga neko uskoro nadmašiti.*

Za vrijeme Austrije često je stradao radi „prljavog jezika“, zato nije trpio Austrijance čak ni kada su dolazili kao turisti. Ti gosti iz Beča tražili su ekskluzivne zabave u koje su ubrajali i ribarske večeri u Mulu. Prethodno su lovili ribu skupa sa mještanima. Organizator ovog provoda bio je kotorski poglavar koji se morao slušati. Jednom je u svoju gaetu Anto Marović ukrcio nekoliko bečkih gospođica. Sa njima u barci nije bilo moguće loviti. Ribari se nijesu mogli kretati i dogovarati jer su turisti galamilili. Dobročudni mladić se naljutio. U jednog trenutku ga plavokosa bečka dama zapita: „Možete li mi reći od čega je ova mreža napravljena?“

Anto, neraspoložen jer nije bilo ulova, objasnio joj: „Draga gospođice, napravljena je od velikih rupa koje su među sobom povezane konopom!“

Anto Čiča bio je rođeni oridinal i vrsan ribar. Najčešće se noću lovilo dok su se dani provodili u nekom od muljanskih podruma u prizemlju, gdje su bila spemišta za ribarsku opremu. Družili su se uz damižane vina i na maslinovom ulju prženu ribu, koja se uvijek jela dobro vruća. Onda bi počela pjesma, ribarska, sjetna, tijana. Te „ispičuture“ bile su vrsni pjevači. Imali su i svoj zbor koji je „odio u Beč da pjeva“. Onda su došli naši dani. Bilo je sve manje Muljana i sve manje članova zbora „Zvonimira“. Poslije rata okupljali su se kada bi umro neko od članova da ga is-

prate na posljednje putovanje Mulom. Bila je to „kantata do poslednjeg glasa“.

U nekom muljanskom podrumu jednom se poveća priča oridinala i galiota kako su Muljani lili suze za svakim režimom koji je propadao. Anto Čiča je govorio: „Plakali smo kada su pasali Mlečani, Austrijanci, Karađorđevići. Uvijek je bilo dosta suza!“ Muljanski galioti, koji su u konobi primijetili talijanskog špijuna De Pola, namjerno su po-

ustao i izašao a u konobi se razlijegao smijeh zbog Čičine dosjetke koja se narednih dana šutke prepričavala jer je to bilo zabranjeno javno raditi.

Dolaskom komunista na vlast, u Mulu se živjelo sve lošije. U ribarskim konobama više nije bilo veselo kao nekada, a bilo je zabranjeno pjevati pjesme koje su se čule stoljećima. Udbaši su prijetili hapšenjem svih neprijatelja koji su veličali lokalne svece i stara vremena.

Anto se nije snalazio u

te, šjori, drugovi, ja predlažem da hitno održite sjednicu Komiteta i da primite Blaženog Graciju u Partiju. Poslije mu dajte partijski zadatak da obezbijedi dosta ribe u moru. On će to uraditi kao novi komunista. Ako ne učini, kritikujte ga kao nas!“

Prolazile su godine, a Anto Čiča je stario. Pošao je u mirovinu ali nije promijenio način ponašanja. Mještanke su govorile da ga ni godine nijesu opametile. Bio je isti kao prije, kazivale su one, samo više nije mogao trčati za ženskim suknjama. Bio je rado viđen gost na sve rjeđim skupovima kotorskih oridinala i galiota. Uvijek su ga rado dočekivali i smijali se njegovoj duhovitosti. Često bi tamo ispričao po neku od šala. Evo jedne od njih. Jedne noći došao je na Muo kotorski inspektor da vizita koliko se ribe lovi. Prema Antu je bio srdačan. Kada su se pozdravili, muljanski galiot ga upita: „Koje su vas vile donijele. Baš mi je drago što sam vas sreo! Hoćete li da večeramo zajedno?“

Inspektor pristade iako je imao mnogo posla. Anto jedva dočekavši inspektorov pristanak, reče mu: „Pođi kući i reci ženi da meni pripremi lignje, ali ne zaboravi ni botilju vina kao i neku salatu!“. Inspektor, shvativši da je nasamaren, okrenu leđa i ode kući. Od tada je bio vrlo zvaničan prema Antu. Svi su se smijali ovoj Antovoj priči. Društvo mu je darovalo botilju odličnog viškog vina, kojom su ga kotorski škerci nagradili za uspješnu podvalu.



Muo na staroj razglednici (iz kolekcije gosp. Mira Ulčara)

stavili „nezgodno pitanje“ Antu: „Bi li plakao da Talijani odu?“

Anto se zamislio. Osjetio je da prijatelji hoće da mu podvale. Plašio se da kaže laž, a istinu nije smio. Ipak, snašao se: „Kad ovi odu nećemo plakati!“

Ustao je De Polo i sretan što je otkrio još jednog neprijatelja prozborio je: „Kako nećeš sada plakati kada si to činio uvijek kada su države propadale?“

Anto je mirno ispio čašu i prozborio: „Moj šjor, odakle jednom narodu tolike suze. Na našu žalost već su presušile od tolikog plakanja.“

Italijanski žbir je ljutito

novim uvjetima. Govorio je prijateljima: „Držite jezik za zube da vas ne pojede pomrčina!!!“ Međutim, on se nije ponašao u skladu sa savjetima koje je dijelio. U Mulu se održavala konferencija Narodnog fronta, na kojoj je razgovarano o „ulozi Fronta na poboljšanju života i ispunjavanju plana“. Odgovorni drug iz Komiteta je isticao da Muljani treba da budu sretni što se ime njihovog mjesta našlo u petogodišnjem planu. To je trebalo opravdati povećanim ulovom. Anto Čiča je mislio kako da se ispuni nemooguće. Predložio je: „Zna-

*Mala antologija stihova o moru i našem kraju*

# POETSKA BISERNA OGRLICA

*Boka – kraj neizmjerne ljepote, nevjesta Jadrana, ljepotica Mediterana, oduvijek je oduševljavala pjesnike rođene ovdje, stigle ovdje i one što su došli i otišli. Svi su oni imali nešto zajedničko: nosili su u sebi oduševljenje viđenim i doživljenim. To što su zapisali samo je odraz viđenog. Kada su pisali o Boki, uvijek su slikali jedan bliski, poznati krajolik i atmosferu jednog istinskog trenutka. Činili su to šarmantno, onom mudrom jednostavnošću koja zrači iz njihovih stihova i čini da ih odmah osjetimo.*

## BOKA

*Ulazimo šutke u njen tamni dan,  
i tako je tiho ko na kraju svijeta.  
Brda nad morem što vječno bez krete  
u strašnoj golgoti čuvaju njegov san.*

*Ljepotom iskonskom tu je duh okovan  
da želje izgubi ko anahoreta  
i bludi večernji kraj ko veliki samostan.  
Zaboravljen je crni lik starinskog broda.  
Zalazi sunce na gori nedalekoj,  
a kada se oglase zvona preko voda,  
čini se: duše preplašene od noći  
zovu se plaćuć u velikoj samoći.*

**Franjo Alfirević**

## BOKA KOTORSKA

*Gromada survana  
u jezičac mora, uvučena među planina.  
Kameni zvuče, rastočen suncem i vjetrovima  
Mirisu zelenog kroz tebe se jeka vraća  
otočiću na ogledalu tamnom.  
Iz toga ja sišem tla i ruke i lice zaranjam duboko,  
Ne bojim se dosegnuti dno, uzimam i ja tebe i ti mene  
neka kamen boli  
i krvlju se orosi mojom.*

**Cata Dujšin Ribar**

## BOKA

*Naša mila Boko, nevjesto Jadrana,  
Pokrivena nebom k'o od plave svile,  
Ljepša si od tvoje primorkinje vile  
I svjetlija od njenog đerdana.  
Nikada se tebe nagledao ne bi!  
No da mi je jednom da postanem valom  
Sinjega ti mora, pa pred tvojim žalom  
Da vječno šumim i da pjevam tebi.  
I da s tobom gledam na tvoj Lovćen plavi,  
Pa jednoga dana, kad se Gospod javi,  
Kad orlovi naši visoko zabrode,  
I sa tvojih ruka panu gvožđa tvrda,  
Da pobjednu himnu slušam s tvojih brda  
I da s tobom slavim dan zlatne slobode!*

**Aleksa Šantić**

## BOKA ZOVE

*Daleko na jugu domovine moje,  
čempresi i kamen u dvije boje.  
Priroda je tamo zelena i siva,  
ali mi je uvijek bila mila.  
Na tom putu nešto dalje  
počinje Boka mila,  
tu nas čeka naša vila.  
Majka naša raširenih krila,  
kud smo došli još od davnina.  
Djetinjstvo naše tu smo stekli,  
poslije u svijet smo utekli.  
U ljeti bi uvijek na okupu bili,  
zadovoljstvo svoje nijesmo nikad krili.  
Majka nam piše i htjela bi znati,  
što je s nama i kako to da shvati.  
Zove nas Boka, moramo poći,  
to vrijeme loše moraće proći.  
Ona je sama i tako daleko,  
a mi smo sad već prijeko.  
Kad ćete doći sinovi moji,  
majka je stara i pomalo se boji.  
Još jučer svi smo zajedno bili,  
veselili se i ponešto pili.  
Što je sad to došlo, po zlu sve pošlo,  
zar nikada više vidjeti vas neću  
i opet osjetiti sreću.  
Gdje ste sada, kćeri moje,  
čujete li, majka vas zove?  
O, Boko majko, znamo da to boli,  
izdrži još malo, naše srce te voli.  
Sinovi tvoji blizu tebe stoje,  
čekaju vrijeme da te grle i vole,  
nikada te oni ostaviti neće,  
ti si, Boko majko, dio naše sreće.  
Zove nas Boka, moramo poći!*

**Vladimir Krsnik Vlatko**



## Iz pera svjetskog putnika J. P. Barryja

# NIŠTA LJEPŠE OD BOKE

Čudni su razlozi rukovodili sanitetskog potpukovnika, Engleza **J. P. Barija**, da posjeti Boku Kotorsku. Kao borac imperijalnih snaga u Indiji obolio je od neke rijetke bolesti koju, dugo vremena, najpoznatiji engleski liječnici nijesu mogli izliječiti. Zato je taj ugledni vojnik spakirao kofere i odlučio se liječiti van zemlje. Najprije je liječen u Dubrovniku, a potom je došao u Boku kotorsku. Bio je to čovjek izuzetnog obrazovanja, ne samo vojnog, već i iz medicine, filozofije, književnosti u kojoj se ogledao kao autor cijelih i rado čitanih putopisa. Putujući iz Dubrovnika ka Boki kotorskoj, ovaj svjetski putnik bio je iznenađen viđenim:

*„Na istočnoj obali Jadrana nema ništa što se može po spektakularnosti mjeriti sa Bokom Kotorskom. Dovoljno je na nju baciti samo jedan pogled da se uoči takav splet suprotnosti u pejzažu, takav neobičan predio dostojan divljenja, kakav možemo nazvati prosto NUSUS NATURAE. Ugledate veličanstvenu ljepotu, istovremeno divlju i uzvišenu; očaravajuću, ali ipak zastrašujuću; tako idiličnu, ali ipak tako grubu; jednostavnu, ali ipak tako složenu; jednobojnu, ali ipak snažnu zelenu, i tako sivu; modernu, ali ipak tako iskonsku – da, dok plovite kroz ove fjordove, uz samo malu pomoć mašte, prenosite se iz svijeta sadašnjeg u ono doba, kada je ovaj grumen zemlje imao tek koricu na smješi od tijesta. Samo ušće Boke izgleda kao izraz neke divovske čudi. Ono što čini nusos non lucendo, oduševljava jer nema takvog ušća, zato što Kotor nije rijeka, već grad, a rječnik geografa se nije toliko uvećao da bi se njime razumljivo i prihvatljivo opisalo ušće grada.“*

Ovaj pisac svoje viđenje Boke objavio je 1902. godine pod naslovom: *„Na kapiji istoka – Knjiga o putovanju po predjelima povjesnih čuda“*. Publikaciju je štampala izdavačka kuća Longman iz Londona. Bila je vrlo brzo rasprodana pa je uskoro izašlo i drugo izdanje, a potom i treće. Bila je pravi bestseller. Čitala se kao zanimljivo štivo, a „glavni junak“ oko koga se odvijao zaplet, bila je Boka kotorska i njene čari kojima ju je podario gospod Bog.

Naravno, onaj „koji je svijet obišao“, kako je to nekada lijepo kazivao Ljubiša, nije mogao izbjeći usporedbu ovoga kraja sa drugim:

*„Pa šta je onda ušće? To je niz od pet zaljeva koji, polazeći od Jadrana, prelaze jedni u druge, pomoću sve užih kanala i vijugavih zatona dok, 20 km od mora, ne stignu do slijepog kraja na kojem je glavni grad....“*

*A kakvi su? Uzmite jezero Lucern, prekrijte njegove obale mirtom, vinovom lozom i maslinama, svim onim terasasto složenim zelenilom juga. Postavite, tu i tamo, na obali i padinama starodrevna naselja, čija prošlost seže do povjesnog nastanka, tu i tamo na dominirajućim uzvišicama stara utvrđenja i gradove iz onih dana, kada je Venecija bila moćna. Podignite li pogled, vidjećete planine snježnih vrhova i stijene poput kula, kako poniru sve do morem istrošene neplodne zemlje. Drugim riječima, isprepletite skandinavske fjordove, italijanske vrtove i puste stijene porred Crvenog mora, pa ćete dobiti dosta dobru predodžbu o tome kako izgleda Boka Kotorska.“*

# Pisma čitatelja

Poštovani gospodine uredniče!

Kao član HGD CG i podružnice Hrvata iz Prčanja srdačno Vas pozdravljam, želim dobro zdravlje i uspješan rad na radost svih čitatelja „Hrvatskog glasnika“.

Čitajući prve brojeve „Glasnika“ normalno je da se ne odmah sažeti sve ono što bismo pojedinačno htjeli, mada je list sadržajan i po meni budi nostalgiju iz bogate prošlosti Boke kotorske.

Dozvolite mi da podijelim mišljenja mnogih autohtonih Hrvata iz Prčanja da bi bilo poželjno, u što vjerujem da se i Vi slažete, u jednom od narednih brojeva probuditi sjećanja na stari Prčanj kao jedne od prvih komuna prošlosti u Boki kotorskoj, naselju čuvenih kapetana i uglednih obitelji kao što su bili: Visini, Lukovići, Lazari, Sbutegge, Verone, Rafaeli, Djurovići, Giunio, Florići, Apolonio i drugi.

O Prčanju i njegovoj bogatoj prošlosti pomorstva i kulturnog života danas govore samo pisane riječi nama dragog i nezaboravnog don Nika Lukovića kroz njegova pisana djela: Boka kotorska, knjiga rodnom Prčanju, Bogorodičnom hramu, pa do „Zvijezde mora“ i drugih njegovih izdanja, koja autentično govore kroz pero historičara o kulturnim vrednostima staroga Prčanja i Boke, pa i Crne Gore, jer je i sam Njegoš bio njegov idol.

Posebna je priča o Bogorodičnom hramu Prčanj kome je on posvetio čitav svoj svećenički život.

Njegovom zaslugom crkva je obogaćena mnogim umjetničkim djelima: Lubarde, Milunovića, Maskarelija, Trivića, Šojata i mnogim darodavnim poklonima pomenutih porodica i Bokelja.

Za nas autohtone Hrvate iz Prčanja, don Niko Luković je bio i ostao jedini i

najveći neimar, brižnik i zaljubljenik spomenika kulture prošloga stoljeća.

Poslije njegove smrti 1970. godine tužno je, ali istinito, konstatirati da je nakon samo dvije godine pokradena crkvena riznica naprocjenjive vrijednosti, a za sami Bogorodični hram nastupilo doba nemara i sve manje brige. Svjedoci smo da je poslije sanacije od potresa hram bio zatvoren punih 15 godina. Vjernici Prčanja, kao i mnogi drugi, bili su tužni i razočarani, vapili su čekajući njeno svečano otvaranje.

Dolaskom u Prčanj svećenika don Davora Kovačevića iz Hrvatske, zajedno smo se organizirali, vjernici i zanatlije, da bi konačno hram doveli u redovnu funkciju 8. rujna 1994. godine na radost mnogih vjernika Boke i Prčanja.

Za mnoge turističke znatiželjnike Bogorodičin hram je zatvoren, osim nedjeljom, ili nekim blagdanom, a kao jedan od najljepših i najvećih na Jadranu zaista zaslužuje mnogo više.

Mi, malobrojni vjernici i dobronamjernici Prčanja, pitamo se dokle će tako biti i zašto ne pokazati ljubiteljima kulturnih spomenika tu ljepotu arhitekture, koju su nam ostavili naši stari da je čuvamo i da se tim ponosimo. Možda mene posebno vežu još freške uspomene od rođenja pored same crkve gdje i živim od vremena don Nika i znam da ova naša nostalgična zapazanja nijesu u nadležnosti ni HGD ni „Hrvatskog glasnika“ ali smo dužni apelirati na odgovorne da ne dozvole propadanje Bogorodičinog hrama na Prčanju.

Novo doba nam je donijelo samo nostalgiju srca i duše za dobrim starim druželjubivim vremenom i ne treba nam zamjeriti što smo vremenom s razlogom, postali pomalo kritičari.

Radi svega toga želja nam je da čitatelji „Hrvatskog glasnika“ steknu nešto

više saznanja o starom Prčanju kao sastavnom dijelu Boke i Crne Gore, a Vama, poštovani gospodine uredniče, prepuštamo izbor ovoga teksta za objavu, kada to bude moguće.

**Božo Usanović**  
Prčanj

Štovani gosp. gl. uredniče,

Uz sve pohvale uređivačkom trudu za sve ljepši, sadržajni i seriozniji izgled „Hrvatskog glasnika“, osjećam se ponukanim da skrenem pozornost na dva lapsusa koja su se potkrala u jednoj rečenici Vašeg uvodnika u trećem broju Glasnika.

Radi se o rečenici u petom pasusu teksta: „*Tu atmosferu skladnih odnosa, međusobnog povjerenja i uzajamnog štovanja remete, što to ne reći, odnosi između općina Herceg-Novi i Čilipa a odnose se ...*“

Radi korektnosti informacije navodim da u Dubrovačkoj županiji nema ni općine ni mjesta Čilipi nego općina Konavle sa načelstvom u Cavtatu i mjesto Čilipi, u kojemu se nalazi zračna luka Dubrovnik.

Ako prostor dozvoljava naveo bih i kako je došlo do čestog „prekrštavanja“ Čilipa u „Čilipe“ u znatnom broju tiska. Ima ljudi koji teško prave fonetsku distinkciju slova č i ć (kao što je slučaj i sa slovima Đ i Dž), a izgleda da od toga nisu pošteđeni ni novinari. Kada se ta dva slova pogrešno izgovore to često prođe „bez komentara“ pa i kad se napišu latinicom jer je čitava grafička distinkcija u onoj „kvaki“ ili „zarezu“ nad slovom C. U ćirilici ta dva slova imaju kompletno različitu grafiku pa i time ističu diferentnu fonetiku.

Toliko o temi radi satiskcije Konavljanima i Čilipljanima – a čelnicima općina Herceg-Novi i Konavle poželimo plodne pregovore i čvrste ugovore da ne bude: ni žednih, ni dugova!

**Dr. Đuro Kojan**  
Podgorica

## SADRŽAJ

Izaslanstvo hrvatskih udruga Crne Gore u Zagrebu	
<b>KORISNA RAZMJENA STAJALIŠTA .....</b>	<b>4</b>
Obilježena druga obljetnica formiranja Hrvatskog građanskog društva Crne Gore	
<b>MNOGE OBVEZE ČEKAJU .....</b>	<b>5</b>
Naši razgovori	
<b>TEREZA PUŠIĆ TISUĆITI ČLAN.....</b>	<b>6</b>
Nagrada fondacije „Europa Nostra“ za restauraciju Katedrale u Kotoru	
<b>PRIMJERNO OBAVLJEN POSAO .....</b>	<b>6</b>
Djeca Hrvata iz Crne Gore, u Zagrebu	
<b>BESPLATAN ODMOR ZA MALIŠANE ....</b>	<b>7</b>
<b>KAZALIŠTE MLADIH IZ SPLITA U KOTORU .....</b>	<b>8</b>
<b>IZLOŽBA FILATELISTA SPLITA U KOTORU .....</b>	<b>8</b>
Početak rada na Zakonu o manjinskim pravima	
<b>ZAKON SE MORAO VEĆ DONIJETI .....</b>	<b>9</b>
Izložba Željka Brguljana u Tivtu i Perastu	
<b>EVOCIRANJE NA BOKELJSKE VRIJEDNOSTI.....</b>	<b>10</b>
Proslavljen Dan Bokeljske momarice	
<b>„...ULJEZIMO SVI U KOLO, RUKAMA RUKA STISNIMO...“ .....</b>	<b>11</b>
Promocija knjige	
<b>„POMORSKI TRGOVCI, RATNICI I MECENE“ .....</b>	<b>12</b>
Promocija knjige	
<b>„ŽIVOT I DJELO AKADEMIKA VLADISLAVA BRAJKOVIĆA“ .....</b>	<b>12</b>
Izašla je iz tiska vrijedna knjiga	
<b>ŽIVOT I DJELO VLADISLAVA BRAJKOVIĆA .....</b>	<b>13</b>
Nove knjige: Miloš Milošević	
<b>POMORSKI TRGOVCI, RATNICI I MECENE.....</b>	<b>14</b>
Zagrebačka filharmonija gostovala u Kotoru	
<b>ORKESTAR VELIKE TRADICIJE .....</b>	<b>15</b>
U Gornjoj Lastvi promovirane knjige don Iva Stjepčevića	
<b>VRAĆANJE DUGA POZNATOM ZNANSTVENIKU.....</b>	<b>16</b>
Promocija romana „Teuta“ Miraša Martinovića u Risnu	
<b>ILIRSKA KRALJICA – VJEČNA TAJNA .....</b>	<b>18</b>
Skupština Društva prijatelja Perasta	
<b>VRATITI ŽIVOT GRADU .....</b>	<b>19</b>
U posjeti Vjeku Veroni na Prčanju	
<b>SAM U PRAZNOJ PALAČI.....</b>	<b>20</b>
Iz povijesti katoličkih župa u Crnoj Gori	
<b>PRVI ŽUPNIK U NIKŠIĆU IMENOVAN 1932. ....</b>	<b>22</b>
Završeni konzervatorsko-restauratorski radovi na skulpturi Bogorodica sa Hristom u Herceg-Novom	
<b>NOVO LICE BOGORODICE .....</b>	<b>24</b>
Nesporazumi barkariola i „Jugoregistra“	
<b>DESET PUTA VEĆE CIJENE .....</b>	<b>25</b>
<b>NIJESU PRESTALI RAZLOZI ZA TUŽBU .....</b>	<b>26</b>
<b>UGROŽENE IKONE ŠKOLE RAFILOVIĆ .....</b>	<b>26</b>
Prema izjavi direktora Državnog arhiva Crne Gore	
<b>SURADNJA HERCEGNOVSKOG I DUBROVAČKOG ARHIVA.....</b>	<b>27</b>
<b>POTREBNA KODIFIKACIJA NACIONALNOG JEZIKA .....</b>	<b>27</b>
Još jedan periodični humoristički list u Kotoru	
<b>„ČAKULONA“ – PRIČA O MANAMA....</b>	<b>28</b>
Amerika odobrila pomoć za obnovu spomenika u Kotoru	
<b>ZA OBNOVU TVRĐAVE 30 TISUĆA DOLARA.....</b>	<b>30</b>
Na konferenciji o obnovi povijesnih jezgara	
<b>PREDSTAVLJENI I BOKELJSKI GRADOVI .....</b>	<b>30</b>
Gradska biblioteka i čitaonica Herceg-Novi izdala	
<b>ZBORNİK „BOKA“ BR. 23 .....</b>	<b>31</b>
<b>IŠEMPJANI KANTUN .....</b>	<b>32</b>
Okom foto-umjetnika	
<b>KRSTO TOMIČIĆ – KIKO .....</b>	<b>32</b>
Da li je prije 23 godine trebalo rušiti vjekovno sastajalište Kotorana	
<b>REKVIJEM ZA KAVANU „DOJMI“ .....</b>	<b>33</b>
Iz slavne prošlosti katoličkih svetišta	
<b>GOSPA RATAČKA .....</b>	<b>35</b>
Legende iz Boke kotorske	
<b>ODJECI SLAVNIH VREMENA.....</b>	<b>37</b>
Putopisac iz Italije Giuseppe Roseccio o Boki	
<b>GRADSKJE UTVRDE S MORSKE STRANE.....</b>	<b>39</b>
Boka Kotorska prije jednog stoljeća	
<b>CARSKA SE MORA POŠTIVATI.....</b>	<b>40</b>
Bokeljski škerc i anegdota	
<b>ŠALOM SU SE POBJEDIVALE NAREDBE .....</b>	<b>41</b>
Najpoznatiji kotorski oridinali	
<b>ANTO ČIČA – RIBAR.....</b>	<b>42</b>
Mala antologija stihova o moru i našem kraju	
<b>POETSKA BISERNA OGRLICA .....</b>	<b>43</b>
<b>PISMA ČITATELJA.....</b>	<b>43</b>

# foto parteli digital

## IZRADA FOTOGRAFIJA

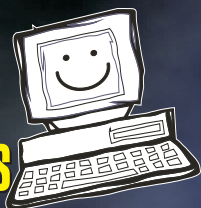
CD  
FLOPPY  
SMART MEDIA  
COMPACT FLASH  
MEMORY STICK  
MULTI MEDIA CARD  
ZIP

- FOTOGRAFIJE ZA DOKUMENTA – 5 min.
- NAJRAZLIČITJI KODAK MEDIJI, FOTO PAPIR, PLATNO, FOLIJA, DO FORMATA 1x2 m
- SKENIRANJE I SPREMANJE FILMOVA NA CD
- DIGITALNI FOTOAPARATI, FILMOVI, BATERIJE...
- RESTAURACIJA STARIH FOTOGRAFIJA
- IZNAJMLJIVANJE FOTO APARATA
- FOTOKOPIRANJE
- DIZAJN I PRIPREMA ZA ŠTAMPU

FOTO PARTELI  
KOTOR, STARI GRAD  
082 323 898  
069 050 534

KOTOR  
BY FOTO PARTELI

**IDK**  
computers



Sve za Vas i vaše računare.  
Pozovite:

082/323-790

067/323-790

[www.idk.cg.yu](http://www.idk.cg.yu)



**LG "GARBO" d.o.o.**

**TIVAT Seljanovo**

082 684 - 407; 069 340 712

Garantni rok  
5 godina



**KLIMA UREĐAJI**

